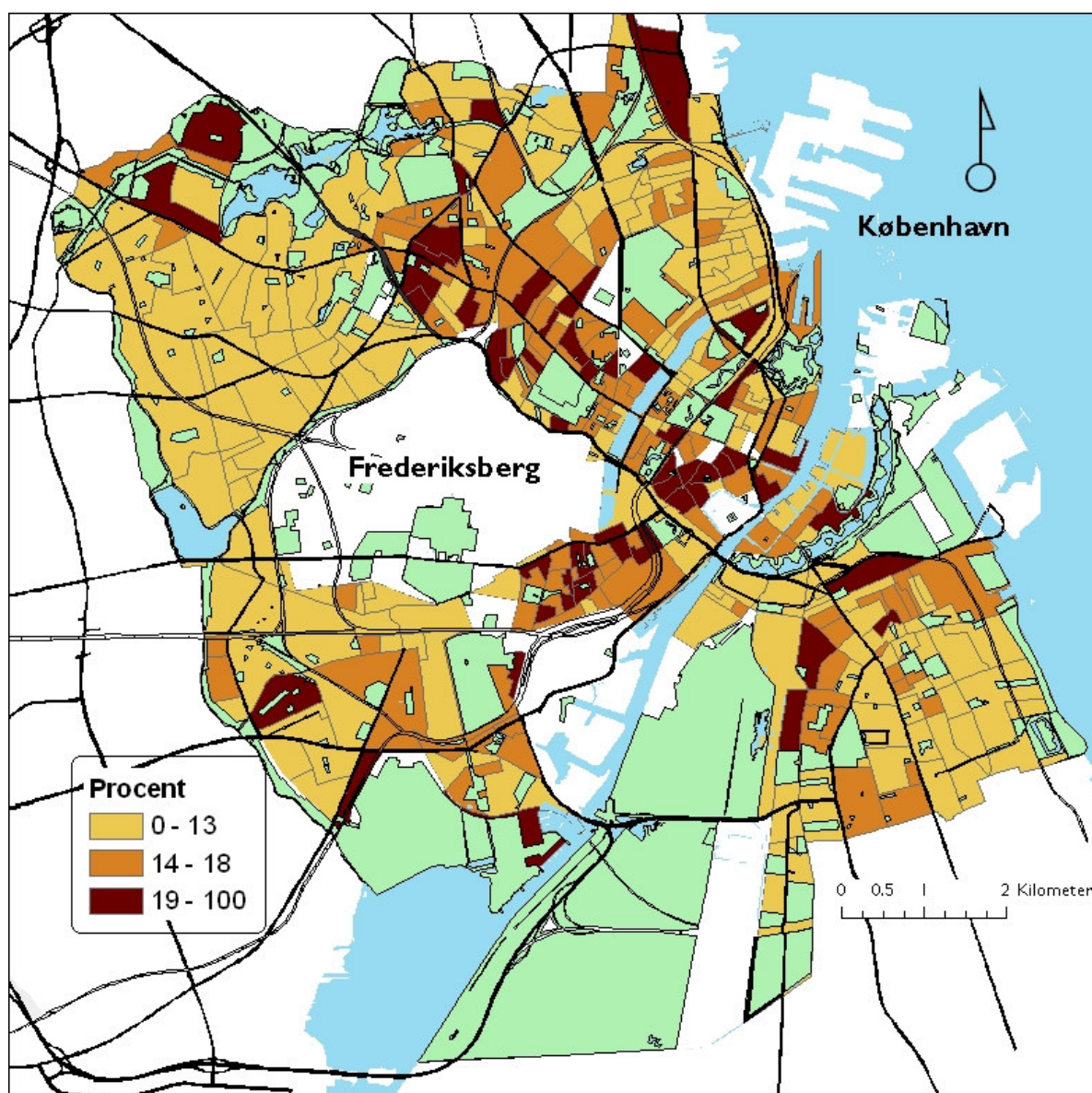

ANALYSE AF LEVEVILKÅR OG FATTIGDOM I KØBENHAVNS KOMMUNE

**KØBENHAVNS KOMMUNE
SOCIALFORVALTNINGEN
PROJEKTKONTORET
JANUAR 2008**

INDHOLDSFORTEGNELSE

KAPITEL 1. INDLEDNING OG RESUME	7
1.1 DE OVERORDNEDE KONKLUSIONER	9
1.2 RESUMÉ	11
1.3 EN BRED FREM FOR EN DYBDEGÅENDE ANALYSE	18
1.4 OM BEGREBET FATTIGDOM – UENIGHED OM EN DEFINITION	18
1.5 BEGREBET FATTIGDOM I DENNE UNDERSØGELSE	20
1.6 INGEN GENEREL KUTYME FOR HVORDAN EN FATTIGDOMSGRÆNSE SKAL UDARBEJDES	21
1.7 FORSLAG TIL EN INDSATS MOD FATTIGDOM OG FATTIGDOMMENS KONSEKVENSER	22
KAPITEL 2. HVOR MANGE ER FATTIGE?	29
2.1 ET FORSLAG TIL EN KØBENHAVNSK FATTIGDOMSGRÆNSE	31
2.2 HVOR MANGE ER FATTIGE?	37
2.3 DE FATTIGES AFSAVN	39
2.4 ANDRE OPGØRELSE AF ANTALLET AF FATTIGE	41
2.6 UDVIKLINGEN I FATTIGDOM	43
2.7 UDVIKLINGEN I ULIGHED	46
KAPITEL 3. HVEM ER DE FATTIGE?	51
3.1 BESKRIVELSE AF DE FATTIGE I FORHOLD TIL EN RÆKKE CENTRALE KARATERISTIKA	52
3.2 FOKUS PÅ KONTANTHJÆLPSMODTAGERNE	59
3.3 EFTER AT MAN IKKE LÆNGERE ER FATTIG	61
3.4 HVOR BOR DE FATTIGE?	62
KAPITEL 4. HVORDAN LEVER DE FATTIGE?	67
4.1 ØKONOMI OG FORBRUG	68
4.2 HÅNDTERING AF ØKONOMIEN I DAGLIGDAGEN	72
4.3 DE FØLELSMÆSSIGE ASPEKTER VED FATTIGDOM	76
4.4 FATTIGDOM I BØRNEFAMILIERNE	80
4.5 MØDET MED KOMMUNEN	81
KAPITEL 5. FATTIGDOM OG SOCIAL EKSKLUSION	83
5.1 FRITID	85
5.2 FAGLIG OG POLITISK DELTAGELSE	87
5.3 SOCIALE RELATIONER	89
5.4 HELBRED	90
KAPITEL 6. HVAD SIGER KØBENHAVNS KOMMUNES ANSATTE OM DE FATTIGE OG FATTIGDOM?	95
6.1 BORGERNES ØKONOMI	96
6.2 BORGERNES HJEM	98
6.3 BØRN OG UNGES FATTIGDOM	99
6.4 FATTIGDOM SOM PROBLEMSTILLING I DE ANSATTES HVERDAG	100
KAPITEL 7. MULIGE FORKLARINGER PÅ ÅRSAGER TIL FATTIGDOM	103
LITTERATURLISTE	107

KAPITEL I. INDLEDNING OG RESUME

”Kommissoriet”

Københavns Kommunes Socialudvalg vedtog 16. august 2006, at Socialforvaltningen skulle gennemføre en undersøgelse af levevilkår og fattigdom i kommunen. Ønsket med undersøgelsen var at få et billede af den sociale eksklusion samt fattigdommens karakter og omfang i Københavns Kommune.

Den 14. december 2006 henviste Borgerrepræsentation et forslag til Socialudvalget. Forslaget handlede om, at der skulle udarbejdes et forslag til definition af en fattigdomsgrænse, som kan bruges i Københavns Kommune. Forslaget skulle tage udgangspunkt i en definition af det mindst acceptable økonomiske levestandard.

Socialforvaltningen udarbejdede på baggrund af disse to beslutninger et forslag til et design til en undersøgelse af levevilkår og fattigdom i Københavns Kommune. Designet blev fremlagt for Socialudvalget og tiltrådt 7. marts 2007. Vedtagelsen af designet medførte, at undersøgelsen overordnet set skulle indeholde en analyse af:

- Antallet af fattige i Københavns Kommune. Opgørelsen skulle tage udgangspunkt i et forslag til en fattigdomsgrænse for Københavns Kommune.
- Fattigdommens karakter, det vil sige en belysning af de vilkår, de fattige lever under.
- De ansatte ved Københavns Kommunes viden om fattigdom
- Mulige årsager til fattigdom

Inden arbejdet med fattigdomsgrænsen startede skulle forskellige måder, hvorpå fattigdomsgrænser kan udarbejdes forelægges Socialudvalget til nærmere beslutning. På baggrund heraf udarbejdede Socialforvaltningen et forslag til beslutning, som blev tiltrådt af Socialudvalget 29. august 2007. Beslutningen indebar, at fattigdomsgrænsen skulle tage udgangspunkt i budgetmetoden og i afsavnsmetoden samt, at ulighed skulle belyses via medianmetoden. Disse tre metoder vil der blive redegjort for senere.

Disponeringen af rapporten

Resultatet af undersøgelsen ligger nu i form af denne rapport. De forskellige ønsker til analysetemaer, har lagt op til en bred frem for en dybdegående undersøgelse, hvilket rapporten bærer præg af. Resultatet er således blevet 6 kapitler, som fokuserer på hvert sit tema, foruden det indledende kapitel. På denne måde indfries Socialudvalgets og Borgerrepræsentationens ønsker til analysen:

- I kapitel 2 gennemgår vi således det forslag til en Københavnsk fattigdomsgrænse, som Socialforvaltningen har udviklet med udgangspunkt i budgetmetoden. I kapitlet opgør vi ligeledes antallet af fattige. Derudover kombineres budgetmetoden med afsavnsmetoden. Kapitlet er noget teknisk, men vi har søgt at placere det mest tekniske i bilag.
- I kapitel 3 beskriver vi gruppen af fattige nærmere. Vi ser nærmere på, hvad der karakteriserer de kort-, mellemlang- samt langtids- og permanentfattige i forhold til blandt andet alder, køn, uddannelse, socioøkonomiske status og om man er indvandrer eller efterkommer af en indvandrer.
- I kapitel 4 ser vi nærmere på de fattiges økonomi og forbrug. Kapitlet handler om, hvilke økonomiske afsavn de fattige har, og hvordan de fattige håndterer og oplever deres situation med en trang økonomi.

- I kapitel 5 ser vi nærmere på fattigdom og social eksklusion. Social eksklusion belyses ved at se nærmere på om de fattige er mindre aktive i deres fritid, i forhold til politiske og faglige aktiviteter samt om de har færre sociale relationer end befolkningen generelt. De fattiges psykiske og fysiske helbred vil også blive belyst.
- I kapitel 6 vender vi blikket mod nogle af de ansatte ved Københavns Kommune og de brugergrupper, de har kontakt til. Vi ser først og fremmest nærmere på de ansattes observationer, med hensyn til hvordan fattigdom kommer til udtryk hos forskellige brugergrupper. I kapitlet ses ligeledes nærmere på hvad de ansatte har gjort for at hjælpe personer med dårlig økonomi.
- I kapitel 7 ser vi nærmere på borgernes egne forklaringer på, hvorfor man bliver eller er fattige. I forlængelse heraf inddrages de ansattes forklaringer på hvorfor nogle borgere har et begrænset økonomisk råderum. Der er ikke tale om en facitliste, men en udtømt liste over sandsynlige bud på forklaringer.

Rapporten er opbygget sådan, at man kan nøjes med at læse kapitel 1, hvis man ikke ønsker en dybere indføring i undersøgelsens resultater. Vi har således prioriteret et lidt udvidet resume i kapitel 1. For yderligere at lette overblikke over de enkelte kapitler, har vi i starten af hvert kapitel valgt, at summere de væsentligste hovedkonklusioner i en boks. Disse kan også genfindes i resumeet.

Om rapportens baggrund og det videre forløb

Før undersøgelsen gik i gang blev der gennemført en analyse af den centrale litteratur om problematikken. Litteraturanalysens resultater vil ikke blive gennemgået her, da analysen havde karakter af at være en baggrundsanalyse. De rapporter og bøger som var en del af litteraturanalysen, er dog listet op i litteraturlisten bagerst i rapporten.

Til at kvalitetssikre arbejdet, har vi haft bistand fra en følgegruppe bestående af Professor Jørgen Elm Larsen fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet, Forsker og Ph.D. Lars Benjaminsen fra Socialforskningsinstituttet og Afdelingsleder Finn Kenneth Hansen fra Center for Alternativ Samfundsanalyse, CASA. De har givet mange gode råd og kommentarer undervejs, og vi skal her benytte lejligheden til at takke for deres indsats. Det endelige ansvar for analysens resultater og metoder ligger dog hos Socialforvaltningen alene.

Undersøgelsens resultater, er ligeledes blevet fremlagt og drøftet med repræsentanter fra Socialforvaltningens centrale kontorer samt en repræsentant for Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen. Vi skal også benytte lejligheden til at takke for deres bidrag til rapporten.

Udover at få udarbejdet en analyse, har Socialudvalget ønsket at igangsætte en indsats, f.eks. i form af handleplaner, mod fattigdom og dets problematikker. I forlængelse heraf har Socialudvalget vedtaget, at Socialforvaltningen på et kommende møde skal fremsætte en indstilling med forslag til det videre arbejde. I slutningen af dette kapitel trækker vi derfor en række mulige bud på indsatser frem, som kunne få et særligt fokus i den kommende indstilling.

I.1 DE OVERORDNEDE KONKLUSIONER

- Fattigdomsgrænsen for en enlig uden børn er på 103.649 kr. om året i 2005.
- 15.478 personer eller 3,9 pct. af københavnernes er langtidsfattige og permanent fattige, og har i 2005 levet under fattigdomsgrænsen i 4 år eller mere.
- 18.910 personer eller 4,8 pct. af københavnernes er mellemlangtidsfattige, og har i 2005 levet under fattigdomsgrænsen i 2 til 3 år.
- 31.670 personer eller 8,1 pct. af københavnernes er korttidsfattige, og har i 2005 levet under fattigdomsgrænsen i 1 år.
- De langtidsfattige og permanent fattige er i høj grad kontanthjælpsmodtagere og folkepensionister. Mange af disse må vurderes at være i Socialforvaltningens målgruppe.
- De mellemlangtidsfattige er hovedsagelig kontanthjælpsmodtagere og unge, som er i risiko for at havne mere permanent i fattigdom.
- De korttidsfattige er midlertidige fattige og består hovedsageligt af unge i arbejde.
- Enlige med ét barn, par med flere end 3 børn, indvandrere og efterkommere af indvandrere samt kontanthjælpsmodtagere er grupper, der i særlig grad er udsat for fattigdom.
- De langtidsfattige og permanent fattige har få sociale relationer, dårligt fysisk og psykisk helbred, lav faglig og politisk aktivitetsniveau og mange økonomiske afsavn, når de sammenlignes med de øvrige fattige og alle københavnere generelt. I gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige angiver en relativ stor andel dog at have psykiske problemer.

3,9 pct. langtidsfattige og permanent fattige, 4,8 pct. mellemlangtidsfattige og 8,1 pct. korttidsfattige

Helt overordnet set har analysen vist, at gruppen af fattige kan deles i tre grupper, korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige.

Baggrunden for at skelne mellem de tre grupper hænger sammen med, at det tager nogle år inden fattigdom slår igennem i en husholdning, idet der oftest findes ressourcer, som der kan tæres på. Yderligere hænger det sammen med, at der er en stor udskiftning i gruppen af korttidsfattige. Næsten 50 pct. af de fattige er i 2005 fattige i et år, og generelt er tendensen at 2/3 af dem, som er fattige i et år ikke er fattige året efter. Samtidigt er mange af de korttidsfattige også unge i arbejde, hvilke kunne tyde på, at det er unge, som f.eks. arbejder inden de påbegynder et studium, eller at det er unge, som netop er trådt ind på arbejdsmarkedet og som følge deraf har en lav indkomst. Man kan med andre ord forvente, at en del af de korttidsfattige enten uddanner eller arbejder sig ud af fattigdom.

Det har derfor været relevant at skelne mellem personer, som har været fattige i 1 år, de korttidsfattige, i 2-3 år, de mellemlangtidsfattige, og i 4 år eller flere, de langtidsfattige og permanent fattige.

Mange af de langtidsfattige og permanent fattige må vurderes at være i Socialforvaltningens målgruppe. Men også de personer blandt de mellemlangtidsfattige, som er i risiko for at blive langtidsfattige og permanent fattige, vil kunne høre til i Socialforvaltningens målgruppe. Det drejer sig primært om en gruppe af kontanthjælpsmodtagere.

Opgørelserne baserer sig på 2005, da det er det år, hvor vi senest har fulde oplysninger om folks økonomi fra Danmarks Statistik.

Baggrunden for forskelle mellem de fattige og københavnernes generelt

Som vi skal vise i rapporten, findes der en række forskelle mellem fattige samt københavnernes generelt. Først og fremmest har de langtidsfattige og permanent fattige flere økonomiske afsavn end de korttidsfattige og mellemlangtidsfattige, hvilket bekræfter, at der går et stykke tid, førend en dårligere økonomisk situation for alvor sætter sig igennem.

Men også på andre dimensioner, som ikke direkte har med økonomi at gøre, skiller de langtidsfattige og permanent fattige sig ud. Eksempelvis er de langtidsfattige mindre aktive i deres fritid og mindre aktive i forhold til politisk og faglig deltagelse. Et forhold, som udover økonomi kunne tænkes at hænge sammen med gruppens helbred. Her viser det sig nemlig også, at de langtidsfattige skiller sig ud ved at have et dårligere helbred både fysisk og psykisk, end både de kort- og mellemlangtidsfattige og alle københavnernes i gennemsnit.

Børnefamilier, kontanthjælpsmodtagere og indvandrere er særligt udsat for fattigdom

På tværs af disse overordnede tendenser, som kendetegner de korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige, skiller tre mere afgrænsede grupper sig ud, ved i særlig grad at være udsat for fattigdom.

1) Det er først og fremmest indvandrere og efterkommere af indvandrere, hvor knap 30 pct. lever under fattigdomsgrænsen i 2005. Hvilket er næsten det dobbelte af andelen af fattige i kommunen generelt, som er på knap 17 pct.

2) Det er for det andet par med 3 eller flere børn samt enlige med et barn. At par med mange børn i særlig grad er ramt af fattigdom kan tænkes at hænge sammen med de udgifter, der følger af at have mange børn. At enlige med ét barn er særlig ramte i forhold til enlige med mange børn, kan måske overraske, men det kan hænge sammen med, at enlige med et barn er forholdsvis unge og derfor endnu ikke får særligt høje lønninger.

3) For det tredje er det personer på kontanthjælp, herunder starthjælp, hvor knap halvdelen af alle kontanthjælpsmodtagere lever under fattigdomsgrænsen. Ser vi alene på enlige kontanthjælpsmodtagere er over 70 pct. af kontanthjælpsmodtagerne fattige. Kontanthjælpsmodtagernes situation må antages i høj grad at hænge sammen med kontanthjælpens størrelse, og de muligheder kontanthjælpsmodtagerne har indenfor kontanthjælpslovgivningsrammer for at forøge deres økonomi. Kommer man ikke i arbejde eller måske på førtidspension, betyder kontanthjælpssystemet, at man økonomisk set er i en relativ fastlåst situation, som synes at vare ved i mange år.

Så vidt undersøgelsens hovedresultater. I de følgende afsnit vil der først komme et resume af rapportens kapitler og tilhørende hovedkonklusioner. Derefter vil vi kort beskrive den forudsætning rapporten bygger på, nemlig at der er tale om en bred frem for en dybdegående analyse. Derudover vil vi se nærmere på begrebet fattigdom, som der ikke er enighed om, hvordan man skal definere. Sidst i kapitlet opridses en række forslag til det videre arbejde med fattigdomsproblematikken.

I.2 RESUMÉ

Rapporten består, som tidligere nævnt, foruden dette kapitel af 6 kapitler, som ser nærmere på hver sit tema i relation til fattigdom. I dette afsnit gennemgår vi kort hovedkonklusionerne fra hvert enkelt kapitel.

I.2.1 Hvor mange er fattige?

- Fattigdomsgrænsen for en enlig uden børn er på 103.649 kr. om året i 2005.
- 15.478 personer eller 3,9 pct. af københavnere var i 2005 under fattigdomsgrænsen i 4 år eller mere, og kan betegnes som langtidsfattige og permanent fattige.
- 18.910 personer eller 4,8 pct. af københavnere var i 2005 under fattigdomsgrænsen i 2 til 3 år, og kan betegnes som mellemlangtidsfattige.
- 31.670 personer eller 8,1 pct. af københavnere kan i 2005 betegnes som korttidsfattige, det vil sige, de har været fattige i 1 år.
- Andelen af fattige har været jævnt faldende i perioden 1996-2005 fra 20,3 pct. i 1996 til 16,8 pct. i 2005. Særligt andelen af korttidsfattige er faldet.
- Uligheden er steget fra 5,9 pct. i 1996 til 7,7 pct. i 2005.

Fattigdomsgrænsen er 103.649 kr. for en enlig uden børn

I **kapitel 2** analyserer vi hvor mange, som er fattige. Opgørelsen af antallet af fattige baserer sig på en fattigdomsgrænse, som Socialforvaltningen har udviklet med udgangspunkt i budgetmetoden. Fattigdomsgrænsen er på 103.649 kr. for en enlig uden børn i 2005. Grænsen omfatter blandt andet udgifter til bolig, forsikring, tandlæge, faglige kontingenter, transport til og fra arbejde samt et rådighedsbeløb til blandt andet mad. Opgørelsen baserer sig også på oplysninger om folks indkomster, som de er opgjort af SKAT. Dette betyder, at formuer f.eks. opsparinger og aktier ikke indgår i analyserne. Grunden til at opgørelsen her er præsenteret for 2005 og ikke for 2006 og 2007, er at 2005 er det seneste år, hvor vi har fuldstændige oplysninger om folks indtægter.

I opgørelserne er de uddannelsessøgende desuden ikke taget med. Det er de ikke, da vi kan forvente, at en stor del af disse senere i deres liv netop på baggrund af deres uddannelse vil få et arbejde og en indkomst, som ligger over fattigdomsgrænsen.

Nuancering af opgørelsen af fattige

Fattigdomsgrænsen afdækker ikke på hvad folks faktiske afsavn er, men vurderer om folk ville have mulighed for at leve op til en standard i form af et budget for et mindst acceptabelt økonomisk levestandard. Dette er ideen bag budgetmetoden, at se om folks indkomster gør det muligt at leve over en given standard. Begrundelsen er, at det ikke er den faktiske økonomiske prioritering, der skal afdækkes. Folk kan nemlig have prioriteret meget forskelligt, og på den måde have sat sig mere eller mindre hård økonomisk – selv med samme økonomiske udgangspunkt. Det er således muligheden for at kunne leve op til en mindste standard, som belyses via budgetmetoden og den udviklede fattigdomsgrænse.

Dette betyder, at den faktiske situation kan være anderledes. Derfor har vi afdækket hvilke faktiske afsavn folk lider af økonomiske grunde via en spørgeskemaundersøgelse sendt til et udsnit af borgere i København i juli 2007. Med inspiration fra specielt Socialforskningsinstituttets levekårsundersøgelser, har vi udpeget 22 centrale goder og aktiviteter, som der er spurgt ind til, om folk har måttet undvære disse af økonomiske grunde. Denne metode kaldes afsavnsmetoden.

Spørgeskemaundersøgelsen viser således, at en række personer, som ikke falder under fattigdomsgrænsen svarer, at de lider mange afsavn. Disse kan have ekstra ordinære udgifter til eksempelvis medicin eller til bolig, som derfor udhuler de forudsætninger, der ligger i budgettet bag fattigdomsgrænsen. Disse personer kan opgøres til cirka 3.000 personer, eller 0,7 pct. af københavnernes, som det også kan være vigtigt at have øje for, da de kan være udsat for fattigdomsproblematikker.

Omvendt viser spørgeskemaundersøgelsen også, at en række af de personer, som falder under fattigdomsgrænsen har angivet, at de ikke lider nogen afsavn. Det kan skyldes, at de har indkomster, som ikke indgår i vores opgørelser f.eks. formue eller naturalieøkonomi. Disse kan opgøres til cirka 7.000 personer, eller 1,9 pct. af københavnernes, som derved kan være mindre udsat for fattigdom. En anden grund til at denne gruppe ikke oplever afsavn kan være, at de har valgt en række af de goder fra, som vi har med i budgettet bag fattigdomsgrænsen. De har således mere luft i deres økonomi, men har ikke en levestandard, som lever op til budgettets forudsætninger. Det kan f.eks. være folk med ingen eller lave boligudgifter, fordi de er hjemløse eller bor mange sammen.

Andelen af fattige er faldet og uligheden er steget

I kapitel 2 ser vi ligeledes på udviklingen i andelen af fattige i kommunen og udviklingen i ulighed. Opgørelsen viser, at andelen af fattige er faldet jævnt fra 1996 og frem til 2005, mens uligheden omvendt er steget gennem hele perioden. Dog indgår der i opgørelsen af fattigdom en række personer, som enten er flyttet til eller fra kommunen i perioden. Dette er problematisk, da vi ikke har oplysninger om folks økonomiske situation, når de bor i andre kommuner end København. Det kan derfor være relevant at se på udviklingen uden disse personer, da vi dermed får en mere "ren" beskrivelse af udviklingen. Her viser det sig, at andelen af fattige falder fra 1996 til 1999, men at perioden fra 2000 til 2005 nærmere må betegnes som stagnerende. Der er i hvert fald ingen tydelig tendens til hverken en stigning eller et fald over perioden. I denne opgørelse er folk, som er døde, eller som først er fyldt 18 år i løbet af perioden ligeledes taget ud.

Baggrunden for udviklingen kan vi ikke forklare, da det vil kræve en nærmere og mere detaljeret analyse. Det skyldes, at gruppen af fattige er meget sammensat og består af personer, som påvirkes af mange forskellige forhold f.eks. lønninger, størrelsen på overførelsesindkomster, sociale- og beskæftigelsesmæssige indsatser med mere. Et generelt træk er dog, at faldet i andelen af fattige fra 1995 til 1999 sker samtidig med et tilsvarende fald i andelen af ledige.

1.2.2 Hvem er de fattige?

- Gruppen af langtidsfattige og permanent fattige består hovedsageligt af kontanthjælpsmodtagere og folkepensionister.
- Gruppen af mellemlangtidsfattige er hovedsageligt kontanthjælpsmodtagere og unge med lave uddannelser, som er i risiko for at havne mere permanent i fattigdom.
- Gruppen af korttidsfattige er midlertidige fattige, og består primært af unge som vil kunne arbejde eller uddanne sig ud af fattigdommen.
- Cirka 37 pct. af de langtidsfattige og permanent fattige er indvandrere eller efterkommere af indvandrere.
- 7. pct. eller godt 6.000 børn lever i fattige familier.
- Cirka halvdelen af alle kontanthjælpsmodtagere, herunder personer på starthjælp, lever under fattigdomsgrænsen.
- Der er en overdødelighed blandt de fattige.

I **kapitel 3** går vi tættere på en beskrivelse af hvem de fattige er. Beskrivelsen tager udgangspunkt i den skelnen mellem korttids-, mellemlangtids- samt langtidsfattige og permanent fattige, der blev indført i kapitel 2.

Korttidsfattige er midlertidige fattige

De korttidsfattige synes at være unge med tilknytning til arbejdsmarkedet. Disse er måske unge, som har et sabbatår, og derfor senere vil kunne forventes at påbegynde en uddannelse. Eller de er unge, som netop har påbegyndt en karriere på arbejdsmarkedet og som følge der af har en lav indkomst. Netop derfor er fattigdommen af kortere varighed, og måske derfor kan vi forvente, at en stor del af denne gruppe, via uddannelsessystemet og lønstigninger kommer ud af fattigdommen.

De mellemlangtidsfattige er i risiko for mere permanent fattigdom

De mellemlangtidsfattige består også af unge, som vi måske kan forvente uddanner eller arbejder sig ud af fattigdom. At de har været fattige i længere tid, kan dog ses som en indikation på, at de er i risiko for at havne mere permanent i fattigdom, hvis de ikke påbegynder en uddannelse eller får en bedre jobsituation.

De mellemlangtidsfattige er mere opdelt end de korttidsfattige, og består også af kontanthjælpsmodtagere, som, hvis ikke de kommer i arbejde, også er i risiko for at blive mere permanent fattige.

Langtidsfattige og permanent fattige er i en mere fastlåst situation

Situationen for de langtidsfattige og permanent fattige, synes mere fastlåst. De langtidsfattige og permanent fattige består for det første af folkepensionister, som kan siges, at have en relativ fast indkomst, som blandt andet er bestemt af folkepensionen og private pensionsopsparinger. Gruppen har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet og har derfor ikke mulighed for at tage et arbejde eller uddanne sig ud af fattigdom, og deres situation kan derfor betragtes som relativ fastlåst.

For det andet består gruppen af langtidsfattige og permanent fattige af kontanthjælpsmodtagere. Deres indkomst er også her primært bestemt af de offentlige ydelser, og inden for disse rammer, kan det være svært at ændre sin økonomiske situation. Kontanthjælpsmodtagerne har dog den mulighed, at de kan komme i beskæftigelse og via den vej kunne få en højere indkomst, som derved hæver dem over fattigdomsgrænsen.

De fattige synes koncentreret i bestemte bydele

Sidst i kapitlet har vi kort analyseret hvor i kommunen de fattige bor. Her viser billedet, at særligt Vesterbro, Indre og Ydre Nørrebro, Nordvestkvarteret og det vestlige Amager har store koncentrationer af fattige.

1.2.3 Hvordan lever de fattige?

- De fattige undværer ofte helt basale goder som f.eks. mad.
- De fattige må ofte undvære at sikre deres materielle levestandard ved f.eks. at spare op eller vedligeholde deres bolig.
- De fattige må ofte undvære at deltage i sociale aktiviteter, som koster penge, f.eks. tage på ferie eller gå i byen.
- De fattige supplerer ofte deres indkomst, f.eks. ved at få julepakker eller hjælp fra familier og venner. Folk som ikke er fattige, har oftere adgang til goder gennem deres arbejdsplads.
- De fattige har bevidste og kreative strategier i forhold til at få deres hverdag til at hænge sammen økonomisk.
- Nogle fattige har det ikke godt. De har mange bekymringer og angiver, at deres dårlige økonomi går ud over humøret.
- Nogle fattige oplever skyld og skam i forbindelse med deres situation.
- Forældrene prioriterer børnenes vilkår frem for deres egne.
- Mange fattige har stiftet gæld, der retter sig mod det daglige forbrug som mad og tøj.

I **kapitel 4** ser vi nærmere på, hvordan de fattige lever med deres økonomiske situation, hvordan de oplever deres situation og hvordan de ser på deres fremtid. Kapitlet handler med andre ord om de fattiges faktiske hverdag og den daglige håndtering af deres situation.

Fattige har ringere forbrugsmuligheder

Også her går forskellen mellem de lang- og mellemlang-, korttidsfattige igen. Alle grupper af fattige har ringere forbrugsmuligheder end gennemsnitligt i København, men særligt de langtidsfattige og permanent fattig oplever mange afsavn af økonomiske grunde. Dette kan hænge sammen med, at man i de første år af fattigdom stadig har en række ressourcer eller måske ”depoter” at tære på. Som årene går bruges disse ressourcer op, og fattigdommen sætter sig for alvor igennem.

Oplevelsen af at være fattig synes stærkest hos de langtidsfattige og permanent fattige. Gennem de interviews vi har foretaget, synes det således at være tendensen, at jo længere tid man har været fattig, jo stærkere er ens følelsesmæssige reaktioner, når man taler med interviewpersonerne om fremtidige muligheder, og hvad situationen betyder for dem. Dog skiller familier med børn sig ud, idet disse, måske på grund af at de har børn, synes mere bekymret end personer i samme situation uden børn.

Fattige har mange strategier for at få hverdagen til at hænge sammen økonomisk

Når det kommer til at få den faktiske hverdag til at hænge sammen, benytter de fattige sig af mange forskellige strategier. Kreativiteten er stor med hensyn til, hvordan man kan få økonomien til at række eller få adgang til goder på en billigere måde. I børnefamilier undlader forældrene måske at spise for at prioritere, at deres børn spiser, mens andre samler tøj og møbler fra genbrugsstationer og affaldspladser i byens gårde. Hovedtrækket er, at de fleste har meget bevidste og klare strategier for, hvordan de kan få deres økonomi til at hænge sammen. F.eks. nævner en borger, at han ikke ser på reklamer og handler stort ind én gang om måneden.

En stor del af de fattige har desuden måttet gældssætte sig for at få økonomien til at hænge sammen. Disse borgere er således ude i noget, der kan blive en ond cirkel, idet de langsomt kan udhule deres økonomi med renter og afdrag, som de ikke kan se frem til at kunne afbetale.

1.2.4 Fattigdom og social eksklusion

- De langtidsfattige og permanent fattige er mindre aktive i deres fritid. F.eks. benytter de sig i mindre grad end gennemsnittet af en computer og af internettet.
- De langtidsfattige og permanent fattige er mindre politiske og faglige aktive og deltager ofte ikke ved valg. De er dog aktive ved demonstrationer.
- De langtidsfattige og permanent fattige har ikke meget socialt netværk, og en mindre gruppe synes nærmest isoleret.
- De langtidsfattige og permanent fattige har både et dårligt fysisk og psykisk helbred. For eksempel har de dårlige tænder, øjne og problemer med hørelsen.
- De kort- og mellemlangtidsfattige er typisk fagligt og politisk aktive på en måde, som ikke er ”traditionel”. F.eks. deltager de ofte i demonstrationer og i underskriftindsamlinger, men er sjældnere medlem af en organisation. Dette formodes at hænge sammen med den store andel af unge i gruppen.
- En større andel af de kort- og mellemlangtidsfattige angiver at have et dårligt psykisk helbred.

I **kapitel 5** ser vi nærmere på om de fattige, i lige så højt grad som alle københavnere er aktive i deres fritid, deltager i politiske og faglige aktiviteter samt har lige så mange sociale kontakter. Hvis de fattige er mindre deltagende på disse punkter, kan man tale om social eksklusion. I kapitlet ser vi også nærmere på det psykiske og fysiske helbred hos fattige.

Langtidsfattige og permanent fattige er socialt ekskluderede

Gennemgående er de langtidsfattige og permanent fattige mere ekskluderede end de kort- og mellemlangtidsfattige, hvilket blandt andet kan tænkes at hænge sammen med den store gruppe af unge blandt de kort- og mellemlangtidsfattige. For eksempel har de unge generelt et bedre helbred og kan derfor bedre have en aktiv fritid. Men ikke kun helbredet kan forklare forskellen, således har de unge ofte også andre præferencer end resten af befolkningen f.eks. i forhold til hvad de laver i deres fritid. Det er derfor også andre forhold end økonomi, som kan tænkes at forklare forskellene i eksklusionen mellem de kort-, mellemlang-, langtidsfattige og permanent fattige.

Således er de kort- og mellemlangtidsfattige mere aktive i fritiden end gennemsnittet for hele kommunen, når vi ser på aktiviteter som at gå i biografen, bruge Internettet og dyrke motion. Mens de langtidsfattige og permanent fattige stort set aldrig går på restaurant, på café eller læser bøger og aviser. Særligt det at læse bøger og aviser er en afgørende forskel, hvor langtidsfattige og permanent fattige skiller sig ud, ved at de læser mindre end alle københavnere.

Vender vi os mod den faglige og politiske deltagelse synes gruppen af unge igen at spille ind på gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige. Således er de kort- og mellemlangtidsfattige i mindre grad medlem af en forening eller organisation, men deltager ofte i mere enkeltstående aktiviteter, som at skrive under på en underskriftindsamling, deltage i en demonstration eller skrive til en politiker. Ser vi på de langtidsfattige og permanent fattige er meget få politisk og faglige aktive. F.eks. er meget få medlem af en fagforening, hvilket måske også hænger sammen med, at en del af gruppen ikke er i arbejde. Gruppen er også underrepræsenteret med hensyn til deltagelse ved valg.

Et tredje punkt vi har belyst i forhold til eksklusion er folks sociale relationer. Vi har generelt ikke afdækket indholdet eller kvaliteten af alle kontakten, men har dog set nærmere på ensomhed. Her skiller én gruppe af de langtidsfattige og permanent fattige sig ud, ved at de har meget få kontakter, og nogle af dem synes at leve i en form for isolation.

Dog skiller de langtidsfattige og permanent fattige sig positivt ud på et punkt, idet de langt hyppigere end gennemsnittet angiver at have haft kontakt med en ven indenfor de seneste 2 dage. Forholdet kan måske tænkes at hænge sammen med, at de fleste personer i kraft af deres job og karriere ikke har meget overskud i deres fritid til hyppigt at have kontakt til venner. Dette positive punkt skal dog ikke fjerne fokus fra, at de langtidsfattige og permanent fattige har de færreste sociale kontakter, og at nogle af dem synes at leve i en form for isolation.

1.2.5 Hvad siger Københavns Kommunes ansatte om de fattige og fattigdom

- De ansatte oplever, at de fattige i København har et begrænset økonomisk råderum, som er med til at fastholde borgerne i en uholdbar situation, da de f.eks. ikke kan spare op eller betale uforudsete udgifter.
- De ansatte oplever, at de fattige ofte har ringe boligforhold sammenlignet med resten af byens borgere. Dette både i form af mangel på plads i hjemmene og begrænset eller ingen muligheder for vedligeholdelse og udskiftning af gamle og slidte møbler.
- De ansatte oplever, at forældrenes dårlige økonomiske situation kan have konsekvenser for børn og unges hverdag. Familiernes begrænsede midler opleves således til tider at føre til, at børn ikke kan deltage i fritidslivet udenfor skolen og hjemmet.
- Generelt bruger de ansatte ikke begrebet fattigdom i deres daglige arbejde, de taler om mange forskellige problemstillinger, og mener, at fattigdom ikke kun handler om manglen på økonomi, men f.eks. også handler om manglen på sociale relationer.

I **kapitel 6** ser vi nærmere på resultaterne af 6 gruppeinterview med ansatte ved kommunen. Målet har været at få et indblik i nogle af de erfaringer og observationer, som et udpluk af ansatte ved kommunen har gjort sig med hensyn til fattige borgere, eller rettere brugere ved nogle af Københavns Kommunes tilbud. Interviewene er således ikke repræsentative og giver alene et indblik i nogle af de problematikker, som de ansatte støder på i relation til fattigdom.

Interviewene er foretaget med ansatte ved Socialforvaltningen, Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen, Sundheds- og Omsorgsforvaltningen samt Børne- og Ungeforvaltningen, flest er fra Socialforvaltningen. Af tilbud dækker interviewene en folkeskole, et socialcenter, en hjemmeplejeenhed, et beskæftigelsescenter, et rådgivningscenter og en vokseninstitution.

Vi har fremdraget fire overordnet pointer fra interviewene.

Fattige er ofte havnet i en ond økonomisk spiral

For det første fremhæves det i interviewene at nogle folk fastholdes i art ond spiral på grund af deres begrænsede økonomi. Borgerne har således svært ved at spare op til uforudsete udgifter. Dette betyder, at sker der noget uventet f.eks. et køleskab, som bryder sammen, bliver de nødt til at leje eller låne, hvilket yderligere udhuler deres økonomiske situation.

De ansatte nævner, at de i disse situationer hjælper folk ved f.eks. at sætte dem under administration, at de tilbyder kurser i budgetlægning og –styring, og at de i særlige situationer kan bevilge enkeltydelser. De ansatte nævner også, at de henviser folk til private og humanitære organisationer, der f.eks. deler julepakker ud.

Fattige har ofte dårlige boligforhold

Et andet fællestræk de ansatte nævner, er de fattige borgeres boligforhold. Problematikken kan være, at folk sidder i dyre boliger, men det handler også om, at folk ofte ikke har råd til møbler og anden inventar samt vedligeholdelse, og at boligerne derfor er i en form for forfald.

Medarbejderne ved kommunen nævner boligstøtte, som et middel til at hjælpe folk med boligproblemerne, men fremhæver også at boligstøtten ofte ikke er stor nok i forhold til boligens husleje. Medarbejderne har også mulighed for at henvise folk til boliger, og fremhæver, at det er vigtigt at have billige boliger i områder, som ikke er socialt belastede, som man kan henvise borgerne til.

Fattige børn må ofte undvære at deltage i sociale arrangementer

Børnefamilier er et tredje punkt, som går igen i interviewene. Her oplever nogle af de ansatte, at børn ikke kan deltage i sociale arrangementer på grund af dårlig økonomi. Men de ansatte oplever også, at børnene ikke har mad med i skole eller går dårlig klædt. Hos de ældre børn er problematikken anderledes alvorlig, idet nogle unge begynder at stjæle eller fremskaffe ting af andre veje, for at have de ting, som kræves for at være ung.

I folkeskolen angiver lærerne, at de har mulighed for at give børnene lidt mad eller eventuelt finde et par gamle støvler og regntøj, hvis det skulle være nødvendigt. Og ellers fremhæves en række gratis tilbud, som kan give børnene og de unge oplevelser de ellers ikke ville kunne få.

De ansatte ser fattigdom som andet end sult og nød

Det fjerde punkt som er gået igen i interviewene er de ansattes opfattelse af fattigdom. Mange af de ansatte tænker på fattigdom som sult og nød, og har derfor ofte svært ved at genkende problematikken fra deres hverdag. Dog bruger de ofte en række andre udlægninger af hvad fattigdom er. De taler f.eks. om åndelig eller kulturel fattigdom eller de skelner mellem social og økonomisk fattigdom. Det fremhæves at selv om man er økonomisk fattig, kan man godt være kulturel rig.

1.2.6 Mulige forklaringer på årsager til fattigdom

- Fattigdom kan forårsages af pludselige forhold som sygdom eller skilsmisse.
- Fattigdom kan forårsages af mere selvvalgte forhold som at få et barn eller købe en dyr bolig.
- Fattigdom kan skyldes manglende evner til at styre økonomien.
- Fattigdom kan forårsages af mere fastlåste forhold, som at være på en passiv overførelsesindkomst, f.eks. førtidspension eller at have svært ved at komme i arbejde på grund af, at ens evner og helbred ikke passer til arbejdsmarkedets krav.

I det sidste kapitel ser vi nærmere på mulige forklaringer på årsager til fattigdom. Vi har spurgt borgerne og de ansatte om, hvad de mener er forklaringer. Derfor bygger de mulige årsager vi er kommet frem til på borgerne og de ansattes svar, og skal ikke opfattes som en facitliste, men som en ikke udtømt liste over nogle af de sandsynlige forklaringer.

Et af de forhold som angives som forklaring er, at fattigdom kan opstå pludseligt, ved f.eks. sygdom eller skilsmisse. Andre gange er fattigdom dog mere selvvalgt, da grunden f.eks. kan være at man har valgt at sætte sig i en dyr bolig eller få et barn. En tredje grund til at folk er fattige synes at være, at de er i en mere permanent eller fastlåst situation. Det kan f.eks. være hvis man er blevet permanent syg eller hvis man er på en overførelsesindkomst, f.eks. førtidspension, hvorved man er i en situation, hvor det kan være svært at øge sin indkomst. Men også borgere på kontanthjælp, kan være i en mere permanent situation, hvis de har problemer med at komme i arbejde.

I.3 EN BRED FREM FOR EN DYBDEGÅENDE ANALYSE

De resultater der præsenteres i denne rapport baserer sig på tre forskellige kilder. For det første på en analyse af Danmarks Statistiks registre over københavnernes indkomster og diverse oplysninger om blandt andet alder, familiesituation, oprindelse og uddannelse. For det andet på en spørgeskemaundersøgelse gennemført i kommunen i 2007. Og for det tredje en række interview med ansatte ved kommune og med borgere med små indkomster.

Undersøgelsen af levevilkår og fattigdom i Københavns Kommune startede med et litteraturstudie, det vil sige en gennemgang af de rapporter, bøger, artikler med videre som belyser fattigdom. Målet var at få afdækket al den viden, som i forvejen fandtes om fattigdom både med et mere teoretisk indhold men også med konkrete beskrivelser af fattigdom i Danmark og i særdeleshed i Københavns Kommune.

Litteraturstudiet viste hurtigt, at der findes meget få bøger, rapporter med videre, som analyserer fattigdom i Danmark. Og at der stort set ikke findes noget litteratur, som specifikt ser på fattigdom i Københavns Kommune.

Den sparsomme litteratur og ønsket, at undersøgelsen jf. Socialudvalgets beslutning skulle belyse flere forskellige temaer, gjorde det klart, at analysen af levevilkår og fattigdom måtte gå i bredden frem for i dybden. For at kunne give et afsæt for videre analyser og for udpegningen af indsats var det nødvendigt, at give et overblik frem for at gå i dybden og give specifik og særlig viden om bestemte grupper eller problemstillinger. Det er vigtigt at læse rapporten med dette mål for øje. Konsekvensen af at gå i bredden er, at undersøgelsen derfor løfter sløret for flere områder, som det kunne være interessant at undersøge dybere, og at en række af denne undersøgelses resultater derfor rejser flere spørgsmål end den besvarer.

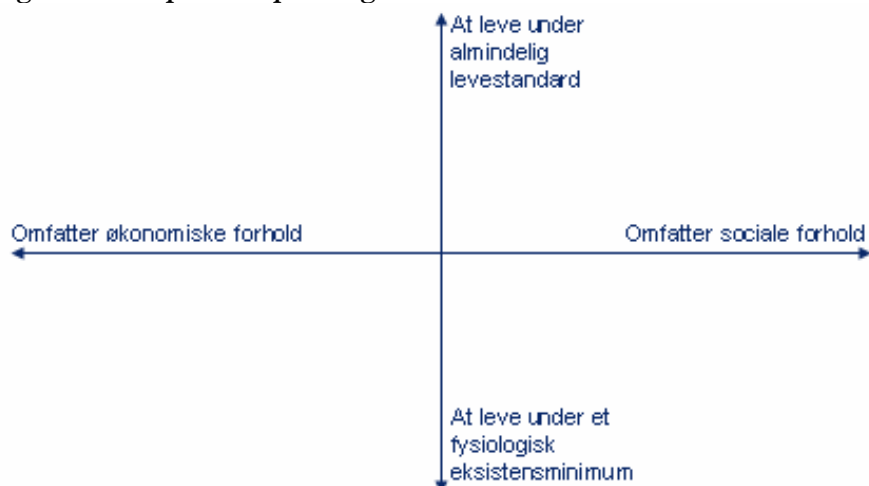
I.4 OM BEGREBET FATTIGDOM – UENIGHED OM EN DEFINITION

Litteraturstudiet har overordnet vist, at begrebet fattigdom defineres meget forskelligt. Det er således ikke entydigt, hvad der menes, når en gruppe af personer karakteriseres som fattige. Samtidig findes der ikke én generel accepteret definition. Der er snarere tale om forskellige traditioner, som anskuer fattigdom på hver sin måde, og som derfor ser forskellige grupper som fattige. Derudover kompliceres billedet af, at traditionerne ofte har hver deres sprogbrug, om de samme forhold (For illustration se Bonke & Munk 2002, Det Økonomiske Råd 2006, Hansen 1989, Hansen 2004, Hussain 2003 og Larsen 2004).

Diskussionen synes dog at bevæge sig indenfor den grundopfattelse, at fattigdom er det forhold, at en person, gruppe eller samfund kun har til det mest nødvendige og dermed kun ejer lidt eller eventuelt kun ejer lidt i forhold til andre (Hansen 1989: 77). Hvad der konkret menes med det mest nødvendige og at eje lidt, er der forskellige meninger om. I det følgende vil vi give et overblik over disse forskellige forståelser af fattigdom.

Én måde at skabe overblik over de forskellige fattigdomsbegreber på er at betragte definitionerne i forhold til to dimensioner, som fremgår af *figur 1.1*.

Figur 1.1. Perspektiver på fattigdom

Kilde: Egen produktion

1.4.1 At leve under eksistensminimum eller under almindelig levestandard

Den vertikale dimension handler om, hvor ”rundhåndet”/”snævert” man betragter fattigdom. Således kan fattigdom betragtes som det forhold at leve under et fysiologisk eksistensminimum eller som det forhold at leve under en almindelig levestandard. Med andre ord kan vi sondre mellem på den ene side et perspektiv, som ser fattigdom som sult og nød, og på den anden side et perspektiv, som ser fattigdom som manglen på de goder, som det er almindeligt at have adgang til for eksempel at kunne tage på ferie og holde fødselsdage.

Der er forskellige konkrete bud, men langt fra enighed om, hvad de to tilstande faktisk indebærer. Begreberne placerer sig således i praksis på forskellig vis mellem disse to poler. Studier af fattigdom i U-landene betoner for eksempel oftest det fysiologiske eksistensminimum, mens studier af fattigdom i Europa og Nordamerika oftest arbejder med en almindelig levestandard eller den mindst acceptable levestandard. Ved sidstnævnte skal forstås den levestandard, som er mindst acceptabel i et givent samfund. Det vil sige, at vi, ud fra et givent samfund, foretager en afgrænsning til de goder, som anses for minimalt nødvendige at være i besiddelse af eller have adgang til. Begrebet er således mindre omfattende end de begreber, som betragter den almindelige levestandard.

Det er væsentlig at notere sig, at fattigdom i Europa i litteraturen ofte ikke handler om sult og nød, men om en acceptabel levestandard. Ofte tænker folk umiddelbart på sult og nød, når der tales om fattigdom og afviser derfor, at fattigdom findes i Europa. Men begrebet dækker jf. litteraturen bredere fænomener, og ofte en helt anden situation, når vi ser på et land med relativ megen velstand, som i Danmark. Her handler det om hvorvidt folk har en levestandard, som er over et acceptabelt niveau, set i forhold til et givent samfund (Larsen 2004: 28-31).

1.4.2 Omfatter fattigdom økonomiske eller sociale forhold?

Den horisontale dimension inddeler forståelsen af fattigdom efter de forhold af økonomisk, materiel, ikke-materiel eller social art, som indgår i begrebet. Således relaterer en type af begreber sig til fattigdom som værende et spørgsmål om økonomiske ressourcer, som oftest indkomstens størrelse. Mens andre ser mere udvidet på fattigdomsbegrebet, og inkluderer alle materielle forhold. Andre igen inkluderer også ikke-materielle og sociale forhold i betragtningen for eksempel helbred, sociale relationer, uddannelse og ledighed.

1.4.3 Fattigdom, ulighed og social eksklusion

Diskussionerne om hvordan man definerer fattigdom har to gråzoner, hvor debatten begynder at ændre karakter. I disse to gråzoner kan problemstillingen komme til at handle mere om ulighed eller social eksklusion end om fattigdom.

Således kommer ulighed ofte ind i billedet, når fattigdom anskues som et spørgsmål om at være blandt den andel af en befolkning, som har den mindste økonomi eller den mindste materielle velstand. Således kommer fattigdom ikke til at handle om, hvilket økonomisk eller materielle niveau, en person skal være på, for ikke at være fattig. Fattigdom kommer til at handle om at have mindre end andre. Her overses, at bare fordi en gruppe af personer har mindre velstand end andre, behøver de ikke leve på et niveau, der gør, at de kan betegnes som fattige (Hansen 1989: 87-93). Tendensen til denne fejlslutning ses ofte i de analyser, hvor fattigdom handler om materielle og økonomiske forhold.

Social eksklusion kommer ind i billedet, når fattigdom kommer til at handle om, hvornår en person ikke er en del samfundet. Vi skal huske på, at man godt kan være fattig uden at være udelukket fra samfundet og omvendt. Social eksklusion kommer ofte ind i billedet, når fattigdom også omfatter sociale forhold, hvorved perspektivet drejes væk fra den materielle eller økonomiske situation og over mod den faktiske adfærd i et samfund. For eksempel bliver ikke-materiel fattigdom hurtigt til ”kulturel-fattigdom”, hvor analyserne handler om, hvem som er afskåret fra deltagelse i kulturelle begivenheder. Eller ikke-materiel fattigdom bliver til ”politisk-fattigdom”, hvor der ses på manglende deltagelse i eksempelvis valghandlinger og politiske partier (Larsen 2004: 17, Hansen 1989: 15-16, 81-84). Tendensen ses, hvor fattigdom handler om ikke-materielle og sociale forhold.

Der er tale om gråzoner, da det er vanskeligt at afgøre præcis, hvornår man taler om henholdsvis fattigdom, ulighed og social eksklusion. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, når man er ved at bevæge sig væk fra det egentlige formål med at definere fattigdom, nemlig at fastsætte et begreb for, hvornår en person, kan betegnes som fattig (Hansen 1989: 15).

1.5 BEGREBET FATTIGDOM I DENNE UNDERSØGELSE

Borgerrepræsentationen har henvist en indstilling til Socialudvalget, hvori det hedder, at et forslag til fattigdomsgrænse skal udarbejdes med udgangspunkt i det mindst acceptable økonomiske levestandard. Det er således denne forståelse af fattigdom, som vi på den ene side i undersøgelsen har lagt til grund for analyserne og særligt for udviklingen af fattigdomsgrænsen.

Set i forhold til hvordan fattigdom kan defineres, ligger denne opfattelse således væk fra en opfattelse, der ser fattigdom som sult og nød, og tættere på en opfattelse, der ser fattigdom, som det at leve under en normal levestandard. Jf. den vertikale dimension i figur 1.1.

Socialudvalget har desuden tiltrådt en indstilling fra Socialforvaltningen om, at vi undersøgelsen skal afdække folks faktiske afsavn ved hjælp af afsavnsmetoden. Med det skal forstås, at undersøgelsen også skal afdække hvilke afsavn folk faktisk har lidt af økonomiske grunde f.eks. om man ikke har kunnet holde ferie eller besøge venner. Vi ser således ikke på økonomi alene

I.6 INGEN GENEREL KUTYME FOR HVORDAN EN FATTIGDOMSGRÆNSE SKAL UDARBEJDES

Et forhold som stod klart efter litteraturanalysen var, at der ikke findes en overordnet og generelt accepteret metode til, hvordan en fattigdomsgrænse skal bygges op. I stedet fandt vi tre delvis konkurrerende og supplerende metoder. De tre tilgange er:

1. Diverse økonomiske størrelser, hvor medianmetoden, som tager udgangspunkt i en andel af medianindkomsten, er oftest anvendt. Medianindkomsten er den midterste indkomst i kommunen, det vil sige, at stiller man alle københavnere op efter størrelsen på deres indkomst, er det indkomsten hos den person, som står i midten, som er lig med medianindkomsten.
2. Budgetmetoden, hvor man tager udgangspunkt i et budget for en almindelig eller minimal livsførelse.
3. Afsavnsmetoden, der tager udgangspunkt i de faktiske afsavn af goder og aktiviteter, som en voksen eller familie har haft af økonomiske grunde.

Derudover findes der i lovgivningen og i administrativ praksis en række implicitte fattigdomsgrænser. Disse er ikke egentlige metoder til, hvordan fattigdomsgrænser skal udarbejdes. De udgør mere et praktisk bud på et rimeligt økonomisk råderum.

De tre metoder er blevet præsenteret for Københavns Kommunes Socialudvalg, som har valgt, at undersøgelsen skal foretages ud fra en kombination af budgetmetoden og afsavnsmetoden. Mens medianen skal bruges til at belyse ulighed i København.

Baggrunden for valget af budgetmetoden er, at man ved denne metode får taget direkte stilling til, hvilket økonomisk rum man som minimum skal råde over for ikke at være fattig. Derved opstilles et konkret mål for fattigdom, som f.eks. vil kunne handle om, hvad et acceptabelt minimumsbeløb til f.eks. mad og tøj er. Problemet med budgetmetoden er, at ethvert budget må bygge på en række forudsætninger om f.eks. folks helbred og evne til at styre deres økonomi. Man kan således forestille sig, at personer med et stort medicinforbrug falder igennem, da budgettet ikke tager højde for, at denne situation automatisk lægger beslag på deres økonomiske midler. Budgetmetoden er også begrænset af de oplysninger om folks økonomi som det er muligt at inddrage i opgørelsen, f.eks. er det svært at tage folks formuer med f.eks. i form af opsparinger og aktier, da disse oplysninger ikke findes registreret på personniveau.

Derfor er det blevet vedtaget, at budgetmetoden skal kombineres med afsavnsmetoden således, at analysen af fattigdom også inddrager, hvilke afsavn folk faktisk har. Kombinationen af de to metoder er vigtig, da alle uanset størrelsen af deres indkomst kan opleve afsavn. Afsavnsmetoden har derfor brug for en økonomisk grænse, for at kunne fastsætte på hvilket økonomiske niveau, det er rimeligt at tage et afsavn i betragtning. Afsavnsmetoden og budgetmetoden komplementerer derfor hinanden.

Den tredje metode til at definere fattigdom, medianmetoden er valgt fra. Begrundelsen er, at medianindkomsten som udgangspunktet belyser ulighed og ikke direkte fattigdom. Yderligere tages der med brugen af medianindkomsten ikke direkte stilling til, hvad det vil sige at være fattig. Der tages blandt andet ikke stilling til, hvor mange penge man som minimum skal kunne have til f.eks. husleje, mad og tøj.

En nærmere redegørelse for de tre metoder og deres indhold kan findes i bilag 6.

1.7 FORSLAG TIL EN INDSATS MOD FATTIGDOM OG FATTIGDOMMENS KONSEKVENSER

Socialudvalget har i forlængelse af denne rapport ønsket at få igangsat indsatser, f.eks. i form af handleplaner, mod fattigdom og fattigdommens konsekvenser. Ønsket om handleplaner blev først fremsat i den indstilling, som Borgerrepræsentationen henviste til Socialudvalget, der derudover indeholdte et ønske om, at der skulle udarbejdes et bud på en Københavns fattigdomsgrænse. I det følgende opstiller Socialforvaltningen derfor en række bud på de indsatsområder og konkrete tiltag, som handleplanerne kunne omfatte.

Københavns Kommune har allerede en række tiltag og tilbud rettet mod de fattige og deres problemstillinger. Disse tiltag og tilbud bliver løbende udviklet og forbedret, og denne undersøgelses resultater må forventes at indgå i dette arbejde. Derfor opstilles der her primært forslag til ekstraordinære og nye tiltag. I lyset af rapporten gives der dog også bud på hvor der særligt bør foretages en gennemgang af eksisterende tilbud.

Vi har valgt ikke at se på løsninger på regionalt eller nationalt niveau.

1.7.1 Fokus på indvandrere, kontanthjælpsmodtagere, fattige børn samt lang og mellemlangtidsfattige

- De cirka 20.000 fattige indvandrere og efterkommere af indvandrere.
- De cirka 10.000 fattige kontanthjælpsmodtagere.
- De cirka 6.000 børn i fattige familier.
- De cirka 15.000 langtidsfattige og permanent fattige.
- De cirka 19.000 mellemlangtidsfattige.

På baggrund af analyserne i denne undersøgelse foreslår Socialforvaltningen, at der sættes ind over for fem grupper. Bemærk at grupperne kan være overlappende, således er der både kort-, mellemlang-, langtidsfattige og permanent fattige blandt gruppen af de 20.000 indvandrere og efterkommere af indvandrere.

Det drejer sig først og fremmest om de fattige indvandrere og de fattige kontanthjælpsmodtagere. Begrundelsen er, at analysen viser, at disse grupper i særlig grad ramt af fattigdom. Således er omkring halvdelen af alle kontanthjælpsmodtagere fattige, mens andelen af fattige indvandrere er dobbelt så stor som andelen af fattige blandt alle københavnere.

Den tredje gruppe der bør sættes ind over for, er gruppen af fattige familier med børn. Der bør være et fokus på denne gruppe, da fattigdom i barndommen må vurderes at kunne have alvorlige konsekvenser for barnets opvækst og dermed for barnets liv fremover. I analysen peges der på, at blandt børnefamilier, er det særligt enlige med et barn og par med tre børn eller flere, der er udsat for fattigdom. Og for disse grupper bør det da også overvejes, om de skal have en særlig opmærksomhed. Men netop da fattigdom i barndommen må vurderes at have konsekvenser som rækker ind i fremtiden, bør hele gruppen prioriteres.

Derudover bør gruppen af langtidsfattige og permanent fattige prioriteres i en kommende indsats. Ikke alene har denne gruppe været udsat for fattigdom i en relativ lang periode, hvilket har ført til en række forbrugsmæssige afsavn. Men analyserne viser også, at gruppen generelt lever under dårligere kår end de andre grupper af fattige og alle københavnere generelt. Således har de langtidsfattige og permanent fattige generelt et dårligere helbred, færre sociale relationer og en mindre aktiv fritid.

Sidst bør gruppen af mellemlangtidsfattige også være en del af en eventuelt kommende indsats mod fattigdom og fattigdommens konsekvenser. Gruppen er væsentlig, da en stor del af de mellemlangtidsfattige er i risiko for at havne i en mere permanent fattigdomssituation. Socialforvaltningen vurderer derfor, at det er væsentligt at have en indsats som sætter ind inden fattigdommens konsekvenser for alvor slår igennem. Når vi har valgt at se bort fra de korttidsfattige skyldes det, at store dele af denne gruppe er midlertidig fattige.

1.7.2 Forslag til indsatser

I det følgende præsenteres de overordnede skitser til de forskellige forslag til indsatser, som Socialforvaltningen anbefaler.

Først præsenteres 3 forslag, som tænkes at kunne reducere antallet af fattige i Københavns Kommune. Dernæst præsenteres 6 forslag, som tænkes at kunne afbøde konsekvenserne af et liv i fattigdom.

1.7.3 Gennemførelse af en ekstraordinær skræddersyet indsats overfor fattige indvandrere og efterkommere af indvandrere

- En ekstraordinær skræddersyet beskæftigelses- og integrationsmæssig indsats i forhold til fattige indvandrere og efterkommere af indvandrere.

En af konklusionerne i rapporten er, at en dobbelt så stor andel af indvandrere og efterkommere er fattige set i forhold til alle københavnere.

Socialforvaltningen foreslår derfor, at der tages kontakt til Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen for i samarbejde med dem at planlægge en helt ekstraordinær indsats i forhold til de fattige indvandrere og efterkommere. Denne indsats kan med fordel tage form af en særlig gruppe, som kan sætte mere målrettet ind med særlige skræddersyet og nyudviklede tilbud til de fattige indvandrere. Tilbud som kan hjælpe dem ud af fattigdom eller være med til at afbøde fattigdommens konsekvenser. Det kan overvejes, at fokusere indsatsen på bydele, hvor problemet er særligt stort.

1.7.4 Flere job til udsatte grupper og gennemførelse af en særlig målrettet indsats overfor fattige kontanthjælpsmodtagere

- En særlig målrettet beskæftigelses- og opkvalificeringsindsats i forhold til fattige kontanthjælpsmodtagere.
- Opdyrke flere job til udsatte grupper.

En særlig målrettet beskæftigelses- og opkvalificeringsindsats i forhold til fattige kontanthjælpsmodtagere

Også gruppen af kontanthjælpsmodtagere er særligt udsat for fattigdom. Således viser rapporten at cirka halvdelen af alle kontanthjælpsmodtagere er fattige, og at op mod 70 pct. af alle enlige kontanthjælpsmodtagere er fattige.

Socialforvaltningen foreslår derfor, at der tages kontakt til Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen for at etablere et samarbejde om igangsættelsen af en ekstraordinær indsats i forhold til de fattige kontanthjælpsmodtagere. Ideen er, at nedsætte en særlig gruppe, som kan sætte mere målrettet ind mod problemstillingerne hos gruppen. I den forbindelse kan det vurderes, om indsatsen skal målrettes mod bestemte bydele, med mange fattige kontanthjælpsmodtagere.

Opdyrke flere job til udsatte grupper

Det nævnes af nogle af de ansatte i undersøgelsens interview, at særlige job til udsatte grupper er et godt instrument. Socialforvaltningen anbefaler derfor, at man som en del af samarbejdet med Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen om en ekstraordinær indsats, kigger nærmere på behovet for at opdyrke flere job til udsatte grupper.

1.7.5 Familierådgivning til fattige børnefamilier

- Særlig familierådgivning til familier med problemer som følge af dårlig økonomi.

Særlig familierådgivning til familier med problemer som følge af dårlig økonomi

Det er Socialforvaltningens vurdering, at en presset økonomisk situation, kan føre en familie ud i en række problemstillinger i forhold til relationen mellem forældre og børn. Sådanne problematikker kan tænkes at forværre relationerne i familien, f.eks. når forældrene ikke kan honorere børnenes ønsker på grund af en presset økonomi. Problemstillingen illustreres af følgende citat fra et interview med en mor.

”Da hun var lille, var der ingen problemer, men efter at hun er blevet stor, er der en masse ting, hun gerne vil, og det er der ikke råd til. Når jeg siger nej, så begynder hun (datteren red.) at græde, og så bliver jeg ked af det, fordi jeg ikke kan gøre det for hende. Det er ikke rart at se hende græde så tit på grund af penge...” (Enlig mor)

I analysen nævnes det også, at børn undgår at stille krav eller kommentere forhold, for at skåne deres forældre. Med andre ord påtager børnene sig et særligt ansvar for forældrenes velbefindende, som kan være uheldigt i relationen mellem forældre og børn.

Samtidig er det vurderingen, at en dårlig økonomisk situation vil kunne forværre andre problemer, som en familie kan have. Socialforvaltningen foreslår derfor, at der kigges nærmere på, om forvaltningens familierådgivning skal udvides eller styrkes i forhold til de særlige problemstillinger fattige familier kan have.

1.7.6 Forbedre de langtidsfattiges og permanent fattiges helbred og øge deres sociale relationer

- Styrkelse af aktiviteter og tilbud, som er rettet mod at forbedre helbredet hos de langtidsfattige og permanent fattige.
- Øge opmærksomheden omkring de isolerede langtidsfattiges sociale relationer.

Styrkelse af aktiviteter og tilbud, som er rettet mod at forbedre helbredet hos de langtidsfattige og permanent fattige

Analysen viser, at særligt de langtidsfattige og permanent fattige har et dårligt helbred. Særligt har gruppen problemer med hørelsen, synet og tænderne.

Socialforvaltningen foreslår derfor, at der iværksættes et initiativ, der ser på om og eventuelt hvordan de eksisterende indsatser til forbedring af udsatte gruppers helbred kan forbedres og målrettes de langtidsfattige og permanent fattige. Omsorgs- og Sundhedsforvaltningen foreslås inddraget, og det anbefales, at man ser på hvordan sundhedsplejerskerne kan indgå i en eventuel indsats.

Øge opmærksomheden omkring de isolerede langtidsfattiges sociale relationer

I undersøgelsens kapitel 5 vises det, at en del af de langtidsfattige og permanent fattige har meget få sociale relationer, og nærmest synes isoleret.

Socialforvaltningen foreslår derfor, at der udarbejdes en strategi for, hvordan disse personer også kan blive omfattet af Socialforvaltningen tilbud om socialt samvær f.eks. på væresteder.

I det omfang gruppen består af folkepensionister foreslås der et samarbejde med Omsorgs- og Sundhedsforvaltningen.

1.7.7 Etablere en forebyggende indsats i forhold til de mellemlangtidsfattige

- En forebyggende indsats i forhold til personer i risiko for at havne mere langvarigt i fattigdom.

En forebyggende indsats i forhold til personer i risiko for at havne mere langvarigt i fattigdom

Omkring 30 pct. af de fattige er mellemlangtidsfattige, da de har været fattige i 2 til 3 år jf. rapportens kapitel 2. En stor del af denne gruppe, er i risiko for at havne i en mere permanent fattigdomssituation. Socialforvaltningen foreslår derfor, at der skal udarbejdes en form for forebyggende indsats, som særligt er målrettet mellemlangtidsfattige. Det kan for eksempel være en invitation til et møde med en rådgiver, som både kan vejlede i, hvordan man får dagligdagen til at hænge sammen i en presset økonomi og som kan hjælpe med at få sat andre initiativer i gang til i forhold til den pågældende situation.

Da det vurderes, at gruppen af mellemlangtidsfattige kan have behov for tilbud fra både Socialforvaltningen og Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen anbefaler Socialforvaltningen at den forebyggende indsats koordineres eller planlægges sammen med Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen.

1.7.8 Nye muligheder for gældsrådgivning og eftersyn af den socialforvaltningens praksis

- En forbedring af den daglige økonomiske situation via økonomi- og gældsrådgivning.
- En kortlægning af forvaltningens muligheder for at kunne hjælpe borgerne i en svær økonomisk situation.

De næste to forslag går på tværs af alle målgrupperne.

En forbedring af den daglige økonomiske situation via gældsrådgivning

Mange af de fattige synes, at være havnet i en form for ond økonomisk spiral, hvor de ikke har råderum til opsparing til uforudsete udgifter, og hvor de derfor må optage forbrugslån, som yderligere udhuler deres økonomi. Mange fattige har desuden problemer med at betale en række regninger f.eks. til lægeordineret medicin og til husleje og øvrige boligudgifter.

Socialforvaltningen foreslår derfor, at der arbejdes på, at etablere en form for gældsrådgivning, hvor borgere kan komme og få vejledning og gode råd i forhold til deres daglige økonomiske situation.

Det kunne også være her hvor borgere, som er i risiko for at blive mere permanent fattige, kunne henvende sig, således så gældsrådgivningen kobles sammen med den forebyggende indsats. Således kunne boligselskaber og andre f.eks. henvende sig, hvis de oplever personer, som har svært ved at betale deres regninger, således så der kunne inviteres til et møde med

henblik på at forbedre borgerens økonomiske situation eller på anden måde tage hånd om borgerens problemer.

En kortlægning af forvaltningens muligheder for at kunne hjælpe borgerne i en svær økonomisk situation

Socialforvaltningen foreslår derudover, at de eksisterende muligheder for at hjælpe folks daglige økonomiske situation kortlægges.

KAPITEL 2. HVOR MANGE ER FATTIGE?

- Fattigdomsgrænsen for en enlig uden børn er på 103.649 kr. om året i 2005.
- 15.478 personer eller 3,9 pct. af københavnere var i 2005 under fattigdomsgrænsen i 4 år eller mere, og kan betegnes som langtidsfattige og permanent fattige.
- 18.910 personer eller 4,8 pct. af københavnere var i 2005 under fattigdomsgrænsen i 2 til 3 år, og kan betegnes som mellemlangtidsfattige.
- 31.670 personer eller 8,1 pct. af københavnere kan i 2005 betegnes som korttidsfattige, det vil sige, de har været fattige i 1 år.
- Andelen af fattige har været jævnt faldende i perioden 1996-2005 fra 20,3 pct. i 1996 til 16,8 pct. i 2005. Særligt andelen af korttidsfattige er faldet.
- Uligheden er steget fra 5,9 pct. i 1996 til 7,7 pct. i 2005.

Fattigdomsgrænse med udgangspunkt i budgetmetoden

Som nævnt i kapitel 1 har Københavns Kommunes Borgerrepræsentation henvist en indstilling om at få udarbejdet et bud på en københavnsk fattigdomsgrænse til Socialudvalget. Socialudvalget har tiltrådt denne indstilling. Socialudvalget har endvidere præciseret, at fattigdomsgrænsen skal basere sig på budgetmetoden. I dette kapitel præsenteres derfor Socialforvaltningens bud på, hvordan en københavnsk fattigdomsgrænse kan konstrueres.

Det skal understreges, at Socialforvaltningen i udarbejdelsen af fattigdomsgrænsen stringent og systematisk har fulgt de anvisninger, der er i litteraturen om budgetmetoden. Endvidere er arbejdet, som nævnt i kapitel 1, blevet fulgt af førende danske eksperter på området. Ansvar for grænsen er dog alene Socialforvaltningens.

Kapitlet gennemgår de forudsætninger og betingelser, der ligger til grund for fattigdomsgrænsen. Denne gennemgang er vigtig, da rapportens resultater afhænger af disse betingelser, og fattigdomsgrænsens konstruktion er det således vigtigt at have kendskab til for at kunne forstå og fortolke rapportens resultater. De mest tekniske forudsætninger gennemgås dog i bilag 6.

Selve fattigdomsgrænsen bygger på et standardbudget, og ikke på en afdækning af, hvilke afsavn folk faktisk lider af økonomiske grunde. I en del af dette kapitel ser vi derfor nærmere på borgernes afsavn. Analysen er central, da den komplementerer manglerne ved budgetmetoden. Denne måde at analysere fattigdom på kaldes afsavnsmetoden, og det skal nævnes, at det også har været Socialudvalgets ønske, at vi i undersøgelsen benyttede denne metode.

Helt overordnet set er konklusionen i kapitlet, at en fattigdomsgrænse, som skal omfatte et budget for et mindst acceptabelt livsniveau eller med andre ord en skrabet livsførelse, f.eks. for en enlig i arbejde uden børn, kan opgøres til 103.649 kr. om året i 2005. Som eksemplet viser, afhænger fattigdomsgrænsen af antallet af voksne og børn i familien, samt efter om de voksne i familien har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet eller ej. Der er således ikke tale om én fattigdomsgrænse, men om en række supplerende grænser, som afhænger af familie og situation, og som samlet set giver et billede af fattigdom i Københavns Kommune.

Antallet af fattige – korttidsfattige, mellemlangtidsfattige, langtidsfattige og permanent fattige

Med udgangspunkt i den fastlagte fattigdomsgrænse kan det opgøres, at 16,8 pct. af alle københavnere havde en disponibel indkomst som i 2005 lå under fattigdomsgrænsen.

Fattigdom handler dog om mere end at være fattig i et enkelt år. Litteraturen på området viser, at fattigdommen først for alvor slår igennem efter nogle år med dårlig økonomi. I starten af en periode med en lavere økonomi har en familie eller en person stadig nogle reserver at trække på, hvilket betyder, at levestandarden kan opretholdes. Når disse reserver er brugt op, begynder fattigdommens konsekvenser for alvor at slå igennem. Fattigdom handler således også om antallet af år, man har været fattig.

Denne pointe underbygges af vores analyser, som viser, at personer, som er fattige i et år, i høj grad er unge, der er i job, der kræver få færdigheder. Dette er tilfældet selv når vi fjerner de uddannelsessøgende. Det kan f.eks. være unge, som måske arbejder, inden de påbegynder et studium, eller unge der netop har påbegyndt en karriere til en lav startløn. Uanset situationen kan man have en forventning om, at de unge enten arbejder eller uddanner sig ud af fattigdom efter nogle år. Disse unge kan det derfor være relevant at adskille fra de øvrige fattige.

Samtidig viser vores analyser også, at der er en stor del af de fattige, næsten 1/3, som alene er fattig i et år. Disse kan det også være relevant at adskille fra de øvrige fattige.

Samlet set kan man derfor sige, at fattigdom også handler om antallet af år, man har været fattig i, hvorfor vi har valgt at dele de fattige op i tre grupper:

- De korttidsfattige, personer som har været fattige i 1 år.
- De mellemlangtidsfattige, personer som har været fattige i 2 til 3 år.
- De langtidsfattige og permanent fattige, personer som har været fattige i 4 år eller flere.

Hvor de korttidsfattige netop omfatter mange unge samt den 1/3 fattige, som kun er midlertidigt fattige. De har med andre ord mindre interesse, da en stor del af gruppen selv formår at komme ud af fattigdom.

Begrundelsen for at skelne mellem de mellemlangtidsfattige og de langtidsfattige er, at fattigdommen slår hårdere igennem, jo længere tid man har været fattig. Derfor skelner vi mellem de mellemlangtidsfattige, som netop er blevet fattige og hvor fattigdommens konsekvenser først er ved at vise sig, og de langtidsfattige og permanent fattige, som har været i fattigdom i længere tid, og som mærker konsekvenserne af en dårlig økonomi.

Ud fra denne inddeling kan vi for 2005 opgøre, at:

- De korttidsfattige udgør 31.670 personer eller 8,1 pct. af københavnere.
- De mellemlangtidsfattige udgør 18.910 personer eller 4,8 pct. af københavnere.
- De langtidsfattige og permanent fattige udgør 15.478 personer eller 3,9 pct. af københavnere.

De fattiges faktiske afsavn

Fattigdomsgrænsen og opgørelsen bygger som nævnt på et standardbudget og ikke på borgernes faktiske situation. Opgørelsen kan derfor medføre, at personer, som har ekstraordinære udgifter f.eks. til medicin, og som følge deraf har en mere presset økonomisk situation end forudsat i vores budgetter, ikke bliver kategoriseret som fattige. Vi har derfor, via en spørgeskemaundersøgelse fra juli 2007 undersøgt, hvilke afsavn københavnere har af økonomiske grunde.

Opgørelsen viser, at der findes cirka 3.000 personer, eller 0,7 pct. københavnere, som lever over fattigdomsgrænsen, men som lider afsavn i mere end 60 pct. af de goder og aktiviteter

vi har spurgt ind til. Disse kan det være relevant at have øje for, da disse personer også kan have problemer i relation til fattigdom.

Omvendt findes der cirka 7.000 personer, eller 1,9 pct. af københavnernes, som lever under fattigdomsgrænsen og som angiver at de ingen afsavn har. Dette kan dels skyldes, at vi ikke har oplysninger om f.eks. formue, sort økonomi og naturalie økonomi, dels at disse personer kan have valgt at prioritere anderledes end forudsat i budgettet bag fattigdomsgrænsen. De kan f.eks. være hjemløse og derved have lavere udgifter til bolig. Det kan derfor ikke afvises at disse personer også kan have problemer i relation til fattigdom.

Udviklingen i fattigdom

Vi har opgjort andelen af fattige i perioden fra 1996 til 2005. Opgørelserne viser, at andelen af fattige er faldet jævnt over perioden. Ser vi alene på de borgere, som har betalt skat i kommunen gennem hele perioden, og f.eks. ikke ser på tilflyttere og fraflyttere, hvis økonomiske situation vi ikke kender, når de ikke bor i kommunen, er tendensen dog snarere en stagnation i udviklingen i andelen af fattige i perioden fra 1999 til 2005. Det skal nævnes, at uligheden i samme periode er steget.

Baggrunden for faldet i andelen af fattige i Københavns Kommune kan for eksempel være konjunkturudviklingen og lovændringer. Vi har dog ikke fundet nogen entydig forklaring på udviklingen. Således er det kun i perioden fra 1996 til 1999, at der er et sammenfald mellem udviklingen i fattigdom og udviklingen i ledighed. Udviklingen i den efterfølgende periode fra 2000 og frem til 2005 er mere broget. Det betyder dog ikke, at det kan afvises, at de økonomiske konjunkturer ikke påvirker andelen af fattige også efter 1999, men det må antages at en række andre forhold, f.eks. ændringer i overførelsesindkomster også kan have spillet ind på udviklingen. At finde ud af hvilke forhold og med hvilken styrke de virker ind på udviklingen, vil kræve en mere dybdegående analyse, end det har været mulig inden for rammerne af denne undersøgelse.

Kapitlets disponering

I det følgende præsenteres undersøgelsens resultater nærmere, men først introduceres der til den fattigdomsgrænse, som danner baggrunden for hele undersøgelsen. Som et led i denne introduktion viser vi forskellige opgørelser over antallet af fattige og går tættere på forudsætningerne og betingelserne bag opgørelserne og bag selve grænsen. Herefter vender vi os mod de goder og aktiviteter, som borgerne har måttet undvære af økonomiske grunde. Sidst i kapitlet ser vi nærmere på udviklingen i antallet af fattige, som vi blandt andet har belyst i forhold til udviklingen i ledighed.

2.1 ET FORSLAG TIL EN KØBENHAVNSK FATTIGDOMSGRÆNSE

Som nævnt i kapitel 1 bruger vi i undersøgelsen en fattigdomsgrænse, som er udviklet med udgangspunkt i, hvad der kan kaldes for budgetmetoden. Jævnfør denne metode opstiller man et budget for en minimal livsførelse, et såkaldt ”skrabet budget”, hvor de udgifter, der skal være råd til i et budget f.eks. bolig, mad og forsikring identificeres og prifsættes. Dette budget holdes derefter op mod personernes disponible indkomster, som i denne undersøgelse baserer sig på oplysninger fra Danmarks Statistik.

Bag om den disponible indkomst

Inden selve budgettet diskuteres nærmere, skal der knyttes et par ord til den disponible indkomst. Som nævnt tager vi udgangspunkt i den disponible indkomst, som den er opgjort af Danmarks Statistik. Den disponible indkomst dækker det beløb, en person har til rådighed efter skatter, fradrag og diverse renteudgifter og renteindtægter. Alle indkomster, både

lønindkomst og overførelsesindkomster, samt diverse offentlige ydelser, f.eks. børnetilskud og boligstøtte, indgår i opgørelsen.

En række forhold er dog ikke med i den disponible indkomst. Det gælder f.eks. formuer og værdien af egen bolig.

Når flere personer bor i samme husstand, er det den fælles disponible indkomst, der lægges til grund for opgørelsen af om en person er fattig. For en nærmere beskrivelse af den disponible indkomst skal der henvises til Danmarks Statistik.

Budgettet er en standard eller norm for en skrabet livsførelse

Selve budgettet er et standardiseret budget, der anslår, hvilke goder og aktiviteter man mindst bør have råd til, samt hvad disse goder og aktiviteter mindst bør koste. Når en person eller families faktiske valg af goder og aktiviteter holdes op mod budgettet, vil der således ofte ikke være overensstemmelse, med mindre folk har prioriteret fuldstændig som forudsat i budgettet. Boligudgiften er måske højere end forudsat i budgettet, eller man har måske fravalgt at være medlem af en fagforening. Budgettet er således ikke en afdækning af folks faktiske økonomiske situation, men en fastsættelse af en bestemt situation, som opfattes som det mindst acceptable leveniveau.

Når budgettet alligevel er værdifuldt, er det fordi, at vi kan bruge det til at vurdere, om alle folk har mulighed for at leve op til et mindst acceptabelt leveniveau, og dermed om de har mulighed for ikke at leve i fattigdom.

Ikke et budget, men flere typer af budgetter

Når det er sagt, er der til brug for rapporten udviklet flere forskellige typer af budgetter. Der skelnes overordnet mellem to hovedtyper af budgetter:

- Et budget for personer som er eller "burde være" i arbejde f.eks. lønmodtagere, kontanthjælpsmodtagere eller dagpengemodtagere.
- Et budget for personer, som er på en eller anden form for passiv forsørgelse f.eks. førtidspension, folkepension eller efterløn.

Baggrunden for at benytte disse to hovedtyper af budgetter er, at der tale om forskellige situationer, som indbefatter forskellige behov og derfor forskellige budgetposter. Således er det ikke nødvendigt for førtidspensionister, folkepensionister og efterlønsmodtagere at være i stand til at dække transportudgifter til og fra arbejde eller at betale diverse faglige kontingenter.

For hver af disse to hovedsituationer er der endvidere blevet udarbejdet særskilte budgetter alt efter antallet af børn og voksne i familien. Budgetterne for familier, hvor børnene er i institutionsalderen, indeholder for eksempel også udgifter til vuggestue, børnehave og fritidshjem. Udgifterne er bestemt efter antallet af børn i familierne og børnenes alder, ligesom der er taget hensyn til det kommunale tilskud, som blandt andet afhænger af familiens indkomst. Hvis alle voksne i husstanden er førtidspensionister eller efterlønsmodtagere forudsættes det, at børnene passes i hjemmet, hvorfor institutionsudgifter ikke medregnes i disse familietyper.

Der er også blevet udarbejdet budgetter for de situationer, hvor den ene voksne i familien er eller burde være i arbejde, mens den anden person er folkepensionist, efterlønsmodtager eller førtidspensionist. I disse tilfælde indgår udgifter til faglige kontingenter og transport til og fra arbejdet kun hos den ene person.

Som det fremgår, består fattigdomsgrænsen i praksis af flere forskellige budgetter, som tager højde for de voksne familiemedlemmers tilknytning til arbejdsmarkedet samt for antallet af børn og voksne i familien.

Et eksempel på et budget

Et eksempel på, hvordan budgettet ser ud for en enlig i arbejde uden børn, fremgår af *tabel 2.1*. De øvrige budgetter og gennemgangen af prisfastsættelsen af de enkelte budgetposter kan findes i bilag 6.

Tabel 2.1. Budget for en enlig i arbejde uden børn.

	2005		2006		2007	
	Månedligt	Årligt	Månedligt	Årligt	Månedligt	Årligt
	--- kr. ---					
Bolig og relaterede boligudgifter	4.393	52.720	4.498	53.972	4.599	55.190
Radio, TV/Medie licens*	136	1.630	138	1.660	206	2.470
Forsikring	148	1.775	155	1.858	160	1.922
Telefon: forbrug og kvartalsafgift**	45	540	22	260	35	420
Tandlæge	58	701	61	734	63	757
A-kasse	274	3.290	279	3.350	289	3.468
Efterlønsbidrag	257	3.081	261	3.137	271	3.248
Fagforening	263	3.155	268	3.212	277	3.325
Transport til og fra arbejde	300	3.600	305	3.660	310	3.720
Institutioner til børnene	0	0	0	0	0	0
Rådighedsbeløb (børn)	0	0	0	0	0	0
Rådighedsbeløb (voksne)	2.763	33.155	2.800	33.595	2.900	34.794
I alt	8.637	103.649	8.787	105.438	9.110	109.314

Note: Egen opgørelse. Tabellen summer ikke nødvendigvis, da ørerne ikke er angivet.

*) Dækker både radio og tv-licens til et sort-hvidt tv. Fra 2007 dog radio og medielicens.

**) Fra 2000 er der taget udgangspunkt i et mobiltelefonabonnement. Da selve abonnementet ikke kan skilles ud, indgår det i den angivne pris under forbrug.

De forskellige budgetter er en slags idealtypiske opgørelser over, hvad man mindst bør have råd til. Mange borgere vil i praksis foretage andre økonomiske prioriteringer, end der er foretaget i budgetterne. Licensen kan for eksempel vælges fra, eller man kan anskaffe sig en cykel, hvorved udgifterne til transport kan reduceres. Det skal derfor fremhæves, at budgettet er et normativt udtryk for, hvad man bør have råd til, og ikke et faktisk billede af personer eller familiers økonomiske prioriteringer. Pointen er vigtig, da det netop er disse normative valg, som gør det muligt at vurdere, om folks økonomi tillader at leve et liv, som man i samfundet finder rimeligt og dermed om folk kan betegnes som fattige.

Budgettets normative baggrund kunne have været anderledes end forudsat her, hvis man havde ladet andre forudsætninger lægge til grund for budgettet. I dette tilfælde har forudsætningen været at finde frem til de billigste versioner af de goder og aktiviteter, som mindst kræves, for at man kan opretholde en minimal livsførelse.

2.1.2 Hvad indeholder budgettet – og hvad indeholder det ikke?

Alle budgetterne består af tre overordnede budgetposter:

- Faste udgifter, som dækker udgifter til bolig, institutioner, licens, tandlæge o.l.
- Faste udgifter i forbindelse med arbejdsmarkedet, hvilket dækker over A-kasse, efterlønsbidrag, fagforeningskontingent samt transport til og fra arbejde, og endelig
- Et rådighedsbeløb, som dækker udgifter til mad, drikke, beklædning, hygiejne og andre dagligvarer.

Eftersom budgettet er et skrabet budget er der en række poster, der ikke indgår i budgettet. For det første indeholder budgettet ikke udgifter til gæld, selvom de fleste personer faktisk

har en eller anden form for lån. Der er heller ikke gjort plads til opsparing, ligesom der heller ikke indgår udgifter til fritid, hobbyer og ferie. At disse poster er valgt fra understreger endnu en gang, at der er tale om et skrabet budget.

Udspecificering af rådighedsbeløbet

Rådighedsbeløbet dækker over en række daglige udgifter til mad, drikke, beklædning, hygiejne med videre. Et udspecificeret rådighedsbeløb for en enlig uden børn findes i *tabel 2.2*.

Tabel 2.2. Udspecificering af rådighedsbeløbet for en enlig uden børn.

	2005		2006		2007	
	Månedligt	Årligt	Månedligt	Årligt	Månedligt	Årligt
	--- kr. ---					
Mad og drikkevarer	1.682	20.187	1.704	20.453	1.800	21.598
Beklædning	226	2.715	223	2.679	218	2.618
Sundhed og hygiejne	562	6.745	576	6.910	583	6.992
Dagligvarer	292	3.508	296	3.554	299	3.586
I alt	2.763	33.155	2.800	33.595	2.900	34.794

Note: Egen opgørelse. Tabellen summer ikke nødvendigvis, da ørerne ikke er angivet.

Priserne er fastsat på baggrund af forbrugerstyrelsens kortsigtede discountbudgetter (Hansen 2002). Efter samme fremgangsmåde er der udviklet et rådighedsbeløb for par, og for familier med og uden børn. Jo flere personer, der er i familien, desto større er rådighedsbeløbene samlet set, men der er også taget hensyn til, at der er en række stordriftsfordele i at bo flere sammen. For eksempel kan man købe større ind. Et eksempel på et budget for et barn og en voksen er opgjort i *tabel 2.3*.

Tabel 2.3. Udspecificering af rådighedsbeløbet for en enlig med ét barn.

	2005		2006		2007	
	Månedligt	Årligt	Månedligt	Årligt	Månedligt	Årligt
	--- kr. ---					
Mad og drikkevarer	2.363	28.356	2.394	28.729	2.528	30.338
Beklædning	475	5.694	468	5.618	458	5.491
Sundhed og hygiejne	633	7.592	648	7.778	656	7.870
Dagligvarer	261	3.136	265	3.178	267	3.206
I alt	3.732	44.779	3.775	45.302	3.909	46.905

Note: Egen opgørelse. Tabellen summer ikke nødvendigvis, da ørerne ikke er angivet.

Tabellen illustrerer, at det samlede rådighedsbeløb er større, når der er et barn i familien. Posten 'dagligvarer' er dog mindre, hvilket skyldes de førnævnte stordriftsfordele. Sammenholdt med budgettet for en familie bestående af en enlig uden børn bliver der godt 730 kr. mere til mad om måneden i 2007, end til en familie bestående af en enlig med et barn.

Forbrugerinformation, det nuværende Forbrugerstyrelsen, opgjorde i 2002 nogle budgetter for forskellige aldersgrupper af børn og unge. Opgørelsen indeholdt både et discountbudget og et normalt budget, men ikke et kortsigtet discountbudget, som er det budget vi har valgt at tage udgangspunkt i. Når opgørelsen fra 2002 alligevel nævnes hænger det sammen med, at opgørelserne viser forskellige budgetter alt efter barnets alder. Således budgetteres der med 937 kr. om måneden til mad, drikke, beklædning, sundhed og hygiejne for et barn på 1-2 år, mens der tilsvarende for en pige på 15-17 år budgetteres med 1.505 kr. om måneden. Udgifter til dagligvarer er ikke med i Forbrugerstyrelsens opgørelse over, hvad et barn koster.

I vores opgørelser er der ikke direkte udarbejdet et selvstændigt rådighedsbeløb til børn i familien, men hvis man trækker rådighedsbeløbene fra hinanden i *tabel 2.2* og *tabel 2.3*, får man dog en indirekte opgørelse af, hvor meget større en families indkomst bør være, når der er børn. Dette beløb er således på 1.002 kr. i 2005. Sammenlignet med Forbrugerstyrelsens

tal, kan vores opgørelse antages at undervurdere omkostningerne ved at have store børn, mens omkostningerne til de mindre børn ikke adskiller sig væsentligt. Dette forhold kan betyde, at nogle københavnske børnefamilier med ældre børn, specielt drenge, ikke havner under fattigdomsgrænsen, selvom de burde det.

Når vi alligevel ikke har valgt at skelne mellem forskellige rådighedsbeløb til børn og unge i forskellige aldre hænger det sammen med, at Forbrugerstyrelsen ikke har udviklet budgetterne for børn som kortsigtede discountbudgetter. Vi har således fundet det vigtigere at benytte et discountbudget end at kunne foretage opgørelser afhængig af børnenes alder.

Samtidig skal det nævnes, at vi heller ikke regner indkomsten fra børnenes eventuelle fritidsjob med i opgørelsen af familiens indkomst. Dette forhold kunne tænkes at udligne vores opgørelsesmetode, i det omfang børnene har et fritidsjob.

I mange kommuner benytter man et vejledende rådighedsbeløb, når man f.eks. skal tildele enkeltydelser. Dette rådighedsbeløb er ikke direkte sammenligneligt med det rådighedsbeløb, som anvendes her. Godt nok tager kommunerne, som her i analysen, ofte udgangspunkt i forbrugerstyrelsens standardbudgetter, men som ofte anvendes det almindelige budget, og ikke som her det kortsigtede discountbudget.

Udgifterne til bolig

En anden stor post i budgettet er udgifter til bolig. Disse udgifter dækker over både selve boligen samt udgifter til el, vand og varme.

Fastsættelsen af prisen til en bolig er foretaget med udgangspunkt i reglerne i forbindelse med boligsikring til lejere. Ud fra disse har vi beregnet den husleje, der giver den mindste egenbetaling og det største beløb i boligstøtte. Efter vores beregninger giver det en samlet udgift til leje af bolig på 50.500 kr. om året og godt 4.200 kr. om måneden i 2007 eksklusiv udgifter til vand, el og varme. Når hele beløbet angives i budgettet og boligstøtten ikke regnes fra, er det fordi, at en eventuel støtte indgår i den disponible indkomst, som vores beregninger baserer sig på. Den modregnes altså ved selve opgørelsen af den disponible indkomst.

Vi har valgt at se bort fra reglerne om boligydelse til visse førtidspensioner og alderspensionister. Det har vi gjort, da reglerne er indrettet til en særlig situation og ikke til befolkningen i almindelighed. Havde vi lagt reglerne om boligsikring til grund for budgettet, havde vi således taget udgangspunkt i personer med en særlig begrænset økonomisk situation, og en lovgivning, som er beregnet på at afhjælpe særlige grupper af økonomisk trængte personer. Det havde således ikke handlet om, hvilke udgifter som det er mindst rimeligt, at man har til en bolig.

Sammenholdt med boligsituationen i Københavns Kommune må det ovenstående beløb siges at være en skrabet størrelse, som sandsynligvis kun de almennyttige lejeboliger, kan tænkes at indfri. Det har dog ikke været muligt at fremskaffe andre kilder til, hvad en minimal, men rimelig, bolig skal koste. Desuden må lovgivningen om boligstøtte antages at være et godt bud på, hvad man fra officiel side har fastsat er rimelige mindste udgift til en bolig. Også selvom boligsikringen alene gives til lejere.

Således kan man sammenfattende sige, at der ved fastsættelsen af udgifterne til bolig ikke er taget hensyn til den faktiske boligsituation i Københavns Kommune, men alene til den lovgivningsmæssige situation som gælder for alle, som søger boligsikring uanset hvor i landet, man er bosat.

2.1.3 Den Københavnske fattigdomsgrænse set i forhold til andre økonomiske grænser

For at få en fornemmelse af størrelsen på den fattigdomsgrænse, som ligger til grund for analyserne i denne rapport sammenholder vi i det følgende fattigdomsgrænsen med andre grænser og andre relevante beløb.

Det Økonomiske Råds opgørelse

For eksempel belyser Det Økonomiske Råd i en rapport fra 2006 fattigdommen i Danmark. Det Økonomiske Råd lægger en anden opgørelsesmetode til grund for deres analyse, end den som benyttes her i rapporten, idet de benytter sig af medianmetoden. Via denne metode kommer de frem til en fattigdomsgrænse på godt 75.000 kr. for en enlig i 2004 (Det Økonomiske Råd 2006: 170). Dette beløb ligger 27.000 kr. under den fattigdomsgrænse, som vi har opgjort for 2004.

Forskellen beror først og fremmest på forskelle i opgørelsesmetoden. Det Økonomiske Råd bruger medianmetoden og regner sig "baglæns" frem til fattigdomsgrænsen ved at tage udgangspunkt i halvdelen af den midterste indkomst i 2004 for hele Danmark. Vores opgørelsesmetode tager som nævnt udgangspunkt i budgetmetoden og er vel nærmest at betragte som den omvendte manøvre. Med budgetmetoden tager vi stilling til, hvilke goder man skal have råd til, hvis ikke man skal betegnes som fattig, mens Det Økonomiske Råd tager udgangspunkt i fordelingen af indkomster. Diskussionen om opgørelsesmetoden vil vi vende tilbage til senere.

Hvis vi ser lidt nærmere på forskellen i beløbstørrelserne mellem den fattigdomsgrænse, som bruges i denne rapport og den grænse, som Det Økonomiske Råd kommer frem til, er der cirka 27.000 kr. i forskel for en enlig uden børn. Hvis man f.eks. fjernede alt fra vores budget undtagen boligudgifter og rådighedsbeløb, ville man reducere vores fattigdomsgrænse med omkring 17.000 kr. om året. Dermed mangler der stadig 10.000 kr. for at komme i nærheden af den beløbsgrænse, som Det Økonomiske Råd kommer frem til. Det resterende beløb kunne tages fra boligudgifterne, dvs. man skal kunne finde en bolig til omkring 3.500 kr. om måneden inklusiv vand, el og varme. De 10.000 kr. kunne også tages fra rådighedsbeløbet, hvilket vil svare til, at man har knap 2.000 kr. om måneden til tøj, drikke, beklædning, hygiejne og dagligvarer.

Regler for inddrivelse af gæld til det offentlige

Et andet, men mere implicit mål for fattigdom end det vi kan finde hos Det Økonomiske Råd, er i reglerne for inddrivelse af gæld til det offentlige. Her findes der en række principper for hvor stort et beløb, det er rimeligt at have tilovers efter en afdragsordning til afbetaling af gæld er fastsat. Med disse regler ser man ikke direkte på fattigdom, men reglerne afspejler dog alligevel en række betragtninger i forhold til, hvilke beløb det er rimeligt at leve for. At der ikke direkte er tale om betragtninger om fattigdom ses blandt andet ved, at det beløb, det er rimeligt at have til rådighed efter afdragsordningen, bestemmes alt efter størrelsen af en persons nettoindkomst. Det er således ikke det samme beløb, som alle personer jf. reglerne skal have til rådighed. F.eks. er det fastsat, at en person med en nettoindkomst på 250.000 kr. skal have 175.000 kr. til overs om året efter afdragsordningen, mens en person med en nettoindkomst på 85.000 kr. skal have 80.750 kr. til overs.

Det lavest mulige beløb man i følge reglerne skal have til rådighed er 80.750 kr. om året for en enlig. Tages dette beløb som et udtryk for, hvad der er det mindst rimelige beløb en person skal have til at dække sine udgifter, kan det betragtes som en implicit fattigdomsgrænse. Ses denne implicite fattigdomsgrænse i forhold til den fattigdomsgrænse, som er udviklet til denne analyse, er der en forskel på cirka 22.500 kr. om året for en enlig. Det fremgår ikke, hvad den præcise baggrund er for de beløbsgrænser, som benyttes i forbindelse med fastsættelsen af afdragsordninger i forbindelse med inddrivelse af gæld. Set i

forhold til vores budget, vil man også her, som vi viste ved Det Økonomiske Råd fattigdomsgrænse, skulle reducere eller fjerne f.eks. alle udgifter til bolig og rådighedsbeløbet, for at komme i nærheden af den fattigdomsgrænse, som ligger til grund for analyserne i denne rapport.

En gennemsnitlig lavtlønsfamilie

Men en ting er de eks- og implicite fattigdomsgrænser. Noget andet er, hvordan fattigdomsgrænsen ser ud i forhold til en gennemsnitlig lavtlønsfamilie. På SKAT's hjemmeside findes en række beregninger over, hvad forskellige familietyper har til rådighed efter skat og fradrag. Eksemplerne bygger på familier med typiske indkomster og fradrag, og er altså at forstå som en gennemsnitlig betragtning. Et af eksemplerne er for en enlig LO-arbejder, der bor i en lejebolig. Her kommer SKAT frem til, at en sådan person har godt 196.000 kr. om året i 2007 efter skat og fradrag. Dette beløb ligger omkring 93.000 kr. over det budgetbeløb, vi har regnet os frem til. En gennemsnitlig enlig LO-arbejder skulle således ikke være i risiko for at komme under fattigdomsgrænsen.

2.2 HVOR MANGE ER FATTIGE?

Med udgangspunkt i den fastsatte fattigdomsgrænse viser vi i det følgende en række opgørelser over andelen og antallet af fattige i Københavns Kommune. Først gennemgår forskellige opgørelser for 2005, og derefter ser vi nærmere på udviklingen i andelen af fattige over tid.

Det bør bemærkes, at årsagen til, at der tages udgangspunkt i år 2005 og ikke i 2006 eller 2007 er, at 2005 er det seneste år, vi har fuldstændige oplysninger om alle københavnernes økonomiske forhold fra Danmarks Statistiks personindkomstregistre.

Endvidere omfatter opgørelserne alene københavnere, som er over 18 år, og som er fuldt skattepligtige i kommunen. Uddannelsessøgende er ikke med i opgørelserne, da det forventes, at en stor del af disse med tiden får job og dermed en højere indkomst.

Flere er fattige i kortere perioder

I den moderne fattigdomsforskning er en række forskere enige om, at den moderne fattigdom i en vis udstrækning er karakteriseret ved, at flere og et større udsnit af befolkningen er i risikozonen for at blive fattig. Fattigdom har således bevæget sig ind mod middelklassen også. Men samtidig synes forskerne også at være enige om, at fattigdom i højere grad kan siges at være midlertidig, og at folk dermed er fattige i kortere perioder (Bak 2004: 24-25).

Dette synes bekræftet af vores analyser, som viser, at omkring halvdelen af de fattige, alene har været fattige i et år, *jf. tabel 2.4.*

Tabel 2.4. Antal år de fattige har været fattige. 2005.

	Pct.	Antal	Andel af alle københavnere
1 år	47,9	31.670	8,1
2 år	18,8	12.385	3,2
3 år	9,9	6.525	1,7
4 år	6,8	4.456	1,1
5 år eller flere	16,7	11.022	2,8
I alt	100,1	66.058	16,8

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre

Note: Summer ikke pga. afrundinger

Vi har også analyseret varigheden af fattigdom i 2000 til 2004, og resultatet er det samme. En stor del af de fattige, næsten halvdelen, er fattige i alene et år og cirka 2/3 af dem er ikke

fattige året efter. Dette tyder på, at der er en relativ stor udskiftning i gruppen af fattige. Ud fra denne betragtning synes det fornuftigt at lægge et kriterium om tid ned over betragtningen af fattigdom.

Levestandarden falder ikke samtidig med indkomsten

En anden betragtning som ses i diverse undersøgelser af fattigdom er, at en husholdnings levestandard ikke falder på samme tid som indkomsten falder. Der går et stykke tid inden levestandarden falder, hvilket blandt andet hænger sammen med, at en husstand ofte har en række ressourcer at trække på, som opretholder levestandarden (Bak 2004: 102-103). Man kan f.eks. trække på en opsparing eller på kort sigt reducere sit udgiftsniveau. Af denne grund er der forskel på at have været fattig i kort eller i lang tid.

Opdeling af de fattige i korttids-, mellemlangtids-, langtidsfattige og permanent fattige

Da en række fattige således alene er fattige i et enkelt år, og selv formår at komme ud af fattigdom, og da fattigdommens konsekvenser hænger sammen med antallet af år man har været fattig, har vi valgt at inddele de fattige i tre grupper:

- De korttidsfattige, som udgør 31.670 personer eller 8,1 pct. af københavnere, og som er personer der har været fattige i 1 år.
- De mellemlangtidsfattige, som udgør 18.910 personer eller 4,8 pct. af københavnere, og som er personer der har været fattige i 2 til 3 år.
- De langtidsfattige og permanent fattige som udgør 15.478 personer eller 3,9 pct. af københavnere, og som er personer som har været fattige i 4 år eller flere.

At andelen af korttidsfattige er 4,8 pct. og ikke 4,9 pct. som resultatet giver når man ser på tabel 2.4 skyldes afrundinger.

Det skal dog nævnes, at der ikke findes nogen generelle kutymer for, hvordan man tidsmæssigt skal afgrænse fattige. Men f.eks. EU/EUROSTAT opererer i deres opgørelser med en tidsgrænse, der siger, at man skal have været fattig i to ud af de seneste tre år for at tælle med som fattig. Bruges denne definition er andelen af fattige i 2005 cirka 8 pct.

Ulempen ved denne metode er dog, at man ikke kan analysere forskelle mellem de personer, som har været fattige i lang tid og de som har været fattige i kortere tid. Dette er, mener vi, et centralt argument for at benytte en definition, hvor der kan skelnes mellem korttids-, mellemlangtids-, langtidsfattige og permanent fattige.

Andelen af fattige uden tilflyttere, fraflyttere og døde

Ovenstående opgørelse baserer sig kun på indkomster i Københavns Kommune. Den indkomst, som borgerne har inden de f.eks. flytter til kommunen, har vi således ikke kendskab til. På samme måde har vi heller ikke kendskab til folks økonomiske situation, inden de fylder 18 år. Det giver selvfølgelig en vis skævhed i tallene, eftersom en person, der i virkeligheden har været fattig i mange år, og flytter til København, ikke vil indgå i opgørelsen med alle de år, hvor personen har været fattig.

I nedenstående opgørelsen har vi derfor kun taget udgangspunkt i de københavnere, hvis økonomiske situation vi har kendskab til i hele perioden fra 1996 til 2005. Herved stiger andelen af personer, som har været fattige i 5 år eller mere med godt 14 procentpoint til omkring 30 pct. af alle fattige, *jf. tabel 2.5.*

Tabel 2.5. Antal år de fattige har været fattige – uden tilflyttere mm. 2005.

	Pct.	Antal
1 år	40,8	14.839
2 år	14,6	5.306
3 år	7,9	2.884
4 år	6,4	2.338
5 år eller flere	30,3	11.022
I alt	100,0	36.389

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre

Note: Summer ikke til 100 pga. afrundinger

Tabellen giver således et bedre billede af, hvor lang tid de fattige borgere i København har været fattige. I den videre rapport er tilflyttere og andre personer, hvor vi ikke kender deres indkomst gennem hele perioden fra 1996 til 2005 dog med, idet vi ønsker at give et samlet billede af fattigdommen i København. Personer som alene bor i København i et år, har kommunen jo også et ansvar for.

2.3 DE FATTIGES AFSAVN

Som tidligere nævnt bygger undersøgelsens fattigdomsgrænse på budgetmetoden og dermed på et standardiseret budget. En sådan grænse siger imidlertid ikke noget om, hvilke afsavn borgerne faktisk har af økonomiske grunde. Vi har derfor gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt den voksne befolkning i Københavns Kommune i 2007.

Her har vi bedt folk om at vurdere, hvilke af 22 udvalgte centrale goder og aktiviteter, som de finder er nødvendige, og som alle borgere bør have råd til. Samtidig har vi bedt folk om at angive, hvilke af de 22 goder de har måttet fravælge af økonomiske grunde. Denne metode kaldes afsavnsmetoden og er et godt supplement til budgetmetoden.

Afsavnsmetoden er et godt supplement, da den kan vise om der findes personer, som ikke er fattige ifølge budgetmetoden, men som alligevel oplever store afsavn og derfor faktisk kan betegnes som fattige. Med andre ord, kan afsavnsmetoden bruges til at finde personer som har en økonomi, der burde kunne indfri de udgifter, som vi har sat op i vores standardbudget, men hvor personerne faktisk oplever væsentlige afsavn. Disse personer kan det derfor være relevant at have øje for, da disse også kan have problematikker i relation til fattigdom.

Folk der lider mange afsavn, men ikke ligger under fattigdomsgrænsen

Afsavnsmetoden kan således ses som et realitetstjek. Og helt overordnet set viser analyserne, at 0,7 pct. af den københavnske befolkning ligger over fattigdomsgrænsen, men angiver at de har afsavn i mindst 13 ud af 22 afsavn, hvilket betyder at de har afsavn i over 60 pct. af de goder og aktiviteter vi har spurgt ind til, *jf. tabel 2.6.*

Tabel 2.6. Personer med afsavn, som lever over fattigdomsgrænsen. 2007.

	<i>Andel fattige i 2007</i>	<i>Andel af befolkningen som har mindst 13 af 22 afsavn</i>
Antal afsavn	-	Mindst 13 af 22 afsavn
Andel fattige	15,9	0,7

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Note: Alene de personer som har en disponibel indkomst fra fattigdomsgrænsen og op til 25 pct. over fattigdomsgrænsen indgår i opgørelserne. Dette har vi gjort, da vi har fundet det rimeligt at sætte en øvre grænse, således at folk med høje indtægter ikke indgår i opgørelsen. Det gør de ikke, da de menes selv at kunne prioritere anderledes og derved kunne skabe sig et råderum, der fjerner afsavnene.

De 0,7 pct. omfatter cirka 3.000 personer og er således en gruppe af personer, som også kan tages med i betragtning, når indsatser mod fattigdom og fattigdomsproblematikker skal diskuteres og iværksættes, da disse også kan have problemer i relation til fattigdom.

Baggrunden for hvorfor disse personer oplever mange afsavn, selvom de ligger over vores fattigdomsgrænse kan f.eks. være, at de har ekstraordinære udgifter til medicin eller at de har store udgifter til bolig. Hvad der mere præcis er grunden vil dog kræve en nærmere analyse, som det ikke har været muligt at foretage indenfor rammerne af denne undersøgelse.

Folk der ligger under fattigdomsgrænsen, men ikke lider mange afsavn

Men afsavnsmetoden kan også bruges omvendt. Næmlig til at finde ud af om der er personer, som ifølge budgetmetoden er fattige, men faktisk ikke lider mange afsavn, og dermed ikke i dagligdagen har store problemer. Dette kan være tilfældet, hvis man har valgt at prioritere anderledes end forudsat i budgettet og f.eks. valgt goder fra man ifølge budgettet burde have adgang til.

Ser vi således på personer, som ligger under fattigdomsgrænsen, men angiver at de ikke lider nogle afsavn udgør de 1,9 pct. af københavnere eller godt 7.000 personer, *jf. tabel 2.7.*

Tabel 2.7. Personer uden afsavn, som lever under fattigdomsgrænsen. 2007.

	<i>Andel fattige i 2007</i>	<i>Andel af befolkningen som har 0 afsavn</i>
Antal afsavn	-	0 afsavn
Andel fattige	15,9	1,9

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Note: Alene de personer som har en disponibel indkomst fra 75 pct. af fattigdomsgrænsen og op til fattigdomsgrænsen indgår i opgørelserne. Denne nedre grænse har vi sat, da vi finder det rimeligt at sortere personer fra, som antages at have så snæver en økonomi, at manglen på afsavn skyldes, at de lever et liv som ligger meget langt fra den norm, som er i budgettet bag fattigdomsgrænsen

Resultatet kan indikere, at en række personer har en anderledes luft i deres økonomi, end de tal som vores opgørelser baserer sig på, fordi de har indtægter, der ikke indgår i vores opgørelse f.eks. sort økonomi, formue eller en god naturlig økonomi. Man kan derfor argumentere for, at disse personer ikke er en del af fattigdomsproblematikken. Omvendt kan gruppen også dække over personer, som har luft i deres økonomi, fordi de har valgt en række af de goder fra, som vi i budgettet bag fattigdomsgrænsen forudsætter at alle personer skal have dækket. Det kan f.eks. være folk som har små udgifter til husleje fordi de bor mange sammen eller fordi de er hjemløse. Det kan derfor også argumenteres, at en række af disse personer stadig er aktuelle for problematikken omkring fattigdom. Det har ikke været muligt indenfor rammerne af denne undersøgelse at afdække denne gruppe nærmere.

Baggrunden for opgørelsen af folks afsavn

Udvælgelsen af de 22 goder og aktiviteter som vi har spurgt ind til, er inspireret af de danske levekårsundersøgelser, herunder især Socialforskningsinstituttets ”Fattigdom og Social Eksklusion” (Larsen 2004). Afsavnsanalysen og resultaterne heraf bliver behandlet mere indgående i kapitel 4, men svarfordelingen i forhold til de 22 spørgsmål kan ses i *tabel 2.8.*, hvor personer under fattigdomsgrænsen er holdt op mod alle københavnere.

Tabel 2.8. Opgørelse over afsavn. 2007.

	Andel der mener at goden er en nødvendighed	Andel der har måttet undvære goden	
		Personer under fattigdomsgrænsen	Alle
		--- pct. ---	
- betale husleje, lån til bolig, el, gas eller vand til tiden	98,5	26,7	16,6
- købe medicin, der var ordineret af lægen	95,1	25,7	13,8
- gå til tandlægen	94,7	42,9	23,9
- købe nyt fodtøj, tøj eller overtøj, da det gamle var gået i stykker eller brugt op	94,4	45,4	25,1
- have telefon	90,5	13,6	9,3
- foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet der var gået i stykker eller brugt op (køleskab, vaskemaskine, tv mv.)	90,4	47,3	27,5
- at spise tre måltider om dagen	88,3	32,2	15,5
- købe frisk frugt og grøntsager	87,9	42,2	21,6
- tegne ulykkes- og indboforsikring	85,9	38,9	15,1
- besøge familie eller venner, der bor mere end 20 km fra hjemmet	82,3	42,7	21,9
- give gaver til fødselsdage og lignende	79,4	32,6	18,1
- invitere gæster hjem	74,8	33,1	16,7
- spare op (f.eks. til pension, ferie, forbedringer af bolig, eller indkøb af større ting)	73,3	71,7	38,7
- have TV i hjemmet	70,9	19,5	11,2
- dyrke fritidsinteresser	65,3	43,4	22,6
- være medlem af en A-kasse	60,7	37,3	16,0
- holde ferie udenfor hjemmet	59,6	50,7	30,1
- gå i byen med venner en aften	58,2	51,7	26,6
- gå til frisør	57,7	42,3	26,4
- have internet i hjemmet	52,5	28,4	15,4
- holde avis	32,0	42,3	24,4

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

2.4 ANDRE OPGØRELSE AF ANTALLET AF FATTIGE

Dette afsnit har til hensigt at sammenligne de resultater, der kommer ud af at bruge vores fattigdomsgrænse med andre opgørelser af fattigdom. Dette er umiddelbar en svær øvelse, idet meget få opgørelser bruger budgetmetoden til at definere en fattigdomsgrænse, hvilket gør tallene svært sammenlignelige. I øvrigt tager de fleste andre opgørelser også udgangspunkt i hele Danmark og ikke kun i Københavns Kommune. Med disse forbehold ser vi i det følgende nærmere på et par centrale alternative opgørelser af fattigdom.

2.4.1 Det Økonomiske Råds opgørelse af fattigdom

Det Økonomiske Råd bruger 50 pct. af medianindkomsten i deres opgørelser og kommer frem til, at andelen af fattige i 2004 var på knap 5 pct. Opgørelsen dækker hele landet (Det Økonomiske Råd 2006: 176).

Det Økonomiske Råds opgørelse ligger således et godt stykke fra den københavnske fattigdomsgrænse, hvor godt 17 pct. kan kaldes fattige i 2004. Dette tal tæller både de korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige.

Denne forskel må antages at hænge afgørende sammen med opgørelsesmetoden. Det forhold at det Økonomiske Råds opgørelser er landsdækkende, må dog også antages at have en betydning, da man må formode, at der er en højere andel af personer med lave indkomster i København end i resten af landet.

Men på trods af det må forskellen i afgørende grad tillægges opgørelsesmetoden. Det Økonomiske Råd bruger medianindkomsten som fattigdomsgrænse, hvor vi bruger et standardbudget. Forskellen i valg af metode rammer ned i en meget central del af diskussionen af, hvordan fattigdom skal opgøres og hvordan en grænse skal sættes.

I denne diskussion påpeger blandt andet Finansministeriet og flere forskere fra blandt andet Socialforskningsinstituttet, at medianen måler ulighed og ikke fattigdom. Medianindkomsten er et udtryk for fordelingen af indkomst i et samfund, og dermed hvor mange der ligger under et givent niveau. Bliver alle 10 gange så rige ændrer det intet ved fordelingen. Da velstanden således kan ændre sig uden at fordelingen påvirkes, kan medianen ikke bruges som mål for fattigdom lyder argumentet (Finansministeriet 2004: 10, Hansen & Hansen 2004a: 30-31, Hansen 1989: 92).

2.4.2 Københavnerne egen vurdering af deres økonomiske situation

I spørgeskemaundersøgelsen er borgerne blevet bedt om at bedømme deres eller familiens økonomiske situation. Dette spørgsmål kan med forbehold indikere, hvorvidt personer selv mener de er fattige, selvom vi ikke har spurgt direkte til om folk er fattige. Det har vi ikke gjort, da begrebet fattigdom giver helt andre associationer end det at have en 'meget dårlig økonomisk situation'. Fattigdomsbegrebet er mere værdiladet, og bliver måske i højere grad forbundet med sult og nød. Til trods for dette må man formode, at det at vurdere sin økonomiske situation som meget dårlig kan indikere, at en person har svært ved at få økonomien til at hænge sammen, og derfor kan betragtes som fattig.

Opgørelsen viser, at knap 7 pct. af alle københavnere angiver at have en meget dårlig økonomi *jf. tabel 2.9*. Hvilket er to procentpoint under den andel af personer, som vi har kategoriseret som mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige.

Tabel 2.9. Københavnerne bedømmelse af deres/familiens økonomiske situation

	Særdeles god	God	Nogenlunde	Dårlig	Meget dårlig
	--- pct. ---				
Personer under fattigdomsgrænsen	4,2	15,4	39,0	21,8	19,7
Alle	12,0	37,6	32,4	11,4	6,7

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Opgørelsen er interessant sammenholdt med fattigdomsgrænsen og det standardiserede budget, da den selvvalgte økonomiske situation, ganske som opgørelsen af afsavn, siger noget om borgernes oplevelse af deres faktiske økonomiske situation. Dog baserer den selvvalgte økonomiske situation sig på borgernes subjektive opfattelser af hvad en god økonomi er, mens både opgørelsen af afsavn og budgetmetoden baserer sig på mere objektive mål.

Det er værd at tage med i betragtning, at cirka 1/5 af de personer, som har en disponibel indkomst, der ligger under fattigdomsgrænsen angiver, at de har en god eller særdeles god økonomi. Forklaringen kan være, at folk prioriterer anderledes end forudsat i budgettet, og at de derfor har mere luft i deres økonomi. En anden forklaring kan være, at de har indkomster, som ikke indgår i budgettet f.eks. familieøkonomi, sort økonomi og formue. En tredje forklaring kan være, at konsekvenserne af en ringe økonomisk situation endnu ikke har sat

sig igennem i dagligdagen. Det kan altså være de korttidsfattige, vi finder her. Endelig kan en forklaring være, at folk på trods af at de har få midler, faktisk har rimeligt styr på deres økonomiske situation og kan få dagligdagen til at løbe rundt. Således kan nogle af besvarelserne handle om at have styr på økonomien snarere end om størrelsen af pengepungen.

Selvvrurderet fattigdom bygger ikke på en fælles standard

Under alle omstændigheder er det svært at sammenligne den selvvrurderede fattigdom med budgetmetoden. Dette skyldes ikke mindst, at den selvvrurderede fattigdom bygger på borgernes individuelle og subjektive opfattelse og oplevelse af, hvad en god eller dårlig økonomisk situation er, hvilket er modsat af budgetmetoden, som vurderer alle ud fra samme standard. I forhold til den selvvrurderede økonomiske situation tager folk måske snarere udgangspunkt i normerne i deres omgangskreds end i generelle betragtninger om, hvad en god eller dårlig økonomi er. Til at illustrere denne pointe skal det nævnes, at 5 pct. af de personer, som har en årlig disponibel indkomst på under 100.000 kr. angiver, at de har en særdeles god økonomi. Samtidig findes der personer med en disponibel indkomst på mellem 300.000 og 399.000 kr., der angiver at de har meget dårlig økonomi *jf. tabel 2.10*.

Tabel 2.10. Københavnernes bedømmelse af deres/familiens økonomiske situation fordelt på disponibel indkomst

	Særdeles god	God	Nogenlunde	Dårlig	Meget dårlig	I alt
Familiens disponible indkomst			--- pct. ---			
0 – 99.999	5,3	11,8	37,5	24,7	20,6	99,9
100.000 – 199.999	8,5	30,9	39,9	13,1	7,6	100,0
200.000 – 299.999	12,4	43,4	28,3	11,6	4,3	100,0
300.000 – 399.999	15,0	48,1	30,4	4,5	2,1	100,1
400.000 – 499.999	18,9	59,5	20,4	1,2	0,0	100,0
500.000 -	34,3	56,7	9,0	0,0	0,0	100,0

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

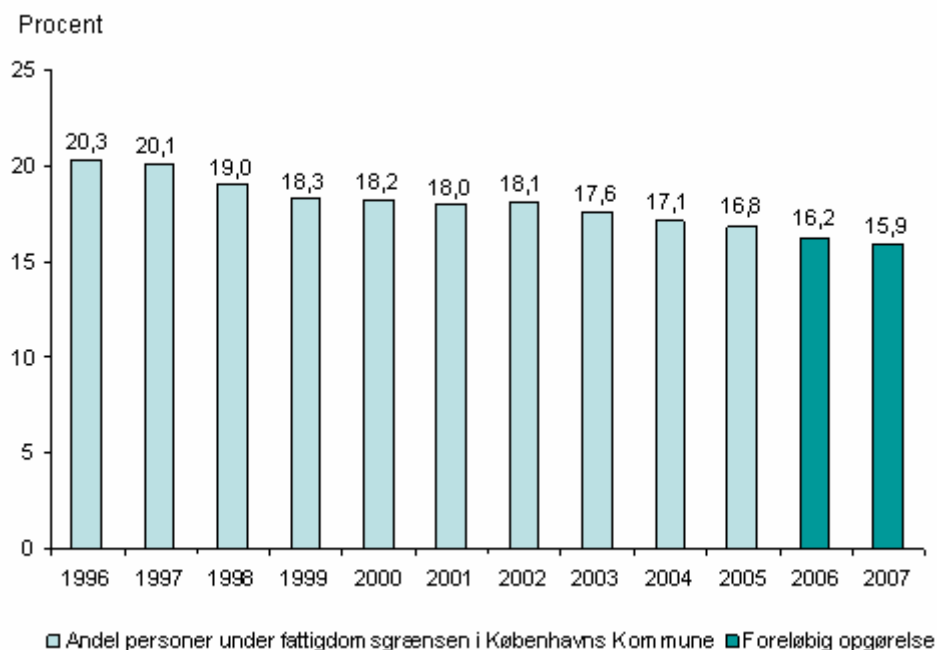
Note: Summer ikke til 100 pga. afrundinger

2.6 UDVIKLINGEN I FATTIGDOM

Indtil videre har vi primært beskæftiget os med antallet af fattige i et enkelt år. I det følgende ser vi nærmere på, hvordan udviklingen i fattigdommen har været fra 1995-2007, hvis man bruger den fastsatte fattigdomsgrænse.

Opgørelsen viser, at andelen af fattige i København har været svagt faldende siden 1995, *jf. figur 2.1*.

Figur 2.1. Udviklingen i andelen af fattige.

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Opgørelsen for 2007 er foreløbig og bygger på en fremskrivning af folks økonomiske oplysninger fra 2005 samt vores gennemførte spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i Københavns Kommune 2007.

Note(2): Baserer sig på Danmarks Statistiks opgørelse af den disponible indkomst, korrigeret for lejeværdi af egen bolig, skattefrikontanthjælp og varmhjælp således, at den disponible indkomst er sammenlignelig over årene. Se bilag 6 for tekniske detaljer.

Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at opgørelserne for 2006 og 2007 er foreløbige og behæftet med stor usikkerhed. Det skyldes, at Danmarks Statistik endnu ikke har tal på befolkningens indkomster for 2006 og 2007. De foreløbige opgørelser bygger derfor på en fremskrivning af tallene fra 2005 med udgangspunkt i løn- og prisudviklingen.

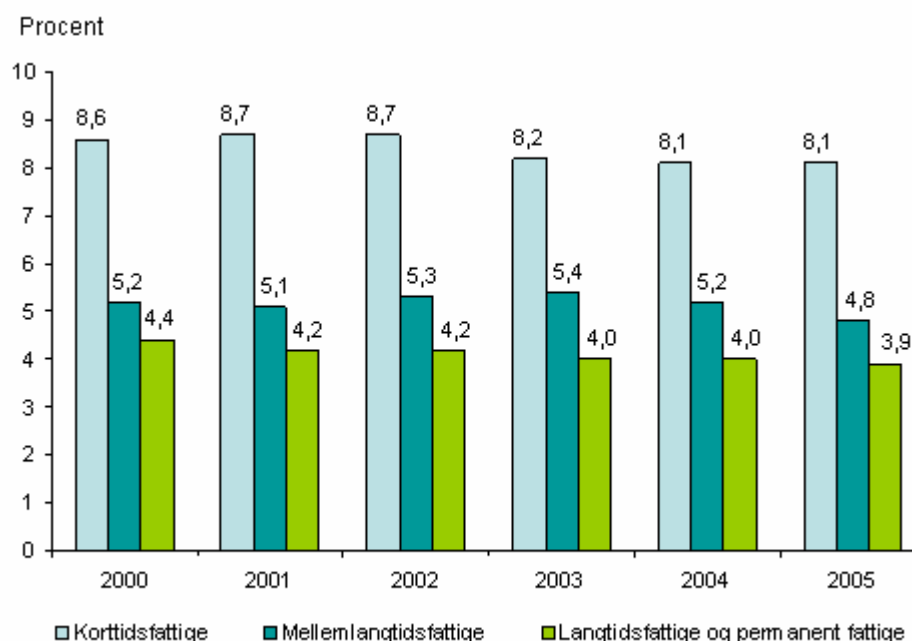
De fattige er, som vi skal se i næste kapitel, en meget sammensat gruppe, hvor utallige faktorer kan spille forskelligt ind på forskellige grupper. Det kan f.eks. være forhold, som kan påvirke lønningerne eller som kan påvirke overførelsesindkomsterne. Det er derfor vanskeligt, at afgøre, hvad som er baggrunden for udviklingen.

Særligt konjunkturudviklingen må formodes at spille ind på udviklingen. Set i lyset af, at vi gennem de sidste mange år har haft gode konjunkturer med faldende ledighed og stigende velstand, kan dette menes at have bidraget til, at fattigdommen er faldet. Man må således formode, at konjunkturerne også er slået igennem i lavindkomstgrupperne, og at flere er kommet i arbejde eller har fået højere løn. Dette forhold ser vi nærmere på i næste afsnit.

Udviklingen fordelt på kort- og, mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige

Skelnes der mellem de personer, der har været fattige i kort, mellemlang og lang tid, ser vi, at faldet i andelen af korttidsfattige og mellemlangtidsfattige ikke er jævnt faldene over hele den opgjorte periode, *jf. figur 2.2.*

Figur 2.2. Udviklingen i andelen af korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige.

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

For de korttidsfattige kan vi se, at andelen stiger fra 2000 til 2002, hvorefter der sker et større fald. Andelen af korttidsfattige fortsætter herefter med at falde jævnt. Andelen af de mellemlangtidsfattige falder også over den opgjorte periode, dog efter en periode med stigninger fra 2001 til 2003. Et større fald kan ses fra 2004 til 2005.

Andelen af langtidsfattige og permanent fattige falder jævnt og uden ”hop” over den opgjorte periode. En hypotese kunne være, at de langtidsfattige som gruppe er en mere udsat gruppe, og har andre sociale problemer end lige netop fattigdommen. Derfor skal der andet og mere til end gode konjunkturer for at få denne gruppe ind på arbejdsmarkedet.

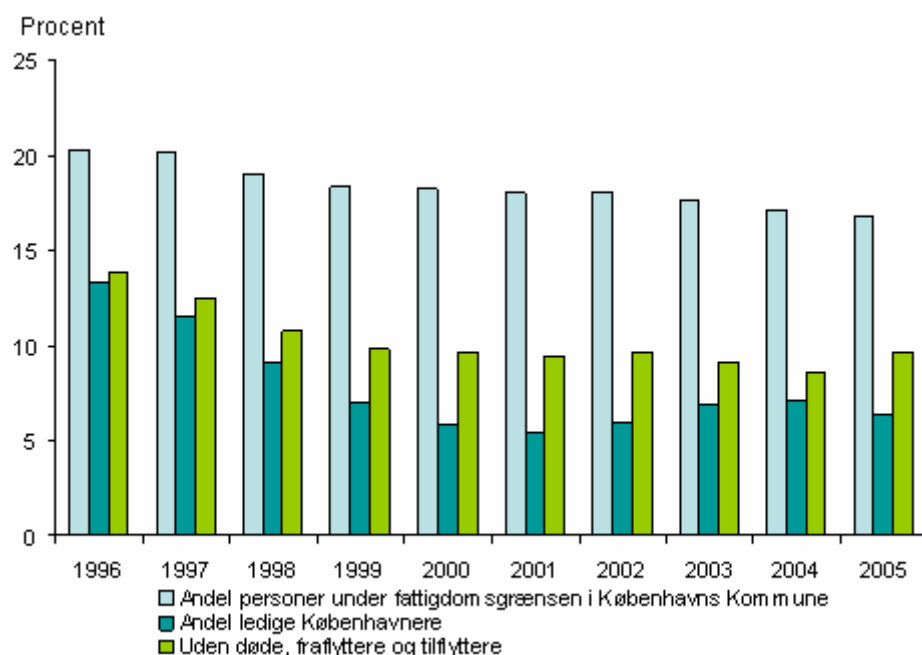
Opgørelsen kan alene foretages for 2000 til 2005, da det kræver oplysninger om de seneste 5 år, for at vi kan foretage en retvisende opdeling på korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige.

2.6.1 Udviklingen i fattigdom og i konjunkturerne

I nedenstående tabel har vi sammenholdt andelen af ledige med andelen af fattige. Vi har brugt ledigheden som en indikation på udviklingen i konjunkturerne. For at kunne analysere den ”rene effekt” har vi desuden opgjort andelen af fattige uden personer, som er flyttet til eller fra kommunen, da vi ikke kender deres indkomst før eller efter, de er bosiddende i kommunen. Vi har desuden fjernet de døde fra opgørelsen, samt de personer, som i løbet af perioden er blevet 18 år.

Opgørelsen viser, at vi særligt i perioden fra 1996 til 1999 kan se en tendens til, at andelen af fattige falder samtidig med andelen af ledige. Dette ses specielt tydeligt, når vi betragter den ”rene” opgørelse, *jf. figur 2.3.*

Figur 2.3. Udviklingen i andelen af ledige sammenholdt med udviklingen i fattigdom.

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre og Danmarks Statistik.

I perioden efter 1999 er tendensen dog mere utydelig. Således synes det fortsatte fald i andelen af ledige frem til 2001 ikke at følges af et tilsvarende fald i andelen af fattige. Og sidst i perioden ser vi eksempler på at ledigheden stiger og fattigdommen falder, som det er tilfældet fra 2002 til 2003, og på at ledigheden falder og fattigdommen stiger fra 2004 og 2005.

Der er således ikke kun udviklingen i konjunkturerne, der kan forklare udviklingen i fattigdom. Det kan tænkes, at en række forskellige forhold trækker i hver sin retning, og at det er det samlede resultat af disse forskellige faktorer, vi ser. Et af disse forhold kunne være ændringer i størrelsen på de offentlige overførelsesindkomster, som bestemmes ved lov og hvor der også er sket ændringer i perioden fra 2000 til 2005.

Vi har analyseret flere grupper for sig og blandt andet taget par ud af opgørelserne, så vi kun havde enlige personers økonomi i betragtning. Dette giver et mere rent billede, da en ægtefælle eller samlevers økonomi således ikke kan forstyrre billedet af udviklingen. Heller ikke disse analyser har kunnet give et klart billede af om det f.eks. er reformer af lovgivningen, som har påvirket udviklingen. Skal der gives nogle flere nuancerede bud på udviklingen i fattigdommen, vil det kræve en nærmere og mere indgående analyse.

2.7 UDVIKLINGEN I ULIGHED

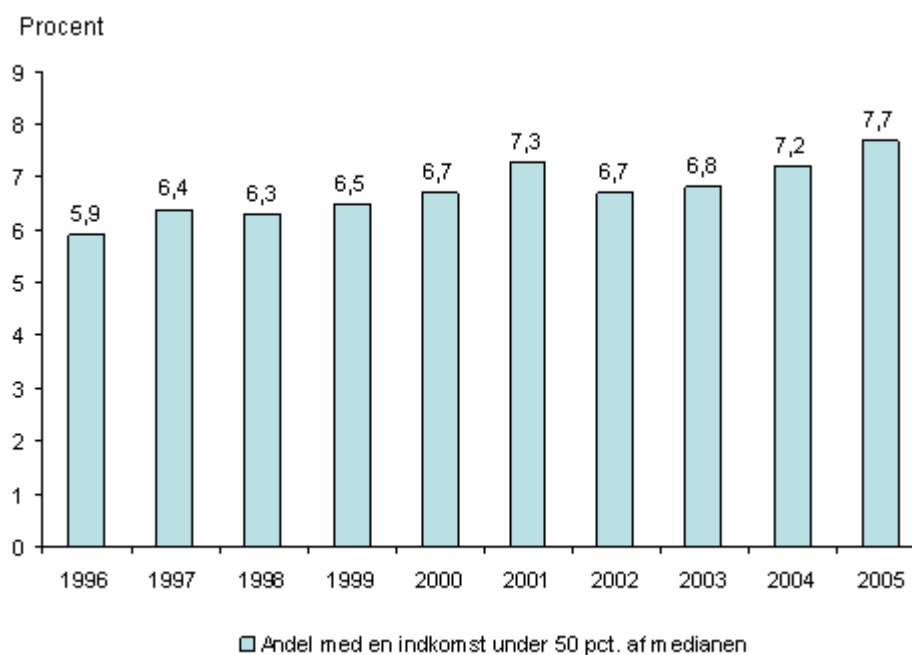
Udover at belyse antallet af fattige ved budgetmetoden og afsavnsmetoden, har Socialudvalget bedt Socialforvaltningen om at opgøre uligheden ved hjælp af medianmetoden. I denne opgørelse har vi valgt at benytte 50 pct. af medianen, da det er den mest hyppigt brugte grænse. At bruge 50 pct. af medianen betyder, at vi finder de personer, som har en disponibel indkomst, som ligger under halvdelen af den indkomst, som er den midterste indkomst i kommunen. Den midterste indkomst skal forstås således, at stillede vi

alle borgere op efter størrelsen på deres disponible indkomst, er medianindkomsten netop indkomsten hos den person, som står i midten.

Det bør bemærkes, at de uddannelsessøgende heller ikke indgår i denne opgørelse. Der er i denne opgørelse endvidere taget højde for stordriftsfordele i familier ved at vi har beregnet den såkaldte ækvivalerede disponible indkomst, som den er udviklet af Det Økonomiske Råd (Jørgensen 2001: 4-8).

Opgørelsen viser, at uligheden i Københavns Kommune har været jævnt stigende siden 1996. Andelen af personer, der falder under 50 pct. af medianen, er således steget med knap 2 procent point, *jf. figur 2.4*.

Figur 2.4. Udviklingen i ulighed.

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Når vi antalmæssigt betragter ulighed taler vi om, at godt 22.500 personer lå under 50 pct. af medianen i 1996, mens tallet i 2005 er på næsten 30.000 personer.

Noget tyder altså på, at København står i en situation, hvor andelen af fattige har været svagt faldende, mens uligheden har været jævnt stigende.

Dette kan umiddelbart lyde modsætningsfyldt, men en forklaring kan være, at personer med små indkomster har oplevet mindre stigninger i indkomsten end personer med høje indkomster. En hypotese kunne være, at særligt de offentlige ydelser har været præget af mindre vækst end lønningerne for personerne med høje indkomster.

Det er ligeledes værd at bemærke, at andelen af personer som er under 50 pct. af medianen er langt lavere end andelen af personer under fattigdomsgrænsen. Andelen af personer under medianen stemmer i noget højere grad overens med de tidligere nævnte tal fra Det Økonomiske Råd, som i deres fattigdomsopgørelser bruger netop 50 pct. af medianen. I en opgørelse fra 2004 kommer Det Økonomiske Råd således frem til, at knap 5 pct. af danskerne var fattige, hvilket skal holdes op imod 7,2 pct. af alle københavnere i 2004. Når

man på den måde bruger samme metode fremgår det, at uligheden i København er større end uligheden i landet generelt, hvilket kan antages, at hænge sammen med, at der bor flere med lave indkomster i København end Danmark generelt.

KAPITEL 3. HVEM ER DE FATTIGE?

- Gruppen af langtidsfattige og permanent fattige består hovedsageligt af kontanthjælpsmodtagere og folkepensionister.
- Gruppen af mellemlangtidsfattige er hovedsageligt kontanthjælpsmodtagere og unge med lave uddannelser, som er i risiko for at havne mere permanent i fattigdom.
- Gruppen af korttidsfattige er midlertidige fattige, og består primært af unge som vil kunne arbejde eller uddanne sig ud af fattigdommen.
- Cirka 37 pct. af de langtidsfattige og permanent fattige er indvandrere eller efterkommere af indvandrere.
- 7. pct. eller godt 6.000 børn lever i fattige familier.
- Cirka halvdelen af alle kontanthjælpsmodtagere, herunder personer på starthjælp, lever under fattigdomsgrænsen.
- Der er en overdødelighed blandt de fattige.

Efter at vi i det foregående kapitel har gjort rede for den fattigdomsgrænse, som ligger til grund for denne rapport, vil vi i dette kapitel beskrive, hvem de fattige er.

Kapitlet er delt op i tre dele. I del 1 belyser vi de fattige ud fra en række centrale karakteristika som køn, alder, socialøkonomisk status, uddannelse m.m. I del 2 ser vi nærmere på hvad der sker med de personer, som ophører med at være fattige. I del 3 går vi dybere ind i gruppen af fattige kontanthjælpsmodtagere. Denne gruppe er særligt interessant, idet det er i gruppen af kontanthjælpsmodtagere, der findes flest fattige.

Kontanthjælpsmodtagere, unge lønmodtagere og folkepensionister er fattige

Overordnet set viser kapitlet, at de korttidsfattige primært er unge, at de mellemlangtidsfattige primært er kontanthjælpsmodtagere og unge lønmodtagere med job, mens de langtidsfattige og permanent fattige primært er kontanthjælpsmodtagere og folkepensionister.

De fattiges karakteristika giver et billede af, at en stor del af de korttidsfattige er unge. Man kunne forestille sig, at det drejer sig om unge, som enten lige er trådt ind på arbejdsmarkedet, og som derfor har en lav startløn, eller unge, som arbejder inden de begynder på et studie. Som vi så i forrige kapitel er omkring 2/3 af de korttidsfattige alene fattige i et enkelt år, og på den baggrund kan man forvente at gruppen af korttidsfattige uddanner, arbejder eller på anden måde kommer ud af fattigdom ved egen hjælp.

Blandt de mellemlangtidsfattige er der en stor andel af kontanthjælpsmodtagere. Det synes således rimeligt at forvente, at en stor del af de mellemlangtidsfattige, er i risiko for at blive langtidsfattige og permanent fattige, da også mange kontanthjælpsmodtagere er langtidsfattige og permanent fattige. I gruppen findes der også en del unge, som også må vurderes at være i risiko for at havne længere tid i fattigdom, hvis ikke de får påbegyndt en uddannelse eller får en bedre arbejdsmæssig situation.

Situationen for de langtidsfattige og permanent fattige synes mere fastlåst. Gruppen består i høj grad af kontanthjælpsmodtagere, som må formodes at have svært ved at komme i arbejde eller som er i gang med et længere afklarende forløb.

Endelig viser kapitlet, at der er en overdødelighed blandt såvel de korttids- som de langtidsfattige og permanent fattige. Dette billede bakkes op af undersøgelser, som peger på,

at marginalisering og lav indkomst i sig selv påvirker helbredet, og dermed øger dødeligheden.

Men der er også en række tendenser, som går på tværs. Således gælder det for alle grupper, at der er mange fattige kontanthjælpsmodtagere, at der findes mange fattige med en anden etnisk baggrund end dansk, samt at enlige med et barn og par med 3 børn eller flere særligt er udsat for fattigdom.

3.1 BESKRIVELSE AF DE FATTIGE I FORHOLD TIL EN RÆKKE CENTRALE KARATERISTIKA

3.1.1 Socioøkonomisk status

Socioøkonomisk status er en betegnelse, som dækker over folks primære indtægtskilde f.eks. om man er lønmodtager eller kontanthjælpsmodtager. Den kan vise noget om, hvilke grupper i samfundet, der især ser ud til at være fattige.

Generelt ser der ud til at være en tendens til, at en stor del af de fattige er kontanthjælpsmodtagere, folkepensionister og lønmodtagere med grundlæggende færdigheder samt andre lønmodtagere, hvor det ikke er nærmere angivet, hvilket færdighedsniveau de arbejder på, *jf. tabel 3.1.*

Tabel 3.1. Socioøkonomisk status. 2005.

	Korttidsfattige	Mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle københavnere
			--- pct. ---	
Arbejdsløse min. ½ år	4,3	3,6	2,4	3,4
Efterlønsmodtagere mv.	0,5	0,4	0,7	2,2
Folkepensionister	9,3	4,6	18,0	14,0
Førtidspensionister	1,5	0,7	1,9	5,1
Kontanthjælpsmodtagere	7,5	15,5	29,6	5,5
Sygedagpenge, orlov mv.	3,2	2,4	1,0	1,7
Lønmodtagere - grundlæggende færdigheder	19,8	17,4	5,1	19,3
Lønmodtagere - mellem færdigheder	4,4	3,8	1,2	11,9
Topledere og lønmodtagere - høje færdigheder	4,0	2,9	1,4	13,6
Lønmodtagere - andre/uoplyst	19,2	16,3	7,3	14,3
Selvstændige	5,8	7,3	6,6	3,9
Andre	20,6	25,3	24,9	5,2
I alt	100,1	100,2	100,1	100,1
Antal	31.670	18.910	15.478	392.532

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Summer ikke til 100 pga. afrundinger

Korttidsfattige er midlertidig fattige

Blandt de korttidsfattige er en høj andel af lønmodtagere, som har et job, som kræver grundlæggende færdigheder, hvilket for eksempel kunne være kasseekspedienter. Vi finder også en række andre lønmodtagere, hvorom det ikke har været muligt at opgøre nærmere hvilket færdighedsniveau, de arbejder på.

Det skal bemærkes, at det kun er fattige lønmodtagere, hvor vi ikke ved, hvilke færdighedsniveau de arbejder på, som er overrepræsenteret set i forhold til alle københavnere. Og overrepræsentationen ses særligt hos de korttidsfattige.

Alt i alt ser det ud til, at cirka halvdelen af de korttidsfattige er i arbejde. Dette kan for eksempel hænge sammen med, at der er nogle former for arbejde har en lav startløn. Som vi skal se senere er der mange unge blandt de kort- og mellemlangtidsfattige, og som derfor måske er i deres første job, hvilket kan forklare hvorfor mange af dem lever under fattigdomsgrænsen.

Det er også sandsynligt, at den store andel af korttidsfattige i beskæftigelse kan hænge sammen med, at en person ikke har været i beskæftigelse hele året. Folks socioøkonomiske status bliver nemlig fastsat efter hvad der i løbet af år har været baggrunden for sin hovedindtægt. Har man således været arbejdsløs eller studerende i fem måneder af året, men lønmodtager i 7 måneder, bliver man således kategoriseret som lønmodtager.

Endelig kan andelen af folk i arbejde, som er under fattigdomsgrænsen hænge sammen med, at man er ansat på nedsat tid. Arbejder man på nedsat tid vil ens lønning i sagens natur være mindre. Her er det måske vigtigt at huske på, at opgørelsen bygger på husstandsindkomst. Arbejder en kvinde således på nedsat tid, mens hendes samlever har et velbetalt job, falder kvinden ikke under fattigdomsgrænsen.

Under alle omstændigheder kan man sige, at de korttidsfattige, som er i arbejde har en mulighed for at komme ud af fattigdom. Mange vil sandsynligvis kunne arbejde eller uddanne sig ud af den. Dette synes underbygget af at vi tidligere har vist, at 2/3 ikke er fattige efter et år.

Mellemlangtidsfattige er i risiko for mere permanent fattigdom

Også blandt de mellemlangtidsfattige er der mange unge, som vi skal vise senere. Disse må formodes at være i samme situation, som de korttidsfattige unge. Dog skal man her være opmærksom på, at en situation med 2 eller 3 år i fattigdom, kan være en indikation på, at der skal gøres en ekstra indsats for pågældende. Mange har muligheden for at arbejde eller uddanne sig ud af fattigdom, men det kræver at de kommer i gang med en uddannelse eller får et mere permanent arbejde. For de mellemlangtidsfattige unge, kan der således være en risiko for at havne mere permanent i fattigdom.

Det skal dog påpeges, at det også kan tænkes, at der findes lavt lønnede job, hvor det kan være svært at få lønstigninger, som fører til, at man ikke længere ligger under fattigdomsgrænsen. Det kan derfor ikke uden videre forudsættes, at alle kan arbejde sig ud af fattigdom.

Blandt de mellemlangtidsfattige, finder vi også en større gruppe af kontanthjælpsmodtagere. Det kan være rimeligt at antage, at disse kan være i risiko for at blive mere permanent fattige. Specielt når vi ser på overrepræsentationen af kontanthjælpsmodtagerne blandt de langtidsfattige og permanent fattige.

Langtidsfattige og permanent fattige er i en mere fastlåst situation

Hvor en relativt stor andel af de kort- og mellemlangtidsfattige er på arbejdsmarkedet, kan det samme ikke siges at gælde for de langtidsfattige og permanent fattige. De langtidsfattige og permanent fattige er derimod i høj grad karakteriseret ved at stå uden for arbejdsmarkedet. En stor del af gruppen er folkepensionister, som ikke har mange muligheder for at øge deres indkomst. En anden stor del er kontanthjælpsmodtagere som, eftersom de har været fattige i over 4 år, ikke umiddelbart ser ud til at komme i arbejde. Også

for denne gruppe ser situationen ud til at være relativt fastlåst, idet de er afhængige af ydelser, som er fastsat ved lov.

Kategorien "Andre"

Kategorien "andre" skal have en særlig bemærkning med på vejen. Denne kategori dækker over personer, hvor det ikke har været muligt at afgøre hovedkilden til en persons indkomst. Det kan for eksempel være medhjælpende ægtefæller, der samtidig har et job, eller lønmodtagere, der får en eller anden form for støtte. Gruppen er svær at afgrænse præcis, men det er tydeligt, at denne gruppe udgør en stor del af de fattige, ligesom en meget høj andel af personerne i gruppen, som vi skal se i nedenfor, er fattige. Gruppen er således meget økonomisk udsat og befinder sig måske i grænselandet mellem arbejdsmarkedet og det offentlige. På grund af uklarheden i, hvem gruppen dækker over, vil den ikke blive analyseret nærmere.

Andelen af fattige indenfor hver socioøkonomiske gruppe

I det følgende skal vi se nærmere på de socioøkonomiske grupper, og hvordan personer over og under fattigdomsgrænsen fordeler sig inden for hver gruppe. Vi ønsker med andre ord at give et billede af, hvor stor en andel af hver gruppe som er fattige. Billedet kan sige noget om hvilken risiko, der er for at være fattig inden for hver socioøkonomisk gruppe.

Opgørelsen viser, at særligt gruppen af kontanthjælpsmodtagere skiller sig ud, idet næsten halvdelen i gruppen kan kaldes fattig, jf. tabel 3.2.

Tabel 3.2. Socioøkonomisk status fordelt på fattige og ikke fattige. 2005.

	Korttids- fattige	Mellemlangtids- fattige	Langtids- Fattige og permanent fattige	Ikke fattige	I alt
	--- pct. ---				
Arbejdsløse min. ½ år	10,3	5,2	2,8	81,7	100,0
Efterlønsmodtagere mv.	1,8	1,0	1,3	95,9	100,0
Folkepensionister	5,4	1,6	5,1	88,0	100,1
Førtidspensionister	2,4	0,6	1,5	95,5	100,0
Kontanthjælpsmodtagere	11,0	13,5	21,2	54,3	100,0
Sygedagpenge, orlov mv.	15,1	6,6	2,3	76,1	100,1
Lønmodtagere - grundlæggende færdigheder	8,3	4,3	1,0	86,3	99,9
Lønmodtagere - mellem færdigheder	2,9	1,5	0,4	95,2	100,0
Topledere og lønmodtagere - høje færdigheder	2,4	1,0	0,4	96,2	100,0
Lønmodtagere - andre/uoplyst	10,9	5,5	2,0	81,7	100,1
Selvstændige	12,1	9,1	6,7	72,1	100,0
Andre	31,7	23,2	18,8	26,3	100,0
Alle	8,1	4,8	3,9	83,2	100,0
Antal	31.670	18.910	15.478	326.474	392.532

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Men også gruppen af selvstændige skiller sig ud, idet knap 30 pct. i denne gruppe falder under fattigdomsgrænsen. Man må antage, at dette hænger sammen med, at en del personer har forretninger, der ikke giver et særligt stort overskud. Det drejer sig måske især om små forretninger med et lille kundegrundlag og stor konkurrence, f.eks. grønhandlere eller kunstnere. Det kunne også handle om nyopstartede virksomheder, som i etableringsperioden endnu ikke giver et særligt stort overskud.

Der er ligeledes mange fattige i gruppen af sygedagpengemodtagere og personer på orlov. De fattige i denne gruppe er primært korttidsfattige, hvilket må formodes at hænge sammen med, at det at modtage sygedagpenge eller at være på orlov er en midlertidig situation,

hvorefter man vender tilbage på arbejdsmarkedet, eller overgår til en anden gruppe, f.eks. førtidspension.

3.1.2 Uddannelse

Måske ikke overraskende er uddannelsesniveaut hos de fattige borgere i København lavere end gennemsnittet hos alle københavnere. Både gruppen af korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige er underrepræsenteret i forhold til at have en lang, mellemlang og kort videregående uddannelse, *jf. tabel 3.3.*

Tabel 3.3. Uddannelse. 2005.

	Korttidsfattige	Mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle københavnere
	--- pct. ---			
Grundskole	27,8	29,2	36,6	24,9
Almene gymnasiale uddannelser	23,9	23,3	11,9	11,2
Erhvervsfaglige praktik- og hovedforløb	11,9	11,7	15,5	23,4
Erhvervs-gymnasiale uddannelser	3,9	3,7	1,4	2,3
Korte videregående uddannelser	2,6	2,8	2,6	4,4
Mellemlange videregående uddannelser herunder bachelor	9,7	10,9	7,7	15,0
Lange videregående uddannelser og Forskeruddannelser	3,6	3,9	4,0	10,7
Uoplyst	16,6	14,6	20,4	8,2
I alt	100,0	100,1	100,1	100,1
Antal	31.670	18.910	15.478	392.532

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Summer ikke til 100 pga. afrundinger

Modsat er især gruppen af langtidsfattige og permanent fattige overrepræsenterede, i forhold til kun at have afsluttet grundskolen. Således har knap 40 pct. kun afsluttet grundskolen, mens det samme gør sig gældende for en fjerdedel af alle københavnere.

Der er imidlertid en forskel på de korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt de langtidsfattige og permanent fattige på den måde, at uddannelsesniveaut ser ud til at være lidt højere blandt de korttids- og mellemlangtidsfattige. Der er færre der kun har taget en grundskoleuddannelse, og flere der både har taget almene gymnasiale-, erhvervs-gymnasiale og mellemlange videregående uddannelser.

At der på den måde er en relativt stor andel af de korttids- og mellemlangtidsfattige, som har gennemført en gymnasial udannelse, og at de korttidsfattige og en del af de mellemlangtidsfattige, som nævnt tidligere ofte er i arbejde, som kræver mindre færdigheder, kan måske tyde på, at en del af gruppen af korttids- og mellemlangtidsfattige er unge, som tager sig et arbejde efter gymnasiet, inden de uddanner sig videre.

Men for gruppen af mellemlangtidsfattige, kan det også indikere, at der er gruppe af kontanthjælpsmodtagere med korte uddannelser, og som måske ikke er kommet videre i uddannelsessystemet. Som vi har set, er en større andel af de mellemlangtidsfattige kontanthjælpsmodtagere. Dette kan således betyde, at de har problemer med at komme ud af fattigdom, og er i risiko for at havne i en mere permanent fattigdomssituation.

3.1.3 Alder

Aldersmæssigt adskiller de langtidsfattige og permanent fattige sig ikke synderligt fra gennemsnittet af københavnere. Man kan altså ikke se, at de langtidsfattige og permanent fattige særligt skulle være yngre eller ældre. I gruppen af korttidsfattige og mellemlangtidsfattige er de unge derimod stærkt overrepræsenteret. Det gælder i forhold til de 25-29 årige og i særdeleshed i forhold til de 18-24 årige. Således er knap 60 pct. af de korttidsfattige under 30 år, *jf. tabel 3.4.*

Tabel 3.4. Alder. 2005.

	Korttidsfattige	Mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle københavnere
			--- pct. ---	
18-24	38,1	33,6	10,2	10,4
25-29	20,3	22,1	14,3	15,6
30-39	17,5	20,2	21,8	25,4
40-49	8,0	11,2	17,2	15,5
50-59	4,9	6,2	13,6	13,3
60-69	3,3	3,1	7,4	8,8
70-79	2,5	1,3	6,8	5,7
80-	5,5	2,3	8,7	5,4
I alt	100,1	100,0	100,0	100,1
Antal	31.670	18.910	15.478	392.532

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Summer ikke til 100 pga. afrundinger

Således synes også billedet af aldersfordelingen at bekræfte tesen om, at de korttidsfattige i høj grad er unge, som arbejder inden de påbegynder et studium, eller netop er påbegyndt en karriere på arbejdsmarkedet til en lav løn. Dette understreger igen, at en væsentlig del af de korttidsfattige synes at være i en midlertidig situation, hvor de kan uddanne eller arbejde sig ud af fattigdom.

At der blandt de mellemlangtidsfattige er en større andel af personer mellem 30 og 49 år, kan tænkes at hænge sammen med de mange kontanthjælpsmodtagere i gruppen af mellemlangtidsfattige.

3.1.4 Oprindelse

Både i gruppen af lang-, mellemlang-, og korttidsfattige er der en stærk overrepræsentation af indvandrere og efterkommere af indvandrere. Blandt de langtidsfattige og permanent fattige er andelen af indvandrere således godt dobbelt så stor som andelen af indvandrere i kommunen generelt, *jf. tabel 3.5.*

Tabel 3.5. Oprindelse. 2005.

	Korttidsfattige	Mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle københavnere
			--- pct. ---	
Danskere	73,4	69,4	63,5	82,8
Indvandrere	23,6	27,3	33,9	15,8
Efterkommere	3,0	3,3	2,7	1,5
I alt	100,0	100,0	100,1	100,1
Antal	31.670	18.910	15.478	392.532

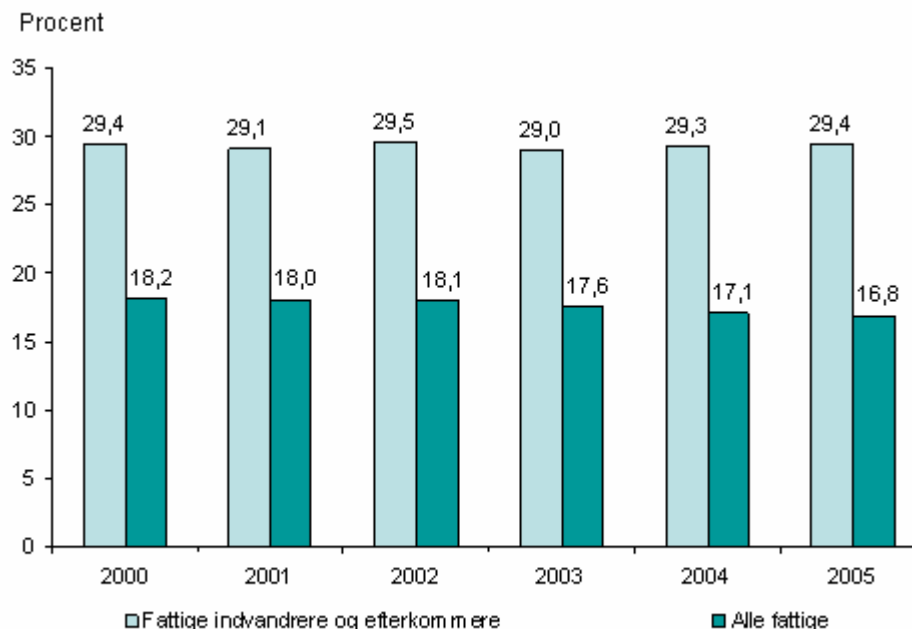
Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Summer ikke til 100 pga. afrundinger

I 2005 lever knap 30 pct. af alle indvandrere og efterkommere under fattigdomsgrænsen. Dette tal skal sammenlignes med knap 17 pct. af alle københavnere. De er således næsten en dobbelt så stor andel af indvandrere og efterkommere der er fattige end andelen af fattige blandt alle københavnere. Her ud over synes det svage fald, der har været i andelen af fattige

københavnere generelt, ikke at slå igennem blandt indvandrere og efterkommere. Andelen af fattige i denne gruppe ser derimod ud til at være nogenlunde konstant, *jf. figur 3.1.*

Figur 3.1. Udviklingen i andelen af fattige indvandrere og efterkommere sammenholdt med udviklingen i andelen af fattige københavnere.

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Der er altså noget, der tyder på, at indvandrere og efterkommere, set i et fattigdomsperspektiv, er en udsat gruppe. Andre undersøgelser viser samme tendens. For eksempel viser Socialforskningsinstituttets undersøgelse om fattigdom og social eksklusion, at 32 pct. af de personer, der ikke har dansk som modersmål, er relativt økonomisk fattige i 2000, mens det samme gør dig gældende for 13 pct. af dem, der har dansk som modersmål (Larsen: 38-39). Man må formode, at den store andel af fattige hænger sammen med, at indvandrere og efterkommere generelt har kortere uddannelser og i højere grad står uden for arbejdsmarkedet end etniske danskere.

3.1.5 Børn

Vores opgørelse viser, at godt 6.000 børn lever i familier med fattigdom i København i 2005. Det svarer til cirka 7 pct. af alle børn i København. Af de 6.000 lever godt 1.000 børn i familier, der har været fattige i 4 år eller mere, *jf. tabel 3.6.*

Tabel 3.6. Antal børn. 2005.

	Kortidsfattige		Mellemlangtidsfattige		Langtidsfattige og permanent fattige		Alle københavnere	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Enlige	1.246	38,9	604	37,4	395	37,3	20.683	26,9
Par	1.956	61,1	1.009	62,6	664	62,7	56.203	73,1
Antal	3.202	100,0	1.613	100,0	1.059	100,0	76.886	100,0

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Det er flest fattige børn i familier med to forældre.

Blandt de enlige er der en overrepræsentation af fattige hos personer med ét barn. Omvendt ser det ud for par, hvor andelen af fattige er højere end gennemsnittet i familier med 3 børn eller flere, *jf. tabel 3.7 og tabel 3.8.*

Tabel 3.7. Andel enlige med børn fordelt på fattige. 2005.

	Korttids- fattige	Mellemlangtids- fattig	Langtids- Fattige og permanent fattige	Ikke Fattige	I alt
<i>Antal børn</i>			--- pct. ---		
1	5,8	3,6	2,1	88,6	100,1
2	5,4	2,1	1,5	90,9	100,0
3	4,7	1,8	1,4	92,0	100,0
Flere end 3	4,1	1,1	1,3	93,2	100,0
Alle enlige københavnere med børn	5,6	3,0	1,9	89,5	100,0
Antal familier	869	474	287	13.867	15.496

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Summer ikke til 100 pga. Afrundinger

Tabel 3.8. Andel par med børn fordelt på fattige. 2005.

	Korttids- fattige	Mellemlangtids- fattige	Langtids- Fattige og permanent fattige	Ikke Fattige	I alt
<i>Antal børn</i>			--- pct. ---		
1	2,7	1,6	0,8	94,9	100,0
2	2,7	1,2	0,9	95,2	100,0
3	4,1	2,0	1,8	92,1	100,0
Flere end 3	6,1	3,4	2,2	88,4	100,1
Alle københavnere i par med børn	3,0	1,6	1,0	94,5	100,0
Antal familier	1.036	540	332	32.864	34.772

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Summer ikke til 100 pga. Afrundinger

At par med mange børn skiller sig ud ved at være mere belastet af fattigdom end andre par, kan tænkes at hænge sammen med, at enhver husstand kun til en hvis grad kan udvides til at omfatte endnu et medlem. På et tidspunkt er det ikke længere muligt for familien at øge sin indtjening, hvorved familiens økonomi når et maksimum, som betyder, at familiens ressourcer skal fordeles på flere. En anden hypotese kunne også være, at ikke-etniske danskere er overrepræsenteret i blandt familier med mange børn. Som vi har vist tidligere er mange indvandrere og efterkommere efter indvandrere hyppigere fattige end etniske danskere.

Vender vi os mod de enlige, kan det undre, at det alene er enlige med ét barn, og ikke de enlige med mange børn, som skiller sig ud. Dette kan måske hænge sammen med, at de fleste er relativt unge, når de får deres første barn. De har derfor også en lav indkomst, et forhold som må forventes at ændre sig, efterhånden som den enlige bliver ældre. Samtidig er man som ung endnu ved at etablere sig. Der er således endnu en række goder, som de endnu ikke har anskaffet sig, f.eks. en barnevogn. De enlige mødre kan således forventes at være mere belastet af en lav indkomst og mange flere førstegangsudgifter, end de mødre som har flere børn, og som kan formodes at være ældre.

3.1.6 Køn

Vores opgørelser viser at der er en overrepræsentativitet af mænd i gruppen af mellemlangtidsfattige samt langtidsfattige og permanent fattige, *jf. tabel 3.9.*

Tabel 3.9. Køn. 2005.

	Korttidfattige	Mellemlangtidfattige	Langtidfattige og permanent fattige	Alle
		--- pct. ---		
Mænd	50,0	54,2	57,0	49,1
Kvinder	50,0	45,8	43,0	50,9
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal	31.670	18.910	15.478	392.532

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

De fleste undersøgelser peger på, at kvinder er mere udsatte end mænd, når det handler om fattigdom (Larsen 2004: 37-38, Munk 2002). Det skyldes blandt andet, at kvinder er hårdere ramt af arbejdsløshed end mænd, at de arbejder mindre end mænd og, at deres løn er mindre. Disse forhold slår altså igennem, selv om mange kvinders økonomi, ”trækkes op” af de mænd, de bor sammen med.

Hvorfor billedet ser sådan ud i København, er umiddelbart svært at svare på. Et bud kunne være, at København er en storby, der tiltrækker udsatte personer, f.eks. stofmisbrugere og hjemløse. En ny rapport fra Socialforskningsinstituttet viser blandt andet, at hjemløsheden især er koncentreret i hovedstadsområdet, og at 36 pct. af alle hjemløse (opgjort til 1.886 personer) er registreret i Københavns Kommune (Benjaminsen 2007). Af disse er en stor andel mænd. Vi ved samtidig, at misbrugere i højere grad er mænd end kvinder. At de udsatte grupper i højere grad er mænd, kunne være med til at forklare, at gruppen af langtidfattige og permanent fattige er overrepræsenteret af mænd.

3.2 FOKUS PÅ KONTANTHJÆLPSMODTAGERNE

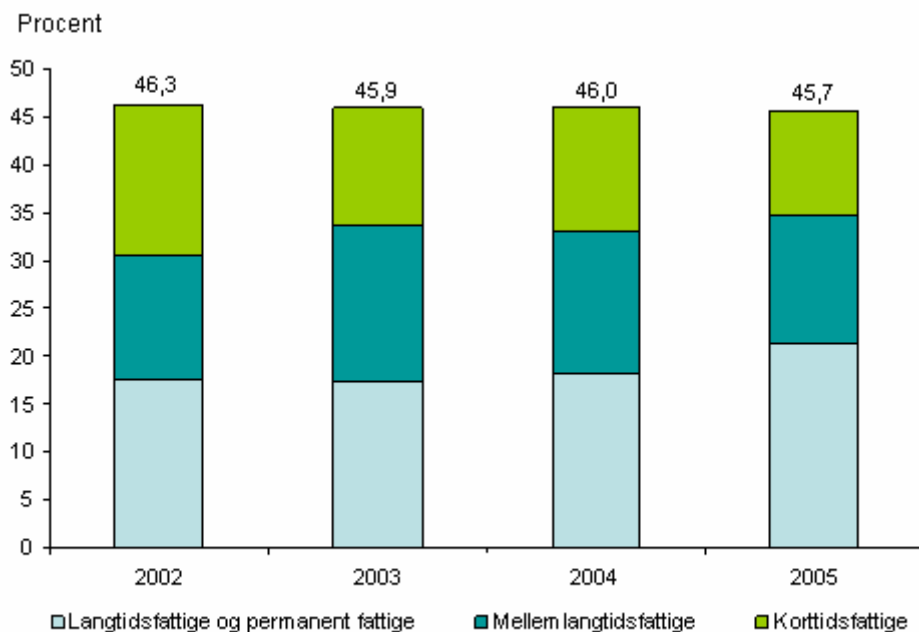
I dette afsnit vil vi se nærmere på gruppen af kontanthjælpsmodtagere. Det skyldes, som tidligere vist, at kontanthjælpsmodtagerne er en meget udsat gruppe i relation til fattigdom. Knap halvdelen af alle kontanthjælpsmodtagere i København kan betegnes som fattige i 2005.

For det første kan en af årsagerne være, at kontanthjælpsydelsen har en størrelse, der betyder, at mange har en indkomst under der ligger under fattigdomsgrænsen.

For det andet kan en forklaring være, at nogle har svært ved at få eller varetage et arbejde. Andre er måske i gang med en længerevarende afklaring af det videre forløb i relation til beskæftigelse. Kontanthjælp er en midlertidig ydelse, som gerne skulle ende op med et arbejde. Dog ser det ud til, at en gruppe af personer er på kontanthjælp i længere tid, og derfor befinder sig i en relativ fastlåst situation, hvor de umiddelbart har svært ved at komme ud af fattigdom.

Som tidligere vist er andelen af fattige i København faldet svagt gennem årene. Det samme fald kan ikke helt siges at have gjort sig gældende for kontanthjælpsmodtagerne. Set i perioden fra 2002 til 2005, er der ikke sket de store ændringer i andelen af kontanthjælpsmodtagere, som er fattige, *jf. figur 3.1.*

Figur 3.1. Udviklingen i andelen af fattige kontanthjælpsmodtagere.

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Vi har afgrænset os til perioden fra 2002 til 2005 da opgørelsesmetoden til fastsættelse af socioøkonomisk status har ændret sig i 2002, og da de to metoder ikke er fuldstændig sammenlignelige.

I 2002 var 10.387 fattige kontanthjælpsmodtagere mod 9.882 i 2005.

Selv om der generelt ikke er sket de store ændringer i andelen af fattige kontanthjælpsmodtagere, er der internt i gruppen sket forskydninger. Således er andelen af langtidsfattige og permanent fattige steget, mens andelen af korttidsfattige er faldet.

Enlige fattige kontanthjælpsmodtagere

Eftersom opgørelserne om fattigdom baserer sig på den samlede husstandsindkomst er det interessant at skille de enlige ud, så man ser mere isoleret på kontanthjælpsydelsen. Lever man sammen med en anden, som f.eks. er i arbejde, vil dennes økonomiske situation være med til at påvirke den samlede økonomiske situation for husstanden. Ser vi alene på enlige, har vi ikke denne påvirkning fra en eventuel samlever.

Ser vi alene på enlige ændrer billedet sig, så andelen af fattige blandt kontanthjælpsmodtagerne stiger. Således kan ca. 65 pct. af de enlige kontanthjælpsmodtagere betegnes som fattige i 2005, *jf. tabel 3.10*.

Tabel 3.10. Udviklingen i andelen af fattige enlige kontanthjælpsmodtagere.

	2002	2003	2004	2005
Pct.	70,5	68,9	66,7	65,3
Antal	9.657	9.697	9.882	9.235

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Andelen af fattige enlige er dog generelt faldet over perioden fra 2002 til 2005 med ca. 5 procentpoint.

Fattige kontanthjælpsmodtagere under 25 år

I kontanthjælpslovgivningen ligger der særlig begrænsede ydelser for personer under 25 år. Vi har derfor foretaget en opgørelse alene med de kontanthjælpsmodtagere, som er under 25 år. Opgørelsen viser, at knap 75 pct. af de 25årige kontanthjælpsmodtagere var fattige i 2002, *jf. tabel 3.11.*

Tabel 3.11. Udviklingen i andelen af fattige enlige kontanthjælpsmodtagere under 25 år.

	2002	2003	2004	2005
Pct.	80,4	80,5	76,9	74,4
Antal	1.181	1.319	1.226	1.070

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Den samlede andel er dog faldet lidt gennem årene. Gruppen af kontanthjælpsmodtagere dækker også personer på starthjælp, hvor der kan forventes en etnisk problematik. Andelen af personer på starthjælp, kan dog ikke undersøges nærmere, idet Danmarks Statistik ikke registrerer antallet af personer på starthjælp for sig selv.

Gruppen af kontanthjælpsmodtagere er dog vigtig at være opmærksom på, idet den skiller sig ud fra andre grupper, på grund af den store andel af fattige.

3.3 EFTER AT MAN IKKE LÆNGERE ER FATTIG

Ser vi på de personer, som var fattige i 2004 men er kommet ud af fattigdom, er det overordnede billede, at cirka hver 5. enten er flyttet eller er død. Også en andel er begyndt på en uddannelse og indgår derfor ikke længere i vores analyser, da vi regner med at man efter endt uddannelse får et job, som sikrer en indkomst, som ligger over fattigdomsgrænsen. Samlet set er det knap hver 3. som ikke længere er med i vores analyser, fordi de er flyttet, døde eller påbegyndt en uddannelse, *jf. tabel 3.12.*

Tabel 3.12. Socioøkonomisk status året efter man ikke længere er fattig. 2005

	Korttids-fattige	Mellemlangtids-fattige	Langtids-fattige og permanent fattige	Alle
Lønmodtagere – grundlæggende færdigheder	11,9	14,9	8,8	16,2
Lønmodtagere – mellem færdigheder	4,7	5,3	3,0	10,7
Topledere/ Lønmodtagere – høje færdigheder	5,9	5,9	5,1	12,2
Andre lønmodtagere/ uoplyste færdigheder	10,5	13,6	11,1	11,9
Selvstændige	3,8	4,7	4,8	3,5
Udannelsessøgende	11,9	12,3	6,6	1,6
Efterlønsmodtagere mv.	0,5	0,4	0,7	2,2
Folkepensionister	1,4	1,9	9,0	13,9
Førtidspensionister	0,8	1,1	3,0	5,0
Kontanthjælpsmodtagere	3,2	5,5	7,8	5,1
Sygedagpenge, orlov mv.	1,2	1,2	1,0	1,5
Arbejdsløse min. ½ år	3,0	3,0	2,2	3,0
Andre	1,8	2,4	4,3	4,0
Flyttede	12,7	12,5	9,2	6,2
Døde	14,2	3,2	12,4	1,4
Uoplyste	12,6	12,0	11,2	1,8
I alt	100,1	99,9	100,2	100,2
Antal	19.240	9.180	4.476	392.498

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

Note: Summer ikke til 100 pga. afrundinger

Især de kort- og mellemlangtidsfattige er overrepræsenteret i forhold til at de flytter eller er i uddannelse året efter de er fattige. Det kan hænge sammen, at andelen af unge i gruppen er stor.

Omkring 30 pct. er lønmodtagere året efter de er ophørt med at være fattige. Dette kan måske skyldes, at man er kommet i job, har fået et nyt job eller en lønstigning, der gør, at man kommer over fattigdomsgrænsen. Det kan også være, at man er flyttet sammen med en anden, hvilket for mange giver mere luft i økonomien, da der er en række stordriftsfordele ved at bo to sammen.

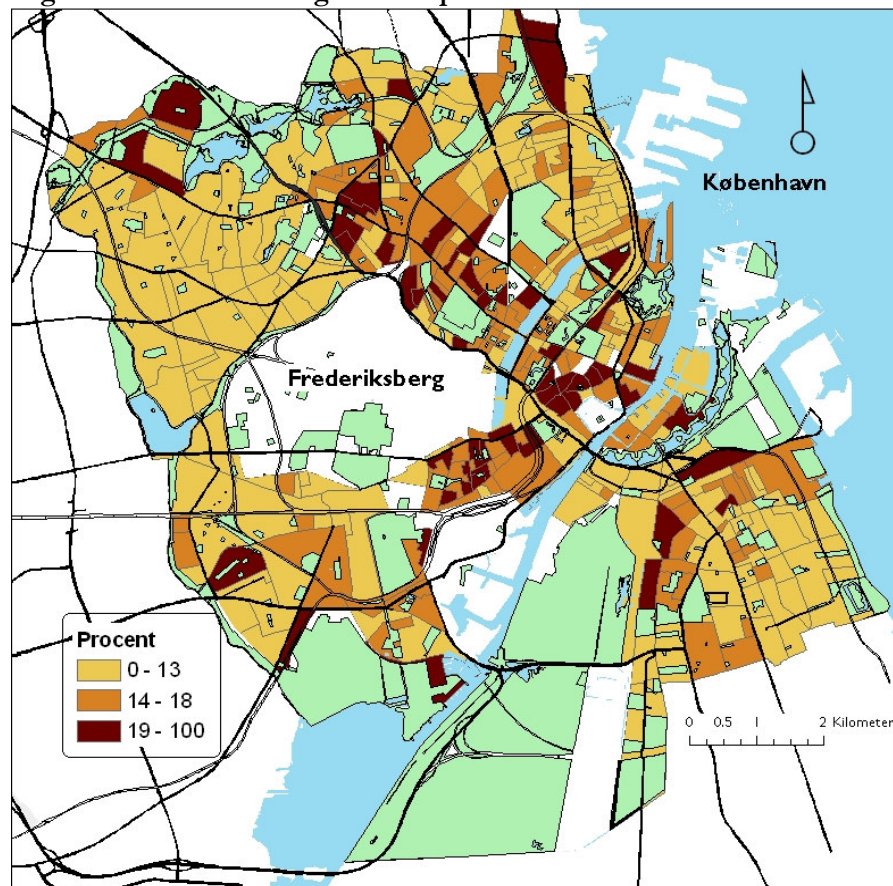
For både de langtidsfattige og permanent fattige samt de korttidsfattige er der en stor overrepræsentation af døde året efter, man er fattig. Andre undersøgelser viser samme tendens. I en stor europæisk undersøgelse er en af konklusionerne blandt andet, at såvel forekomsten af dårligt helbred, sygelighed og dødelighed er større blandt grupper med lave indkomster end blandt grupper med høje indkomster (Mackenbach m.fl. 1997). Også Institut for Folkesundhedsvidenskab peger på, at marginalisering og indkomst kan påvirke helbredet. Langvarig arbejdsløshed er blandt andet forbundet med psykosomatiske og psykiske stressreaktioner, og lav indkomst kan give økonomisk stress, der påvirker både forekomsten af hjertekarsygdomme og depression (Diderichsen m.fl. 2006). I kapitel 5 kommer vi nærmere ind på de fattiges helbred, der således kan være en forklarende faktor i forhold til dødelighed.

Dog skiller de mellemlangtidsfattige sig ud, ved ikke at være overrepræsenteret i forhold til dødelighed. Dette kan måske hænge sammen med, at der færre folkepensionister, førtidspensionister og personer på sygedagpenge blandt de mellemlangtidsfattige.

3.4 HVOR BOR DE FATTIGE?

Billede af hvor de fattige geografisk bor i Københavns Kommune synes præget af, at Vesterbro, Nørrebro, Nordvest-kvarteret og dele af Amager har større koncentrationer af fattige end andre. Fattigdom er således ikke et fænomen som dækker hele byen, men et fænomen som særligt berører nogle bestemte kvarterer, *jf. figur 3.2.*

Figur 3.2. Andele af fattige fordelt på roder. 2005.

Kilde: Egne opgørelser på Danmarks Statistiks registre.

En tendens er, at de fattige bor i områder som Ydre- og Indre Nørrebro mere specifikt omkring Mimergade kvarteret, Guldbergsgade/Sjællandsgade kvarteret og kvarteret omkring Lundtoftegade. Dette kan tænkes, at hænge sammen med, at der her er en større koncentration af indvandre og flygtninge end i resten af byens bydele. Indvandre og flygtninge er en af de grupper der i højere grad er fattige sammenlignet med gennemsnittet i København. Samtidig er disse kvarter gamle arbejderkvarter, hvilket kan have indflydelse på bydelens samlede indkomstniveau. En forklaring på koncentrationen omkring Lundtoftegade kan skyldes store områder med almentilrettet boligbyggeri med mange lejeboliger.

Der kan også ses koncentrationer af fattige i Københavns Nordvest-kvarter, hvor det primært er i områderne omkring Stærevej og Ørnevej og mellem Lygten og Tomsgårdsvej. En forklaring på hvorfor nogle områder i Nordvest kan have store andele af fattige kan skyldes at boligpriserne længe har været relativt lave her og derfor har appelleret til borgere med lavere indkomster eksempelvis unge. Samtidig kan Tingbjerg identificeres som et område med en koncentration af fattige.

Tæt på Tingbjerg kan ses endnu et mørkt område, som er en stor samling af ældre boliger. Dette er også tilfældet for et lille område mellem Rymsgade og Sortedams Dosseringen. Nogle grupper af folkepensionisterne kan karakteriseres som fattige, og kan måske derfor forklare koncentrationen af fattige i disse områder.

Også på Vesterbro er der på kortet områder, blandt andet i kvarteret mellem Ingerslevgade og Vesterbrogade, hvor der bor mange fattige. Det samme er tilfældet for dele af Amagerbro og den vestlige del af Amager. Her er de fattige blandt andet koncentreret omkring Remiseparken.

Områder som Østerbro, det østlige Amager, dele af Valby og Vanløse er områder, hvor der er små koncentrationer af fattige.

KAPITEL 4. HVORDAN LEVER DE FATTIGE?

- De fattige undværer ofte helt basale goder som f.eks. mad.
- De fattige må ofte undvære at sikre deres materielle levestandard ved f.eks. at spare op eller vedligeholde deres bolig.
- De fattige må ofte undvære at deltage i sociale aktiviteter, som koster penge, f.eks. tage på ferie eller gå i byen.
- De fattige supplerer ofte deres indkomst, f.eks. ved at få julepakker eller hjælp fra familier og venner. Folk som ikke er fattige, har oftere adgang til goder gennem deres arbejdsplads.
- De fattige har bevidste og kreative strategier i forhold til at få deres hverdag til at hænge sammen økonomisk.
- Nogle fattige har det ikke godt. De har mange bekymringer og angiver, at deres dårlige økonomi går ud over humøret.
- Nogle fattige oplever skyld og skam i forbindelse med deres situation.
- Forældrene prioriterer børnenes vilkår frem for deres egne.
- Mange fattige har stiftet gæld, der retter sig mod det daglige forbrug som mad og tøj.

Dette kapitel handler om hvordan de fattige lever herunder, hvilke økonomiske afsavn de lider. Der sættes i kapitlet også fokus på, hvordan de fattige selv oplever deres økonomiske situation, og hvordan de ser på deres egen fremtid. Det skal fremhæves, at det er vigtigt ikke kun at betragte de fattige som passive. De er i høj grad også aktive personer, der lægger strategier og håndterer deres situation. Derfor beskriver kapitlet også, hvordan 20 interviewpersoner håndterer deres økonomi og situation, og hvordan de håndterer deres situation forskelligt til trods for, at det økonomiske udgangspunkt er nogenlunde det samme. Undervejs i kapitlet fremstilles tre forskellige cases. Casene er eksempler på nogle af de mennesker, der har en trang økonomisk situation. Vi fortæller deres historie, og fremstiller deres budget og situation, som de selv husker og mener det hænger sammen.

Kapitlets overordnede konklusioner er, at de personer og familier, der ligger under fattigdomsgrænsen ikke ser ud til at have samme forbrugsmuligheder, samme muligheder for at have en sund livsstil og samme muligheder for at deltage i sociale aktiviteter som alle andre københavnere. Nogle angiver, at de undværer helt basale goder, men det dominerende billede er, at de fattige især lider afsavn, når det handler om pleje af sig selv, sin bolig og sociale aktiviteter som ferie og fritidsinteresser. Dermed ser det ud til, at manglen på penge går ud over det sociale liv. De personer, som har været fattige i mere end tre år angiver at have væsentligt flere økonomiske afsavn end personer, der har været fattige i 1-3 år. Dette kan blandt andet skyldes, at personer der ikke har været fattige så længe kan have ressourcer at trække på, fra før deres indkomst faldt. Under alle omstændigheder er denne forskel vigtig at være opmærksom på.

De mange afsavn og den trange økonomiske situation giver anledning til bekymringer. Enkelte steder angiver de interviewede borgere, at bekymringerne går ud over deres psykiske velvære. Der er noget, der tyder på, at bekymringerne føles mere overvældende, jo længere tid man har været fattig, og jo mindre man kan se at man har af muligheder for at komme videre. Også personer med store forventninger til livet, og personer med børn synes at opleve større bekymringer end andre.

Analysen viser også, at borgerne både har forskellige muligheder for og forskellige evner til at forvalte deres økonomi på en hensigtsmæssig måde. Langt de fleste er dog meget bevidste

om de strategier, de har, og de prioriteringer, de foretager i hverdagen. Det ser også ud til, at kreativiteten blandt de fattige er stor, når det handler om at tjene eller spare penge. Samtidig benytter de fattig sig i højere grad end alle københavnere af forskellige muligheder for at supplere deres økonomi. De får for eksempel i højere grad hjælp fra venner og familie. Men på trods af bevidste strategier, hjælp fra venner og stor kreativitet synes en pointe at være, at gammel gæld og gældstiftelse er en væsentlig årsag til, at en daglig økonomi kan have svært ved at hænge sammen.

Kapitlet tager udgangspunkt i oplysninger fra Socialforvaltningens egen spørgeskemaundersøgelse om levevilkår og fattigdom gennemført i juni 2007 samt 20 interviews med borgere i en svær økonomisk situation. Det skal således understreges, at kapitlet bygger på borgernes egne angivelser og oplevelser. De mere metodiske overvejelser og den metodisk baggrund for spørgeskema og interview gennemgås i bilag 1 og 3.

4.1 ØKONOMI OG FORBRUG

Fokuseres der specifikt på forbrugsmæssige muligheder viser undersøgelsen, at de personer og familier, der ligger under fattigdomsgrænsen, ikke har samme forbrugsmuligheder, som andre. De har derudover vanskeligt ved at opretholde og vedligeholde deres levestandard og de har vanskeligt ved at deltage i sociale aktiviteter sammenlignet med personer med en bedre økonomi, *jf. tabel 4.1.*

Tabel 4.1. Aktiviteter og goder som folk mener er nødvendigheder, sammenholdt med, hvad man har måttet undlade af økonomiske grunde.

	Det er en nødvendighed at		Har måttet undlade at	
	Alle	Fattige	Alle	Fattige
	--- pct. ---			
- betale husleje, lån til bolig, el, gas eller vand til tiden	98,5	97,1	16,6	26,7
- købe medicin, der var ordineret af lægen	95,1	95,0	13,8	25,7
- gå til tandlægen	94,7	90,1	23,9	42,9
- købe nyt fodtøj, tøj eller overtøj, da det gamle var gået i stykker eller brugt op	94,4	91,2	25,1	45,4
- have telefon	90,5	84,9	9,3	13,6
- foretage reparationer i boligen eller erstatte udstyr i hjemmet, der var gået i stykker eller brugt op (køleskab, vaskemaskine, tv mv.)	90,4	90,2	27,5	47,3
- spise tre måltider om dagen	88,3	83,7	15,5	32,2
- købe frisk frugt og grøntsager	87,9	79,3	21,6	42,2
- tegne ulykkes- og indboforsikring	85,9	73,5	15,1	38,9
- besøge familie eller venner, der bor mere end 20 km fra hjemmet	82,3	77,4	21,9	42,7
- give gaver til fødselsdage og lignende	79,4	72,2	18,1	32,6
- invitere gæster hjem	74,8	64,9	16,7	33,1
- spare op (f.eks. til pension, ferie, forbedringer af bolig, eller indkøb af større ting)	73,3	66,2	41,3	71,7
- have TV i hjemmet	70,9	56,8	11,2	19,5
- dyrke fritidsinteresser	65,3	61,2	22,6	43,4
- have en cykel	65,1	58,9	12,9	19,9
- være medlem af en A-kasse	60,7	53,6	16,0	37,3
- holde ferie udenfor hjemmet	59,6	54,5	30,1	50,7
- gå i byen med venner en aften	58,2	52,4	26,6	51,7
- gå til frisør	57,7	40,6	26,4	42,3
- have internet i hjemmet	52,5	49,2	15,4	28,4
- holde avis	32,0	22,8	24,4	42,3

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Afsavnene kan være helt basale. For eksempel angiver en tredjedel af de personer, der er under fattigdomsgrænsen, at de inden for de seneste år har undladt at spise tre måltider mad om dagen af økonomiske grunde. På denne måde har gruppen af fattige en række afsavn på områder, som de fleste ellers betragter som ”nødvendige”, dvs. noget som alle voksne burde

have råd til. For eksempel mener 95 pct. af alle borgere, at det er en nødvendighed at have råd til at købe medicin, der er ordineret af lægen, mens en fjerdedel af de personer, der er under fattigdomsgrænsen rent faktisk har undladt at købe læge ordineret medicin. Også en betydelig andel har også måtte undlade at betale husleje til tiden eller købe nyt tøj, selvom det gamle var brugt op.

Udover at de fattige lider afsavn på helt basale goder, er der også en del, som må undvære sociale og personlige aktiviteter. Det handler f.eks. om pleje af sig selv og at deltage i sociale aktiviteter som ferie og fritidsinteresser.

Men også forhold, som handler om at sikre og vedligeholde sin økonomi og materielle levestandard, ser ud til at være vanskelig at opretholde for de fattige. Således har godt 71 pct. af de personer, der er under fattigdomsgrænsen, angivet, at de inden for det seneste år ikke har haft mulighed for at spare op. En stor andel har ligeledes ikke kunnet erstatte eller reparere udstyr i boligen, som f.eks. et køleskab. Det tyder på, at der generelt mangler luft i økonomien, når de løbende udgifter er betalt.

4.1.1 Det samlede indtryk af de økonomiske afsavn

Lægger man spørgsmålene, der handler om økonomiske afsavn sammen i et indeks, er det muligt at få et mere overordnet billede af sammenhængen mellem indkomst og økonomiske afsavn. I indekset er alle de økonomiske afsavn scoret på den måde, at jo flere goder man har måttet undlade, desto flere scores får man. Indekset udtrykker således på samme måde: jo flere point, desto flere økonomiske afsavn har man. For en nærmere gennemgang af teknikken bag indekset skal der henvises til bilag 2.

I tabel 4.2. har vi delt antallet af scores op i fire lige store grupper.

Tabel 4.2. Fordelingen af score på økonomiske afsavn

Point /Score	Kort- og	Langtidsfattige og	Alle
	mellemlangtidsfattige	permanent fattige	
		--- pct. ---	
0 – 5	48,3	33,7	64,3
6 - 10	17,1	18,6	12,6
11 – 15	20,9	21,7	11,9
16 – 22	13,8	26,0	11,3
I alt	100,0	100,0	100,0

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København

Da spørgeskemaundersøgelsen er gennemført i 2007, har vi måttet fremskrive folks disponible indkomst på baggrund af de seneste oplysninger fra 2005. Dette giver en vis usikkerhed på de fremskrevne år, hvorfor vi her har samlet de korttids- og de mellemlangtidsfattige i en kategori.

Tabellen viser, at såvel de kort- og mellemlangtidsfattige som de langtidsfattige og permanent fattige har flere scores, dvs. flere økonomiske afsavn end gennemsnittet. Det er dog også værd at lægge mærke til, at de langtidsfattige og permanent fattige skiller sig ud, idet hele 26 pct. har mellem 16 og 22 point, sammenlignet med cirka 14 pct. af de korttidsfattige og cirka 11 pct. af alle københavnere.

Det kan måske undre, at der er den relativt store forskel mellem kort- og mellemlangtidsfattige overfor de langtidsfattige og permanent fattige. Begge grupper er jo defineret ved at være under fattigdomsgrænsen. I forskningen har man beskæftiget sig med de processer, der er mellem at være ”fattig” og ”ikke fattig”. Man har fundet frem til, at en persons eller families levestandard ikke falder på samme tidspunkt, som indkomsten falder.

Der går derimod et stykke tid, før levestandarden falder (Bak 2004: 102-103). Dette kan skyldes, at en husholdning har opsparede ressourcer, som man kan trække på i et stykke tid. Med tiden vil ressourcerne blive dræned, hvorefter levestandarden falder. Dette kan være en forklaring på forskellen mellem de korttidsfattige, mellemlangtidsfattige, langtidsfattige og permanent fattige i forhold til økonomiske afsavn. En anden forklaring kan være, at gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige er overrepræsenteret af unge, som måske i højere grad får økonomisk hjælp af forældrene.

Keld's historie

Keld er 56 år, og bor i en andelslejlighed i København. Kelds kone døde for 10 år siden, og han har ikke kontakt til sin søn, som er narkoman.

Keld har ikke været i job siden 1985, hvor hans arbejdsplads rykkede til Jylland. Siden da har han levet af kontanthjælp. Han er uddannet sømand, men har ellers ikke nogen uddannelse. Keld vil gerne i arbejde, men da han har dårlig ryg, kan han ikke arbejde fuldtid. Han har søgt mange jobs, men har fået det ene afslag efter det andet. Nu søger han ikke mere. Det er 10 år siden, han sidst har været i beskæftigelse, og han var ked af det, da det sluttede.

Keld får dagene til at gå med at sidde i sit lille hobbyværksted/atelier. Han tager ofte på biblioteket for at låne bøger, og går hver dag ture rundt omkring i byen. Han har ingen familie, og det øvrige netværk faldt fra, da hans kone døde. Den eneste kontakt han har med andre mennesker, er dem han tilfældigvis møder på sine gåture.

Keld siger selv, at han er kørt fast i sit liv, at han mangler inspiration og noget at stå op til. Han oplever, at det går ud over humøret, når man er uden for sociale sammenhænge. På det sidste er han nogle gange begyndt at blive bange for at gå ud. De sidste tre år har han fået antidepressiver, og han er selv overbevist om, at det hænger nøje sammen med hans økonomi, som han gør sig mange bekymringer om. Han oplever sig selv som én, der er sat ud på et sidespor, og kan ikke selv se nogen veje ud af sin situation.

Keld erkender, at han har brug for hjælp for at komme videre. Hans ønske er at få en fast person, der kan hjælpe ham med at komme ind på arbejdsmarkedet i nogle trygge og faste rammer. En person, der kan motivere og støtte ham. Han mener selv, at det bliver sværere, desto ældre han bliver.

Keld's budget

Som nævnt lever Keld af sin kontanthjælp. Han får boligsikring af kommunen og har desuden fået enkelttydelser i forbindelse med tandlægebesøg og køb af nye briller. Hans andelslejlighed er 20.000-25.000 kr. værd. Hans budget ser ud som følger:

Kontanthjælp + boligsikring	8.582 kr.
Budgetkonto*	6.000 kr.
Rådighedsbeløb	2.582 kr.

* Budgetkontoen dækker husleje, el, varme, gas, telefon og 2 zoners buskort

Rådighedsbeløbet dækker kost og tobak samt regninger, der er større end beregnet. For at få budgettet til at løbe rundt, har Keld undladt at have forsikring og at være medlem af fagforening og A-kasse. Han undlader desuden at købe tøj og at gå i teater og til koncert, som han ellers gerne ville.

4.1.2 Hvad opfattes som nødvendigt at have råd til?

De 3 goder eller aktiviteter, som de københavnske borgere synes er mest nødvendige er: At kunne betale husleje, el og gas til tiden, at kunne købe ordineret medicin og kunne gå til tandlægen. De tre mindst nødvendige goder er: At holde avis, at have internet i hjemmet og jævnligt at gå til frisør. Generelt er der en tendens til, at personer under fattigdomsgrænsen vurderer goder og aktiviteter til at være mindre nødvendige end gennemsnittet. En forklaring herpå kunne være, at personer under fattigdomsgrænsen rent faktisk har prøvet det på egen hånd og derfor ved, at det kan lade sig gøre at leve uden de goder, som andre tager for givet.

Sammenholdes holdningerne til, hvilke goder og aktiviteter, der anses som nødvendigheder med, hvad man rent faktisk har måttet undvære, er der ikke en entydig sammenhæng. Det er altså ikke nødvendigvis sådan, at jo mere nødvendig en gode anses, desto mindre undværes man den givne gode. Denne tendens gælder også for befolkningen som helhed, og kan tolkes i retning af, at der er forskel på, hvad man mener er vigtigt og den praktiske adfærd. Det kan også skyldes, at nogle af udgifterne er mere løbende end andre. For eksempel er det måske ikke unaturligt, at man oftere undlader at spise tre måltider mad af økonomiske grunde end det at have et fjernsyn, da udgiften til mad måske lettere kan ændres end udgiften til et fjernsyn.

4.1.3 Hvad siger vores interviewpersoner?

I interviewene har der også været fokus på forbrugsmæssige afsavn, og i tråd med hvad spørgeskemaundersøgelsen viser, fortælles der også om savnet af oplevelser. Typisk prioriteres de faste udgifter som bolig, el, varme, telefon (ofte med taletidskort) og mad. Flere fremhæver, at maden er den eneste variable udgiftspost, hvilket betyder, at det er der, der kan skæres ned, hvis der skal være penge til "fornøjelser". Det er især oplevelser som at gå ud at spise, gå på café eller gå i biografen, der nævnes. I børnefamilierne ønsker man især at tage børnene med i Tivoli, på Bakken og lignende. Nedenstående citater illustrerer dette.

"Vi mangler en masse ting, men det er "unødvendige ting". Vi får de vigtigste ting, vi får mad, og regningerne bliver betalt...men det er alt det andet som fornøjelser...det er vigtigt engang imellem at komme ud...vi har fået et wildcard til Tivoli, og det har hjulpet meget at få nogle oplevelser sammen. Man bliver frustreret, hvis vi sidder hjemme i lejligheden hele tiden...de to er meget voldsomme, når de leger, og jeg er træt, så det kommer tit til 'argh, nu stopper I!'" (En enlig mor, 31 år)

"Jeg kan ikke rigtig komme ud og opleve noget sammen med min søn, jeg kan ikke rigtig give ham nogen oplevelser andet end gåture. Det der med at tage i Zoo, Tivoli, legeland for babyer, i svømmehallen og sådan nogle ting...også oplevelser for mig selv, selv komme i biografen, få lidt adspredelse fra hverdagen, barnepasning..." (En enlig mor, 35 år)

Flere interviewpersoner fremhæver også, at det, at man ikke har særlig mange penge, går ud over det sociale liv med venner og den øvrige familie. Flere inviterer ikke nogen hjem, fordi de er flove over deres hjem. Andre tager ikke med, når vennerne tager ud, fordi det koster penge. Også private besøg kan være vanskelige på grund af transportudgifterne. En mor fortæller:

"De (børnene red.) kan ikke gå ud med deres venner, for det er der ikke råd til. Og det gør jo så også, at man bliver ensom, fordi der så ikke bliver særlig meget samvær med dem i klassen...Hvis du skal ud og have kontakt med andre mennesker, så betaler du egentlig også for det, for det koster at gå ud. En kop kaffe et sted, det koster. Det er altså lige et par dage med rugbrød, som man lige bruger på sådan noget - det kan vi ikke. Så det sociale liv, det er sgu dyrt." (En enlig mor, 46 år)

Den stramme økonomi har således stor indflydelse på det sociale liv. Selv om de fleste interviewpersoner prioriterer at kunne betale de faste udgifter, fortæller flere om, at de nogen gange prioriterer fornøjelserne og så f.eks. skærer ned på mad, fordi de mener, at det er vigtigt for livskvaliteten, at have råd til at deltage i sociale aktiviteter og samfundet i øvrigt.

4.2. HÅNDTERING AF ØKONOMIEN I DAGLIGDAGEN

I spørgeskemaundersøgelsen om levevilkår og fattigdom har vi spurgt ind til nogle af de faktorer, der kan have betydning for økonomien, udover hovedindtægten f.eks. det at få hjælp fra venner ligesom der i interviewene er blevet lagt vægt på at få oplyst, hvordan borgerne rent faktisk forvalter deres økonomi i hverdagen. Oplysninger herom kan være med til at belyse, hvorfor nogle borgere generelt klarer sig bedre end andre, trods det umiddelbart samme økonomiske udgangspunkt.

Analysen viser, at borgerne både har forskellige muligheder og forskelle i evner til at forvalte deres økonomi. De personer, der står uden for arbejdsmarkedet har i sagens natur ikke mulighed for at få del i de goder nogle arbejdspladser tilbyder; det være sig i form af fri eller billigere internet, telefon, bil, madordning eller for eksempel sundhedsforsikring. Det har også vist sig at støtte fra netværket, særligt familien, kan have afgørende betydning for, at en økonomi kan løbe rundt. Hvilket så også betyder, at borgere der ikke har familie ikke har den mulighed at gøre brug af.

Hvad angår evner til at forvalte sin økonomi er der forskelle på, hvor stort et overskud borgerne har til at undersøge, om der findes billigere alternativer. Nogle har også mere selvdisciplin end andre i forhold at planlægge og udvise mådehold i forhold til deres forbrug. Endelig er der forskel i borgernes viden om, hvor man kan søge hjælp og forskelle i kreativiteten i forhold til at tjene og spare penge.

4.2.1 De fattige supplerer i høj grad indkomsten

At tyde på svarene, er der ingen tvivl om, at personer under fattigdomsgrænsen i højere grad end andre gør brug af forskellige muligheder for at supplere indkomsten, *jf. tabel 4.3.*

Tabel 4.3. Øvrige indtægter

	Ja	Nej
Har du eller andre i familien inden for det sidste år taget ekstra arbejde for at supplere økonomien?	--- pct. ---	
Under fattigdomsgrænsen	47,7	52,3
Alle	29,2	70,8
Har du eller andre i familien inden for det sidste år fået hjælp fra humanitære organisationer (f.eks. julepakker)?	--- pct. ---	
Under fattigdomsgrænsen	9,0	91,0
Alle	4,3	95,7
Har du eller andre i familien inden for det sidste år fået hjælp fra venner eller familie f.eks. i form af en fast ydelse, lån eller ekstraordinære gaver?	--- pct. ---	
Under fattigdomsgrænsen	58,1	41,9
Alle	28,9	71,1
Har du eller andre i familien inden for det sidste år haft andre indtægter, der ikke er registreret hos Told og Skat?	--- pct. ---	
Under fattigdomsgrænsen	17,9	82,1
Alle	10,4	89,6

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Således har knap halvdelen af de fattige taget ekstra arbejde for at supplere økonomien, mens det samme kun gør sig gældende for knap en tredjedel af samtlige københavnere. Ligeledes har en højere andel modtaget hjælp fra humanitære organisationer, og knap en fjerdedel har haft andre indtægter, som ikke er registreret hos Told og Skat. Oplysningerne viser dog ikke hvor store indtægter det handler om, eller hvor hyppigt indtægterne tjenes. Særligt høj er andelen af personer under fattigdomsgrænsen, der har fået støtte fra venner og familie. Knap 60 pct. har fået støtte fra netværket, mod knap 30 pct. blandt alle københavnere.

I forhold til spørgsmålet om goder gennem arbejdet, er tendensen lige modsat, idet personer under fattigdomsgrænsen får færre goder på arbejdspladsen, *jf. tabel 4.4.*

Tabel 4.4. Goder gennem arbejdet

Har du eller andre i familien gratis eller billigere goder gennem arbejdet, f.eks. gratis mad, gratis telefon eller billigere adgang til Internettet?	Ja	Nej	Har ikke arbejde
	--- pct. ---		
Under fattigdomsgrænsen	18,7	66,2	15,1
Alle	30,0	58,8	11,3

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

En umiddelbar forklaring herpå kunne være, at personer under fattigdomsgrænsen, der er i arbejde, generelt har lavere uddannelse og dermed har jobs, der kræver færre færdigheder end gennemsnittet.

Det er vigtigt at understrege, at de ovenfor fremstillede tabeller ikke siger noget om de beløbsstørrelser eller værdien af de goder, som borgerne tjener eller modtager. Når det gælder hjælp fra familie, viser en undersøgelse foretaget af Epinion Capacent, foretaget for Ugebrevet A4, at hver 10. dansker har fået arveforskud indenfor de seneste fem år. Det er især boligejerne, der giver arveforskud til deres børn, og det viser sig, at to ud af tre modtagere af arveforskudene selv er boligejere (Preisler 2007). Undersøgelsen her indikerer altså, at de summer, som allerede velstillede personer modtager fra deres forældre har en helt anden størrelse, sammenlignet med mindre velstillede.

I interviewene er der ingen, der har talt om arveforskud og store beløb. Den hjælp, der refereres til hos interviewpersonerne, handler om hjælp til de daglige fornødheder: transport, mad og tøj enten i form af økonomisk støtte eller naturalier. Der lægges vægt på, at hjælpen fra familie og venner er vigtig, og det synes at være tilfældet, at mange ville have svært ved at klare sig uden denne hjælp.

Udover hjælp fra familie og venner har knap halvdelen af interviewpersonerne fortalt, at de har søgt om hjælp fra kommunen f.eks., i form af enkeltydelse eller af permanente ydelser. Knap halvdelen fortæller også, at de har søgt om hjælp ved diverse humanitære organisationer, legater og fonde.

4.2.2 De fattige har bevidste strategier for at få økonomien til at hænge sammen

Langt de fleste interviewpersoner er meget bevidste omkring de strategier de har, og de prioriteringer de foretager i hverdagen med henblik på økonomi. Der var dog en enkelt person, der fortalte om, at vedkommende engang imellem bare bruger løs, selvom pengene ikke er der. Resten af interviewpersonerne ser ud til at være både planlæggende og mådeholdne, og hvis man gældsætter sig ser grunden ud til at være, at der simpelthen ikke er andre muligheder. Gæld og gældsætning vender vi tilbage til. Først skal vi gennemgå interviewpersonernes håndtering af deres økonomiske situation i hverdagen.

Kreativiteten er stor, når det handler om at spare og tjene penge. Økonomien er noget de fleste interviewpersoner tænker meget over. Det fylder meget i hverdagen, og mange bruger relativt mange ressourcer på at få økonomien til at løbe rundt. Det gælder for eksempel i nedenstående citat:

”Man kan blive meget opfindsom. Man kan godt lave god mad for billige penge. Jeg jagter tilbud, jeg er ekspert i tilbud. Og så er det på cykel, ikke noget med bus...Jeg kører gerne for at spare en 2-3 kr....for mig er det mange penge...Der var for eksempel også Grøn Koncert sidste weekend, hvor jeg gik over og samlede flasker. Jeg er da ligeglad. Jeg tjente 270 kr., det er da mange penge. De blev lagt til side, mit barnebarn har fødselsdag i næste måned...” (Kvinde, 45 år)

Mange interviewpersoner er meget planlæggende i forhold til deres forbrug. Det er nedenstående citat et godt eksempel på:

”Jeg læser tilbudsaviser, og så finder jeg ud af, hvad jeg kan bruge. Så skriver jeg ned på en seddel, og tænker på, hvad jeg mest har brug for. Så regner jeg ud, hvad det bliver, og så kigger jeg på, hvor mange penge jeg har...og så går jeg ned og håndplukker varerne. Jeg går ikke bare ned og tager noget tilfældigt...Som regel køber jeg ind til en uge af gangen. Dybfrosten ryger i fryseren, og det er så det, jeg kan tage frem til en rainy day...” (Enlig mand, 56 år)

Langt de fleste beskriver, at de køber ind efter tilbud, og generelt køber discount og ofte kun prioriterer det de mener er mest nødvendigt. Således nævner nogle af interviewpersonerne, at der kun nogle gange er penge til kød og frisk frugt og grønt. I stedet købes primært varer som pasta, kartofler, rugbrød, havregryn, mælk. Flere taler også om, at man køber stort ind, og fryser ned i små portioner. Andre strategier i forhold til at tjene eller spare som nævnes i interviewene er:

- Spare på el.
- Gå til gratis aktiviteter.
- Samle flasker.
- Tage WC papir og sukker fra offentlige steder.
- Købe genbrug.
- Klunse.
- Tjene på billard.
- Bliver hjemme, og ikke se reklamer, da man kan blive fristet.
- Sælger ting man selv laver.

En herre fortæller for eksempel her om sin succes som ”klunser”:

”Jeg er så heldig, at jeg bor et sted, hvor folk lever i overflod, og hvor folk kasserer de mest utrolige ting væk. Så har jeg faktisk et fjernsyn stående, som jeg har fundet i storskrald, hvis det gamle skulle gå i stykker. Jeg har også en video, den er også klunset dernede...Jeg er klunser af Guds nåde....Om vinteren smider de sommertøj ud, og om sommeren smider de vintertøjet ud. Og så er det med at være der. Jeg har været utrolig heldig, hvad det angår. Jeg ved ikke, hvordan jeg ellers skulle have båret mig ad, for budgettet er for stramt til, at jeg kan gå ud og købe noget, som andre mennesker.” (Enlig mand, 56 år)

Der har også været enkelte eksempler på, at interviewpersonerne har indgået i ulovlige aktiviteter herunder berigelseskriminalitet, hæleri og sort arbejde.

Lise's historie

Lise er 31 år, og bor med sine to børn på 4 og 13 år. Lise har afsluttet folkeskolen, men måtte gå ud af gymnasiet på grund af en depression. Hun kæmper stadig med depression og angst, og lider desuden af fibromyalgi, der giver mange smerter.

Lise har været hjemmegående på kontanthjælp i 13 år, og har på grund af sine sygdomme ikke været i aktivering. Først for et halvt års tid siden kom hun på et kursus, der handler om at afklare og motivere personer til at komme i gang på arbejdsmarkedet. Hun har nu været i virksomhedspraktik som sekretær i 5 uger, og har efterfølgende søgt om fleksjob samme sted.

Tidligere gik hendes tid meget med at sove, se TV, husholdningssysler og børn. Nu er tingene noget anderledes. Lises forældre bor i udlandet, men hun har to søskende i København, som hun nogle gange ses med. Desuden har hun et par veninder, som hun ses med cirka hver anden måned.

Lise's budget

Som nævnt består Lises primære indkomst af kontanthjælp. Her ud over får hun børnepenge og børnebidrag, og jævnlig hjælp fra sin familie og fædrene til børnene. Hendes mindste barn har desuden friplads i daginstitution.

Indkomst pr. måned:

Kontanthjælp	8.500 kr.
Boligsikring	1.500 kr.
Børnebidrag	2.260 kr.
Børnepenge	2.800 kr.
I alt	15.060 kr.

Udgifter pr. måned:

Husleje	6.000 kr.
El og gas	600 kr.
Bilforsikring	500 kr.
Grønne afgifter	100 kr.
Telefon og internet	600 kr.
Mobiltelefoner	1.000 kr.
Leje af køleskab	200 kr.
Kanal TV	400 kr.
Afbetaling på gæld	1.000 kr.
Andre udgifter	1.000 kr.
I alt	11.400 kr.

Rådighedsbeløb

ca. 3.500 kr.

Lise går faktisk ikke under vores fattigdomsgrænse. Hun har en årlig indtægt på 180.720 kr., og fattigdomsgrænsen for en enlig mor med to børn er på 136.217 kr. Man kan selvfølgelig diskutere, hvorvidt alle Lises udgifter er helt fornuftige. Til gengæld undværer hun både at have licens, ulykkes- og ansvarsforsikring og at være medlem af en fagforening og A-kasse. Her ud over har Lise svært ved at få råd til at købe tøj samt til fornøjelser.

4.2.3 Gæld og gældstiftelse

Størstedelen af interviewpersonerne har en eller anden form for gæld. Det er der umiddelbart ikke noget galt i, da mange har lån til f.eks. bolig eller bil. Dog synes den gældsstiftelse de fattige har typisk ikke at være hvad man nok kunne kalde mere "almindelige lån" til f.eks. bolig eller bil. Der har været eksempler på, at interviewpersonerne er kommet i gæld på grund af tvangsauktioner, ligesom der er eksempler på gæld efter en retssag, en operation på et privat hospital og på grund af ophobede bøder. Ser vi på, hvad interviewpersonerne yderligere ofte optager lån til, er det ofte til den almindelige livsførelse f.eks. til mad, tøj, hårde-hvidevarer og gaver.

Nogle af interviewpersonerne skylder penge til familie og venner, mens andre har bankgæld enten som lån eller overtræk på kassekrediten. Der er dog også eksempler på lån hos private låneselskaber, eller hos virksomheder, hvor det er muligt at købe varer på afbetaling. Flere interviewpersoner synes desuden at være inde i en spiral af gældsætning, hvor man stifter ny gæld for at finansiere gammel gæld.

For interviewpersonerne, er indtrykket, at de har svært ved at se nogen veje ud af deres situation, og de oplever selv, at de kun kan se på at det hele bliver værre.

Samtidig har nogle af interviewpersonerne svært ved at forstå kommunens praksis. Nogle af interviewpersonerne har således fremført, at de oplever, at gæld er en post, som ikke bliver taget med, når kommunen skal lægge et budget for borgerne f.eks. i forbindelse med ansøgninger om enkeltydelser. Disse interviewpersoner oplever, at alene de faste udgifter noteres, og at sagsbehandlere alene her ud fra vurderer, om borgeren er berettiget til f.eks. en enkeltydelse. Nogle af interviewpersonerne mener, at dette budget er et "fiktivt budget", idet der ikke tages hensyn til deres egentlige udgifter. Det betyder, ifølge interviewpersonerne, at deres virkelige rådighedsbeløb er meget lavere, end det beregnede.

Samtidig oplever interviewpersonerne at de ikke altid får dækket hele udgiften til for eksempel medicin eller fysioterapi. Nogle nævner således, at de har oplevet, at kommunen kun dækker udgifterne op til et vist beløb, hvor interviewpersonerne selv mente de var berettiget til at få dækket hele udgiften.

4.3 DE FØLELSERMÆSSIGE ASPEKTER VED FATTIGDOM

Ser man overordnet på de 20 interviews, ser der ud til at være et mønster i forhold til hvilke faktorer, der har betydning for oplevelsen af fattigdom. Det er:

- Varigheden af fattigdommen.
- Muligheden for at komme ud af fattigdommen.
- Børn.
- Manglende mulighed for at kunne sikre sig mod uventede udgifter.

De to første faktorer er delvist sammenhængende. Der er en tendens til, at jo længere tid man er fattig, desto mere opgivende bliver man i forhold til at komme ud af sin situation. Man kan have svært ved at se muligheder, og man begynder at give op i forhold til at få ændret sin situation. Sådanne situationer kan opstå, hvis man f.eks. er syg, og der ikke er mulighed for at blive rask. Det indtræffer også ofte, når man flere gange har fået afslag på hjælp fra kommunen, på legater og fonde og på jobansøgninger. Blandt interviewpersonerne har der også været eksempler på det modsatte; at det er muligt selv efter mange år at få modet tilbage og ændre sin situation. Flere af interviewpersonerne nævner, at de er i gang med at finde en eller anden form for fodfæste på arbejdsmarkedet eller er kommet i gang med uddannelse.

Interviewpersoner med børn synes i højere grad end andre at opleve, at deres situation er dårlig. Her handler det ikke kun om dem selv, men også om at give børnene det, der efter deres mening skal til, for at give dem et godt liv. Børneperspektivet vil vi gå nærmere ind i i næste afsnit.

Flere af interviewpersonerne bekymrer sig om uventede udgifter. For eksempel fortæller en kvinde om hendes bekymringer for at blive syg eller for at få tandproblemer, for hun og hendes mand har ikke råd til at gå til tandlægen eller til at købe medicin.

En mand fortæller ligeledes:

”Der skal ingenting til for at slå mig af pinden. Noget som sikkert for dig vil være en bagatel, ”nå, det ordner banken”, det slår mig fuldstændig ud af kurs. Og jeg grubler og grubler, og tænker hvad jeg skal gøre. Hvad nu hvis køleskabet går i stykker lige pludselig, hvad så? Vil de betale mig deroppe, kan jeg få et nyt køleskab osv. osv....Det er sikkert en selvfølge for de fleste at have en indboforsikring. Det har jeg ikke, for jeg har ikke råd til det. Det vil sige, at hvis det brænder og mit indbo går til, så har jeg ingenting, så står jeg på Ground Zero. Eller vandskade, storm eller indbrud... – der kan ske så meget. Alle uforudsete udgifter bekymrer mig.” (Enlig mand, 56 år)

Som det fremgår i citatet går bekymringerne ud over humøret. Samme mand fortæller, at han af selv samme grund har været depressiv i de sidste tre år. En kvinde fortæller ligeledes om økonomiens betydning for den psykiske tilstand:

”Det (økonomien red.) giver mig meget angst....det er sådan nogle bekymringer som, kan jeg klare måneden? Kan jeg klare regningerne? Hvorfor er regningerne så høje? – det giver mig hjertebanken og knuder i maven.” (Enlig mor, 31 år)

4.3.1 Hvordan kommer oplevelsen af fattigdom til udtryk

Fra vores interview synes den daglige oplevelse af at leve i fattigdom, at komme til udtryk på fire måder. Nogle oplever, at der ikke er plads til spontanitet, mens andre oplever skam, og måske som forlængelse af dette forsøger andre igen at opretholde en facade. Nogle af interviewpersonerne har en bevidst strategi, hvor de forsøger at holde fokus på det positive.

Nogle af interviewpersonerne fortæller således, at et problem ved deres situation er den manglende plads til spontanitet. De fleste får økonomien til at løbe rundt, når de holder sig til en bestemt rytme og når der ikke er uforudsete udgifter. Men de ville alle ønske, at der ikke hele tiden skulle prioriteres. En far fremhæver for eksempel, hvor dejligt det kunne være at overraske sine børn med en lille gave. Følgende citat illustrerer situationen:

”Når man går og kigger på forretninger, og ser en lampe for eksempel, og man tænker, at den ville se godt ud derhjemme...det har man ikke penge til. Eller madvarer...nå men jeg kunne da godt tænke mig at lave noget god mad i dag, men det forhindrer økonomien også...at skeje lidt ud. Det er noget, jeg sjældent gør. Du skal hele tænke, ’hvad kan jeg få for 40 kr.?’” (Kvinde, 45 år)

Det sidste aspekt af oplevelsen af fattigdom, der skal behandles i denne forbindelse er følelsen af skam, som nogle af interviewpersonerne oplever. Flere fortæller blandt andet om, at de oplever, at en dominerende værdi i samfundet er at være på arbejdsmarkedet, og at kunne klare sig selv uden hjælp fra hverken omgangskreds eller det offentlige forsorgssystem. Det betyder, at de fleste er flove over at fortælle andre, at de er på offentlig forsørgelse, og

det til trods for, at de færreste rent faktisk har haft konkrete negative oplevelser med at fortælle det.

Det er også svært for mange at indrømme, at man ikke har penge til dette og hint. Så måske hellere komme med en anden undskyldning. En kvinde fremhæver det pinlige i at komme til fødselsdag med en gave på 10 kr. En anden fortæller om, hvor ydmygende det er at blive nødt til at købe genbrugstøj:

”Sidst jeg manglede tøj gik jeg ind på Frelsens Hærs kontor, hvor man kan få gratis tøj, det synes jeg var meget ydmygende...fordi din stil er en del af din personlighed...og der går du ind og vælger noget tøj, der ikke er en del af dig, og det jeg fik på var noget, jeg ikke var som person...det gav mig et knæk på min selvtillid...Også det med at gå hen og spørge, om man ikke må få noget tøj...Jeg vil jo helst gerne klare mig selv.” (Enlig mor, 35 år)

Det går igen i mange af interviewene, at man gerne vil leve op til det, man kan kalde det ”normale liv”, og f.eks. se pæn og ordentlig ud. Andre må helst ikke se og vide, at man ikke har særlig mange penge. Ovennævnte mor fortæller også om, at hun går med alle sine arvesmykker, fordi det er vigtigt for hende at se godt ud og signalere, at hun har selvtillid.

At have en facade udad til er således en af de strategier, de fattige kan have, for at håndtere situation rent følelsesmæssigt. Som et andet eksempel nævnes at det vigtigt at kunne skelne sig selv fra tiggere, hjemløse og narkomaner. En kvinde ville for eksempel ikke spise gratis mad ved en kirke sammen med de hjemløse. Hun mener, det er vigtigt at se godt ud, og siger, at det at være fattig ikke er det samme som at være beskidt..

Der er imidlertid andre måder, hvorpå de fattige håndterer situationen følelsesmæssigt. For eksempel er det meget udbredt, at man ikke ønsker at tænke på fremtiden. I interviewene er interviewpersoner blevet spurgt, hvor de ser sig selv om 5 år. Flere ønskede slet ikke at besvare det spørgsmål.

Men andre nævner også, at man bliver nødt til at se lyst på tingene og tro på, at det nok skal gå, for ellers kan det hele være ligegyldigt. Disse interviewpersoner synes at affinde sig med deres situation og fremhæve andre værdier, end de materielle goder. F.eks. ”Penge gør ikke folk lykkelige”, ”Det vigtigste er kærlighed og tryghed” eller ”Børnene finder ud af, at pengene ikke kommer ned fra himlen”. Endelig har enkelte brugt frasen: ”Der er andre, der har det værre”, for dermed at signalere, at man derved ikke kan tillade sig at klage for meget.

Estebans historie

Esteban er 49 år og er født og opvokset i Uruguay. Han kom til Danmark i 2003, fordi han blev gift med en kvinde, der var bosiddende i Danmark. De to har kendt hinanden fra Uruguay siden 1984. Indtil videre har Esteban midlertidig opholdstilladelse i Danmark. Han venter på svar i forhold til at få permanent opholdstilladelse.

Esteban har haft lidt forskellige småjobs som avis- og reklamebud samt tjener i den tid han har været i Danmark. Imellem sine småjobs lever han og hans hustru begge af hendes førtidspension. Esteban har været sendt på en del kurser, blandt andet jobkursus og et kursus i integration. Han er uddannet elektriker og svejser, men har svært ved at få job indenfor sit fagområde, da han, ifølge ham selv, er gammel og ikke taler særlig godt dansk.

Når Esteban ikke er i job eller på kursus går dagene med, at han og hans hustru cykler rundt efter tilbud og går ture. De ser også en del fjernsyn og nogle gange passer de hendes barnebarn. Parret ses ind imellem med venner fra deres hjemland, der også er bosiddende i Danmark, og med hendes to børn. Parrets håb er, at Esteban får permanent opholdstilladelse, og kommer i job. De nærer dog ikke det store håb om, at han får lov til at blive i landet.

Familiens budget

Familien klarer sig ved hjælp fra familie og venner. Hustruens datter betaler for eksempel deres internet, og giver dem ind imellem penge. De låner også penge fra venner og spiser et par gange om måneden gratis på en af deres venners restaurant. Herudover tjener de i gennemsnit 400 kr. om måneden på at samle flasker. Hustruen har lånt 50.000 kr. af datteren for at kunne stille bankgaranti for Estebans ophold. Pengene står på en lukket konto, men parret betaler hendes datter 1.500 kr. om måneden for lånet, samt 100 kr. til banken for garantien.

Familiens indkomst:

Hustruens førtidspension (ca.)	7.170 kr.
Boligsikring	3.000 kr.
I alt	ca. 10.170 kr.

Udgifter pr. måned:

Husleje	6.000 kr.
Antenne	200 kr.
Varme	500 kr.
El	600 kr.
Telefon-	200 kr.
H&M kontokort	500 kr.
Afbetaling på lån til datter	1.500 kr.
Betaling for bankgaranti	100 kr.
Tøjvask	150 kr.
I alt	9.750 kr.

Rådighedsbeløb

ca. 420 kr.

Situationen er svær for Esteban og hans kone. De lever i uvidenhed om, om han kan blive i landet, og holder modet oppe ved at lade være med at tænke for meget på det. Økonomien står også på standby. De prøver dog at finde en lejlighed, der er billigere, men det er ikke lykkedes dem endnu.

4.4 FATTIGDOM I BØRNEFAMILIERNE

I interviewene er der en tendens til, at en svær økonomisk situation føles værre, når der er børn i familien. Når det gælder sig selv, kan man gå på kompromis med sin levestandard, forstået på den måde, at det er knap så vigtigt, om man spiser alle tre måltider eller ikke har råd til nyt tøj. Har man børn synes det derimod at være en anden sag. Forældrene i interviewene angiver således, at de gerne vil have, at børnene får et normalt børneliv med de goder og aktiviteter det indebærer. Det betyder, at man nedprioriterer sig selv til fordel for børnene, men det betyder også, at der er grobund for konflikter, når forældrenes økonomi ikke kan leve op til børnenes krav og forventninger. Disse konflikter oplever ikke-fattige børnefamilier også, men det synes rimeligt at antage, at konflikten kan udvikle sig anderledes bekymrende hos de fattige familier, f.eks. med en øget følelse af skam.

I spørgeskemaet har vi spurgt borgerne, hvorvidt de økonomisk prioriterer børnene frem for sig selv. Det viser sig, at personer under fattigdomsgrænsen i højere grad end gennemsnittet prioriterer børnene frem for sig selv, *jf. tabel 4.5.*

Tabel 4.5. Økonomisk prioritering af børnene

	Ja, i høj grad	Ja, i nogen grad	Nej
Prioriterer du at bruge penge på dine børn frem for dig selv?		--- pct. ---	
Under fattigdomsgrænsen	61,2	29,4	9,4
Alle	48,0	43,3	8,7

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Man kan dog ikke deraf slutte, at gennemsnitsdanskere er mere egoistisk end personer under fattigdomsgrænsen. Tallene er nærmere et udtryk for, at forældre almindeligvis ikke behøver at prioritere, fordi der er penge nok.

De følgende citater er eksempler på, hvordan forældre i en svær økonomisk situation prioriterer børnene først:

”Vi spiser lidt ensformigt mad ind imellem... eller jeg gør, vil jeg sige. Ikke så meget min søn, for jeg går meget op i at han spiser varieret og sundt...Jeg kan godt have nogle sultedage ind imellem, eller bare spise en klapsammen...” (Enlig mor, 35 år)

”Vi får de samme allergipiller mig og min datter, hvor jeg så nogen gange springer mine allergipiller over, så må jeg så bare have, at snotten render og øjnene løber. Så får hun mine, hvis jeg ikke lige har pengene. Sådan er det. Så springer jeg det over, for at hun får sit.” (Enlig mor, 45 år)

Det som forældrene ønsker at give deres børn er blandt andet gode oplevelser, sund mad, pænt tøj og andre materielle goder. Deres barndom og ungdomsliv skal være så normal som muligt. Nogle af de ting man frygter er, at børnene bliver mobbet i skolen, hvis de f.eks. ikke har pænt tøj på. Man frygter også, at børnene bliver overvægtige, som følge af dårlig mad. Flere forældre antyder, at de er bange for, at børnene vokser op, og ender som dem selv.

Selv om forældrene gør, hvad de kan for at give børnene det bedste, kan det ikke altid lade sig gøre. Mens børnene er små, er de ikke bevidste om forbrugsgoder, men anderledes er det, når de bliver ældre:

”Da hun var lille, var der ingen problemer, men efter hun er blevet stor, er der en masse ting hun gerne vil, og det er der ikke råd til. Når jeg siger nej, så begynder hun (datteren red.) at græde, og så bliver jeg ked af, fordi jeg ikke kan gøre det for hende. Det er ikke rart at se hende græde så tit på grund af penge...” (Enlig mor)

I denne familie lægger datteren pres på moderen i forhold til at få det klassekammeraterne har. I andre interviews fremgår det, at børnene gør det modsatte. Det vil sige, at de ikke plager, og at de tager sig til takke med det de har, for ikke at gøre forældrene kede af det.

4.5 MØDET MED KOMMUNEN

Det kan være svært at sige noget overordnet om borgernes møde med Københavns Kommune. Det skyldes for det første, at interviewpersonernes kontaktflade til kommunen er meget forskellig, og ofte at den enkelte person har flere forskellige kontaktflader til forskellige offentlige myndigheder, f.eks. sygehus og kommune, som de kan have svært ved at skelne mellem. For det andet kan oplevelsen af kontakten til kommunen meget vel afhænge af mødet med den enkelte sagsbehandler. Det er givet, at borgere, der f.eks. søger om enkeltydelser, ikke oplever kontakten som god, hvis de ikke får bevilget de ydelser, der søges om. Det er vigtigt at fastslå, at ærindet her ikke er at gå ind i enkeltsager, men at formidle borgernes oplevelse af mødet med kommunen på en mere overordnet måde.

En af de ting, som nogle borgere fremhæver er, at det ville være rart med en mere simpel indgang til det offentlige. Nogle fortæller, at det kan være temmelig ressourcekrævende og forvirrende, at man skal henvende sig mange forskellige steder i systemet. Andre fortæller også, at de oplever at blive ”sendt rundt i systemet”, fordi de ansatte i kommunen, ifølge de fattige, heller ikke altid ved, hvem i kommunen, der har ansvar for hvilke områder.

En række af de interviewede borgere fremhæver også vigtigheden i at have en personlig kontakt til en ansat i kommunen. Nogle nævner situationer, hvor skiftende sagsbehandlere er en forhindrende faktor i forhold til at have en tæt kontakt med kommunen og i forhold til at få individuel sagsbehandling. De skiftende sagsbehandlere betyder, ifølge de fattige, at der ikke er nok kendskab til deres sag, og de oplever således, at man skal starte forfra med den nye sagsbehandler

En sidste ting, som nogle af interviewpersonernes oplever, er at de har svært ved at gennemskue eller forstå, hvornår og hvorfor man har ret eller ikke ret til visse ydelser, f.eks. tilskud til medicin. De oplever også at der mangler begrundelser for, hvorfor de får afslag og godkendelser af ansøgningerne. Enkelte har en opfattelse af at støtten eller afslagene nogle gange er vilkårlige.

Når interviewpersonerne ikke oplever at de har en personlig kontakt og når de ikke kan forstå begrundelserne, kan det føre til, at de oplever at være ”en brik i systemet”, som der flyttes rundt på efter for godt befindende. Det kommer blandt andet frem i følgende citat:

”Vi er små ping-pong brikker. Man kommer op til en sagsbehandler, og hun siger, du skal det her. Hvis man siger, at det kan man ikke, siger hun, ”jamen det skal du, og kan du ikke det, så får du ingen penge”. Det er som små ping-pong brikker, de bare flytter rundt med.”
(Enlig mor, 42 år)

KAPITEL 5. FATTIGDOM OG SOCIAL EKSKLUSION

- De langtidsfattige og permanent fattige er mindre aktive i deres fritid. F.eks. benytter de sig i mindre grad end gennemsnittet af en computer og af internettet.
- De langtidsfattige og permanent fattige er mindre politiske og faglige aktive og deltager ofte ikke ved valg. De er dog aktive ved demonstrationer.
- De langtidsfattige og permanent fattige har ikke meget socialt netværk, og en mindre gruppe synes nærmest isoleret.
- De langtidsfattige og permanent fattige har både et dårligt fysisk og psykisk helbred. For eksempel har de dårlige tænder, øjne og problemer med hørelsen.
- De kort- og mellemlangtidsfattige er typisk fagligt og politisk aktive på en måde, som ikke er ”traditionel”. F.eks. deltager de ofte i demonstrationer og i underskriftindsamlinger, men er sjældnere medlem af en organisation. Dette formodes at hænge sammen med den store andel af unge i gruppen.
- En større andel af de kort- og mellemlangtidsfattige angiver at have et dårligt psykisk helbred.

Følgende kapitel har et lidt bredere fokus, idet det ikke direkte handler om økonomi og forbrug, men om social eksklusion og særligt sammenhængen mellem fattigdom og social eksklusion. Fokus er på, om de fattige også er socialt ekskluderede.

Social eksklusion handler om:

”...mennesker, som på en og samme tid er meget dårligt stillede eller ekskluderede på en række centrale levekårsområder. Der er tale om en ophobning af dårlige levekår og mangel på deltagelse inden for en række centrale områder i samfundet” (Larsen 2004: 64)

”Der er altså tale om mennesker, som af den ene eller anden grund – for eksempel på grund af diskrimination, dårlige opvækstforhold, manglende uddannelse, handicap eller alder – udelukkes fra eller ikke evner at deltage i centrale levekårsområder i det samfund, de lever i.” (Larsen 2004: 64)

På baggrund af ovenstående beskrivelser kan social eksklusion være en ophobning af mange forskellige dårlige levekår, for eksempel arbejdsløshed, dårlige boligforhold og manglende uddannelse. I denne undersøgelse har vi valgt at fokusere på 4 forskellige faktorer. Disse er:

- Økonomi og forbrug
- Fritidsaktiviteter
- Politiske og faglig deltagelse
- Sociale relationer

Den økonomiske del har vi behandlet i kapitel 4, og i dette kapitel vil vi således fokusere på de tre øvrige levekårsområder.

Deltagelsen i forhold til de fire faktorer er tilsammen et udtryk for inklusion og eksklusion, og ikke for de risikofaktorer, der har betydning for social eksklusion f.eks. uddannelse, helbred og etnicitet. Vi har dog valgt at medtage oplysninger om de fattiges helbred, idet helbred antages at have en stor forklaringskraft i forhold til social eksklusion. Det skal pointeres, at man ikke behøver at være fattig, for at være socialt ekskluderet. Og at det ikke

nødvendigvis kun er fattige, som er socialt ekskluderede. Der er således ikke nødvendigvis en direkte sammenhæng mellem fattigdom og social eksklusion.

Også i dette kapitel har vi valgt at dele personerne under fattigdomsgrænsen op i to grupper: de ”kort- og mellemlangtidsfattige” samt de ”langtidsfattige og permanent fattige”. Det har vi gjort, da spørgeskemaundersøgelsen er gennemført i 2007, og vi derfor har måttet fremskrive folks disponible indkomst på baggrund af de seneste oplysninger fra 2005. Dette giver en vis usikkerhed i de fremskrevne år. Når vi derudover ikke anskuer alle fattige under et, skyldes det, at der forskelle mellem grupperne, f.eks. de mange unge, som er fattige i kortere tid, som slår igennem i deres besvarelser.

Kapitlet viser, at især de langtidsfattige og permanent fattige er dårligere stillede end københavnernes generelt. De er lidt mindre aktive i fritiden i forhold til københavnernes generelt, og er generelt mindre fagligt og politisk aktive. Dette viser sig særligt i forhold til medlemskab af en fagforening og stemmedeltagelse, hvor de fattige skiller sig negativt ud.

Der er en større forskel mellem de langtidsfattige og permanent fattige og den gennemsnitlige københavnere, når det handler om sociale relationer. Således har de langtidsfattige og permanent fattige generelt et mindre netværk, end københavnernes i gennemsnit. Samtidig viser analysen yderligere, at der er en lille kerne af langtidsfattige og permanent fattige, som har et meget lille netværk, og som sjældent bevæger sig uden for deres bolig. Denne gruppe synes nærmest isoleret.

At de langtidsfattige og permanent fattige har et mindre netværk, og at en del af gruppen nærmest synes isolerede, kunne tænkes, at hænge sammen med, at de langtidsfattige og permanent fattige ser ud til at have et dårligere helbred end gennemsnittet. Dette gælder med hensyn til det fysiske helbred, men i særdeleshed også i forhold til deres psykiske helbred.

Der er mange indikationer på, at overrepræsentationen af unge i gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige præger gruppens svarmønster. Analysen viser, at gruppen er ligeså aktive i fritiden, og på nogle punkter faktisk mere aktiv end gennemsnittet af alle de københavnske borgere. Et andet sted, hvor vi synes at se den store gruppe af kort- og mellemlangtidsfattige unge, er med hensyn til politisk aktivitet. Her er der en tendens til, at de kort- og mellemlangtidsfattige oftere end gennemsnittet benytter sig af de mere ”utraditionelle” politiske indflydelseskanaler, så som demonstrationer, som generelt er et karakteristika for unge.

Hvad angår de kort- og mellemlangtidsfattiges sociale relationer og helbred viser der sig en spredning i gruppen. En stor andel er karakteriseret ved at have gode sociale relationer og et rigtigt godt helbred, mens en mindre andel skiller sig negativt ud på begge dimensioner. Disse personer kunne tænkes, at være den gruppe, som er i risiko for at blive langtidsfattige. Omvendt kunne det tænkes, at den andel af korttidsfattige, som har gode relationer og et godt helbred, er gruppen af unge, hvor det kan forventes, at de vil arbejde eller uddanne sig ud af fattigdom.

Oplysningerne i kapitlet er hentet fra Danmarks Statistiks registre samt vores egen spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København fra juli 2007. Det skal understreges, at oplysningerne fra spørgeskemaet baserer sig på borgernes egne vurderinger af deres situation. I kapitlet fremstilles alene en del af vores oplysninger, nemlig de som viser eller illustrere væsentlige pointer, de øvrige oplysninger kan findes i bilag 7.

5.1 FRITID

Det er tidligere blevet antydnet, at det kan være svært at få råd til fornøjelser, herunder fritidsaktiviteter, når økonomien er knap. At dømme efter undersøgelsesresultaterne, er der dog ikke tale om en entydig sammenhæng mellem det at leve under fattigdomsgrænsen og ikke at være aktiv i sin fritid. Graden af deltagelse i forhold til en række fritidsaktiviteter handler altså med andre ord ikke udelukkende om størrelsen på pengepungen. Der er dog stadig en tendens til, at specielt nogle af de langtidsfattige og permanent fattige er meget lidt aktive i forhold til gennemsnittet.

I spørgeskemaet har vi bedt respondenterne forholde sig til, hvor ofte de deltager i forskellige aktiviteter, som for eksempel at gå i biografen, gå til møder og bruge internet. Resultaterne viser, at gruppen af personer under fattigdomsgrænsen er en meget sammensat gruppe, hvor nogle er meget aktive og andre er meget lidt aktive. Forskellen viser sig for alvor, når vi betragter de langtidsfattige og de permanent fattige overfor de kort- og mellemlangtidsfattige. Således kan de to grupper af fattige forklare en del af forskellene, og forklaringen ligger ikke kun i om man har været fattig i kort eller lang tid. Forklaringen ses også ved andre forhold som kendetegner de to grupper, f.eks. at der er mange unge blandt de kort- og mellemlangtidsfattige.

For eksempel er de kort- og mellemlangtidsfattige, som i høj grad består af unge, f.eks. mere aktive end gennemsnittet, når det handler om at gå i biograf, at bruge internet og at dyrke motion. Således er eksempel cirka 71 pct. dagligt på internettet mod 56 pct. af alle københavnere, *jf. tabel 5.1.*

Tabel 5.1. Brug af internet og computer i fritiden

	Dagligt	En eller flere gange om ugen	En eller flere gange om måneden	Hver anden eller hver tredje måned	Enkelte gange om året	Aldrig
Hvor ofte bruger du computer eller Internet i fritiden?	--- pct. ---					
Kort- og mellemlangtidsfattige	71,4	15,2	6,4	0,0	0,6	6,5
Langtidsfattige og permanent fattige	54,4	12,9	5,5	3,6	4,4	19,3
Alle	56,0	14,7	5,3	1,7	1,6	20,7

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007.

Her ligner de langtidsfattige og permanent fattige i nogen grad alle københavnere. Dog ses det, at gruppen er overrepræsenteret i forhold til de personer, som benytter Internettet få gange dvs. enkelte gange om året eller hver anden eller tredje måned.

Denne tendens med, at en andel af de langtidsfattige og permanent fattige næsten aldrig benytter sig af de oplyste aktiviteter, synes at gå igen ved andre aktiviteter. Det gælder for eksempel i forhold til at gå til møder i fritiden samt i forhold til at gå på café eller restaurant. Det gælder også i forhold til at gå i teater og til koncert eller lignende, *jf. tabel 5.2.*

Tabel 5.2. Brug af teater, koncerter, udstillinger eller lignende

	Dagligt	En eller flere gange om ugen	En eller flere gange om måneden	Hver anden eller hver tredje måned	Enkelte gange om året	Aldrig
Hvor ofte går du i teater, til koncert, på udstilling eller lignende?	--- pct. ---					
Kort- og mellemlangtidsfattige	0,0	0,0	7,8	30,6	43,1	18,5
Langtidsfattige og permanent fattige	0,0	3,1	13,0	12,6	38,9	32,7
Alle	0,0	1,1	13,0	22,7	40,9	22,3

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007.

Et andet punkt, hvor personer under fattigdomsgrænsen, som har været fattige i lang tid skiller sig ud er, når det handler om at læse aviser og bøger. Også her fremgår det, at en andel af de langtidsfattige og permanent fattige læser mindre end gennemsnittet. Dette ses ved, at de langtidsfattige er overrepræsenteret, når det kommer til aldrig at læse eller til kun at læse et par enkelte gange om året, *jf. tabel 5.3.*

Tabel 5.3. Hvor ofte læses der i bøger eller aviser

	Dagligt	En eller flere gange om ugen	En eller flere gange om måneden	Hver anden eller hver tredje måned	Enkelte gange om året	Aldrig
Hvor ofte læser du avis eller bøger?	--- pct. ---					
Kort- og mellemlangtidsfattige	45,3	35,9	12,4	1,2	2,4	2,8
Langtidsfattige og permanent fattige	36,9	29,5	15,4	4,2	8,6	5,5
Alle	52,0	26,9	11,4	3,0	4,1	2,7

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007.

Forklaringen kan være, at der sandsynligvis er færre i denne gruppe, der selv holder avis. Man kunne også forestille sig, at de langtidsfattige og permanent fattige måske i højere grad bor i områder, hvor der ikke uddeles gratisaviser. Endelig er gruppen i mindre grad i job og har generelt et lavere uddannelsesniveau, hvilket kan betyde, at de i mindre grad har for vane at læse avis eller bøger.

Lægger man spørgsmålene, der handler om fritid sammen i et indeks, kan man få et samlet indtryk af hvor aktive de fattige er i deres fritid. Scorer man højt, er det et udtryk for, at man ikke er aktiv i sin fritid. Således ses det, at gruppen af langtidsfattige og permanent fattige skiller sig ud ved generelt at have flere scorer, og dermed generelt er mindre aktive end alle københavnere, *jf. tabel 5.4.*

Tabel 5.4. Fordelingen af score på fritidsaktiviteter i forhold til de forskellige indkomstgrupper

Point /Score	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige <i>--- pct. ---</i>	Alle
0 – 5	2,8	3,1	3,8
6 – 10	54,2	34,5	41,6
11 – 15	30,3	44,0	40,1
16 – 22	12,7	18,4	14,5
I alt	100,0	100,0	100,0

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København.

De kort- og mellemlangtidsfattige skiller sig omvendt ud, ved at have en tendens til, at være mere aktive end københavnernes generelt. Der er således ikke en entydig sammenhæng mellem fattigdom og hvor aktiv man er i sin fritid.

En af forklaringerne på dette kan være, at ikke alle de oplyste aktiviteter nødvendigvis koster penge. Derfor kan man godt deltage i en række af aktiviteterne selvom man har en stram økonomi.

Alder er en anden nærliggende forklaring. De unge mellem 18 og 24 år er overrepræsenteret i gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige, og man kunne forestille sig, at de ”trækker aktivitetsniveauet op” for hele gruppen. Unge vil måske oftere end andre være tilbøjelige til at vælge aktiviteter i fritiden, frem for eksempelvis god mad eller medlemskab af en fagforening.

Det er også nærliggende at pege på helbredet som en vigtig faktor i forhold til aktivitetsniveau. Såvel et dårligt psykisk som fysisk helbred kan være en forhindrende faktor i forhold til at komme ud blandt andre mennesker.

Samtidig er tid også en væsentlig faktor. Nogle af de oplyste aktiviteter, såsom engagement i frivilligt arbejde kræver tid, og man må formode, at personer med fuldtidsarbejde og eventuelt børn kan have svært ved at finde tiden til at komme ud. Personer under fattigdomsgrænsen er i mindre grad i arbejde, og den ekstra tid det giver, kan måske være en af forklaringerne på, at de på nogle punkter er ligeså eller næsten mere aktive end gennemsnittet.

5.2 FAGLIG OG POLITISK DELTAGELSE

Som ved fritidsaktiviteter tegner der sig heller ikke et entydigt billede i forhold til økonomisk formåen og faglig og politisk deltagelse. Hovedtendensen er dog, at personer under fattigdomsgrænsen er mindre aktive fagligt og politisk sammenlignet med gennemsnittet.

I forhold til faglig og politisk deltagelse viser der sig igen at være stor forskel på de personer, der er under fattigdomsgrænsen. Der er en tendens til, at de kort- og mellemlangtidsfattige oftere end gennemsnittet benytter sig af de mere ”utraditionelle” politiske indflydelseskanaler. De er i mindre grad end gennemsnittet medlem af diverse foreninger, for eksempel religiøse foreninger, kulturelle foreninger samt af foreninger der udfører frivilligt arbejde. Til gengæld benytter de sig oftere af politiske aktiviteter, som er mere lejlighedsvis som f.eks. at skrive under på en underskriftsindsamling, at demonstrere eller at kontakte eller skrive til medier. De kort- og mellemlangtidsfattige undlader også oftere at købe bestemte varer af politiske grunde end langtidsfattige og permanent fattige.

Man kunne forstille sig, at dette mønster igen hænger sammen med den store andel af unge i gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige. Dette bygger vi på, at man fra forskning ved, at

unge i mindre grad benytter sig af de traditionelle politiske kanaler som partiarbejde og tillidsposter i fagforeningerne og andre foreninger (Andersen 2000).

De langtidsfattige og permanent fattige er således mere ”traditionelle” end de kort- og mellemlangtidsfattige, og ligner i højere grad gennemsnittet. Dog er der enkelte punkter, hvor de langtidsfattige skiller sig ud. Således er kun en fjerdedel medlem af en fagforening mod knap halvdelen af hele den københavnske befolkning, *jf. tabel 5.5.*

Tabel 5.5. Medlemskab af fagforening, brancheorganisation eller lign.

	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
	--- pct. ---		
Er medlem af en fagforening, brancheorganisation eller lignende	47,2	24,6	48,7

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007.

Ligeledes er der markant færre blandt de langtidsfattige og permanent fattige, der stemmer til kommunalvalg og EU-parlamentsvalg, *jf. tabel 5.6.*

Tabel 5.6. Andel der stemte ved sidste valg

	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
	--- pct. ---		
Andel der stemte ved sidste kommunalvalg	75,8	69,9	82,5
Andel der stemte ved sidste folketingsvalg	91,7	80,8	86,6
Andel der stemte ved sidste EU-parlamentsvalg	84,6	60,0	76,2

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007.
Note: De personer, der ikke havde stemmeret ved det sidste valg er taget ud af procentfordelingen.

Men de langtidsfattige og permanent fattige er ikke kun mindre faglige og politiske aktive. På et punkt skiller de sig ud ved at være mere aktive, end både de kort- og mellemlangtidsfattige og alle københavnere generelt. Således demonstrerer de langtidsfattige og permanent fattige mere end gennemsnittet, *jf. tabel 5.7.*

Tabel 5.7. Deltaget i demonstration

	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
	--- pct. ---		
Har inden for de seneste par år deltaget i en demonstration	23,0	35,4	17,3

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Det er som sådan ikke overraskende, at de langtidsfattige og permanent fattige i mindre grad er medlem af en fagforening, da de i mindre grad er på arbejdsmarkedet. Den relativt lave valgdeltagelse er dog sværere at forklare. Umiddelbart kan det ikke forklares med en generel mindre interesse for politik og samfundsmæssige forhold, særligt ikke når der for eksempel samtidig er en stor andel, som deltager i demonstrationer. Forskellen i de to aktiviteter er dog, at det at deltage i en demonstration typisk er mere enkeltsagsorienteret. Dette forhold kan måske menes, at tiltale gruppen af langtidsfattige og permanent fattige mere, end det at skulle tage stilling til et helt partis program ved et valg, som måske kan synes mindre nærværende.

Ser vi samlet på den politiske og faglige aktivitet ved hjælp af et indeks, fremgår det, at både de korttidsfattige samt de langtidsfattige og permanent fattige generelt er mindre faglige og politisk aktive end alle københavnere *jf. tabel 5.8.*

Tabel 5.8. Fordelingen af score på faglig og politiske aktiviteter i forhold til de forskellige indkomstgrupper

Point /Score	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
		--- pct. ---	
0 – 10	1,4	4,3	6,1
11 – 15	30,0	25,5	42,4
16 – 22	68,6	70,2	51,5
I alt	100,0	100,0	100,0

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København

En høj score i indekset udtrykker et lavt aktivitetsniveau i forhold til faglige og politiske aktiviteter. Således ses det, at der både blandt de kort- og mellemlangtidsfattige samt de langtidsfattige og permanent fattige er store grupper, som er relativt lidt politisk og fagligt aktive. De ikke særligt aktive udgør således omkring 70 pct. af de fattige, mens de udgør lidt over 50 pct. af alle københavnere.

5.3 SOCIALE RELATIONER

I dette afsnit fokuseres der på borgernes sociale relationer forstået som kontakt til familie og venner. Afsnittet viser, at især gruppen af langtidsfattige og permanent fattige adskiller sig ved at have færre sociale relationer end andre. Gruppen er dog sammensat, og det kunne se ud til, at der er en lille del af gruppen, som nærmest synes at leve i isolation.

Det overordnede mønstre viser ikke kun, at de fattige har få sociale relationer. Således ser der ikke ud til at være den store forskel på personer under fattigdomsgrænsen og københavnere generelt, når det handler om at have gode venner, og om at have kontakt til dem. Faktisk angiver personer under fattigdomsgrænsen oftere end gennemsnittet, at de sidst har haft kontakt med en ven samme dag, som de besvarede spørgeskemaet eller dagen før.

Men på trods af det, er en større andel af både de permanentfattige, langtids-, mellemlangtids- og korttidsfattige ofte alene, selvom de egentlig mest havde lyst til at være sammen med andre, *jf. tabel 5.9.*

Tabel 5.9. Hvor ofte er du ufrivilligt alene?

	Ja, ofte	Ja, engang imellem	Ja, men sjældent	Nej
Sker det nogensinde, at du er alene, selvom du egentlig havde mest lyst til at være sammen med andre?		--- pct. ---		
Kort- og mellemlangtidsfattige	17,0	27,3	36,0	19,7
Langtidsfattige og permanent fattige	16,6	26,0	41,1	16,5
Alle	9,9	25,8	29,7	34,6

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Den umiddelbare uoverensstemmelse mellem ofte at have kontakt til venner og ofte føle sig alene kan selvfølgelig skyldes, at gruppen af personer under fattigdomsgrænsen er meget sammensat. Man må formode, at de fattige generelt har mere tid, idet de i mindre grad er på arbejdsmarkedet, og man kan derfor forestille sig, at det kan forklare at man oftere er i kontakt med sine venner. Hvis man omvendt ikke har et netværk, føles ensomheden måske større, netop på grund af den ekstra tid.

At gruppen af langtidsfattige og permanent fattige på denne måde er delt op mellem de som har og de som ikke har et netværk, synes bekræftet af spørgsmålet om, hvor oftere man kommer uden for sin bolig. Her svarer godt 11 pct. af de langtidsfattige og permanent fattige, at de sjældent kommer uden for boligen, mens næsten 5 pct. af alle borgere svarer det samme, *jf. tabel 5.10.*

Tabel 5.10. Hvor ofte kommer du uden for din bolig?

	Ofte	Sjældent	Aldrig
Hvor ofte kommer du uden for din bolig?		--- pct. ---	
Kort- og mellemlangtidsfattige	93,3	6,7	0,0
Langtidsfattige og permanent fattige	87,7	11,5	0,9
Alle	94,4	4,8	0,8

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Der er altså noget, der indikerer, at særligt i gruppen af langtidsfattige og permanent fattige befinder der sig en mindre gruppe, som synes mere isolerede end resten af de langtidsfattige og permanent fattige og resten af københavnere generelt.

Når svarene på spørgsmålene scores og lægges sammen i et indeks, kan det ses, at især gruppen af langtidsfattige scorer højt og dermed har få sociale relationer, *jf. tabel 5.11.*

Tabel 5.11. Fordelingen af score på sociale relationer

Point /Score	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
0 – 3	85,2	66,7	81,7
4 – 6	9,3	24,2	15,1
7 – 9	5,6	9,1	3,2
I alt	100,0	100,0	100,0

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København

Mulige årsager hertil er: Gruppen er i mindre grad tilknyttet arbejdsmarkedet. De bor måske i områder, der ikke opfordrer til at bevæge og opholde sig udenfor. Gruppen har måske en række andre sociale problemer, der gør det svært at fastholde kontakt med andre mennesker. Og endelig kan et bud være, at helbredet generelt er dårligere i denne gruppe, hvilket kan være en forhindrende faktor i forhold til at komme ud.

5.4 HELBRED

Den sidste dimension, der undersøges i denne sammenhæng er helbred. Helbred er ikke medtaget, fordi den i sig selv kan være et udtryk for social eksklusion. Helbredet er medtaget, da det antages at være en væsentlig risikofaktor i forhold til det at være socialt ekskluderet.

Afsnittet vil vise, at de langtidsfattige og permanent fattige i langt højere grad end gennemsnittet angiver at have dårligt helbred. Det gælder faktisk på alle de forhold, som vi har spurgt ind til. Det ser samtidig ud til, at der er en stor forskel i gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige, hvilket kan menes, at hænge sammen med overrepræsentationen af unge, som kan antages at hive gruppens overordnede helbreds niveau op.

Først og fremmest ser det ud til, at gruppen af langtidsfattige og permanent fattige oftere har bevægelsesproblemer end gennemsnittet. Det kan være en af de medvirkende årsager til, at de langtidsfattige og permanent fattige sjældnere kommer uden for boligen, som omtalt i afsnit 5.3. Dernæst er der noget, der indikerer, at gruppen i højere grad end gennemsnittet

har problemer med hørelse, syn og tænder. I forhold til disse dimensioner skiller gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige sig positivt ud, og man må formode, at dette hænger sammen med overrepræsentationen af unge i gruppen.

Når det gælder det psykiske helbred ser det ud til, at personer med en disponibel indkomst som ligger under fattigdomsgrænsen har et dårlige psykisk velvære end københavnere generelt. På denne måde angiver cirka 28 pct. af de langtidsfattige og permanent fattige f.eks. at have psykiske problemer, mod næsten 13 pct. af hele den københavnske befolkning, *jf. tabel 5.12.*

Tabel 5.12. Psykisk helbred

	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
	--- pct. ---		
Har problemer med dårlige nerver/psykiske problemer	22,6	28,3	12,9
Lider ofte af stærk træthed	38,8	28,3	24,1
Lider ofte af angstanfald	18,1	17,7	7,4
Er næsten altid i dårligt humør	15,7	9,7	7,0

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Både de korttidsfattige, mellemlangtidsfattige samt de langtidsfattige og de permanent fattige angiver i sammenhæng med ovenstående også oftere at lide af angstanfald, mens det især er de korttidsfattige, der ofte angiver at være i dårligt humør og at de lider af stærk træthed. Det samlede indtryk er derfor, at der er indikation for, at personer under fattigdomsgrænsen har et dårligere psykisk helbred eller dårligere psykisk velvære end gennemsnittet af alle københavnere.

Dette gælder også de kort- og mellemlangtidsfattige, om hvem vi tidligere har antaget, at de er unge, som er midlertidig fattige, idet de formodes at kunne uddanne eller arbejde sig ud af fattigdom. Men gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige består også af personer, som er i risiko for at havne i en mere permanent fattigdomssituation. Det kan derfor tænkes, at disse personer er med til at give et billede af at gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige, har et dårligt psykisk helbred. Således synes der at være forskelle indenfor gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige, som trækker det samlede indtryk af gruppen i hver sin retning.

Således slår gruppen af unge igennem i gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige, når vi ser på hvordan folk vurderer deres eget helbred. Således har cirka 27 pct. af de kort- og mellemlangtidsfattige angivet at deres helbred er virkelig godt, mod cirka 17 pct. blandt alle københavnere, *jf. tabel 5.13.*

Tabel 5.13. Selvvurderet helbred

	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
Hvordan vil du alt i alt vurdere dit helbred?	--- pct. ---		
Virkelig godt	27,1	11,8	17,4
Godt	40,4	44,5	47,9
Nogenlunde	17,9	21,6	25,1
Dårligt	9,4	16,6	7,3
Meget dårligt	5,2	5,5	2,3

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København 2007

Men også en større andel blandt de kort- og mellemlangtidsfattige vurderer, at de dårligt eller meget dårligt helbred, når vi sammenligner med gennemsnittet for alle københavnere. Dette tyder igen på, at gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige er en sammensat gruppe, som dels består af nogle unge, som er midlertidige fattige, dels består af en række personer, som er i

risiko for at havne mere permanent i fattigdom. Samtidig ses det, at gruppen af langtidsfattige generelt vurderer deres helbred til at være dårligere end gennemsnittet.

Dette billede stemmer næsten overens med det overordnede billede, når alle de helbredsforhold vi har spurgt ind til lægges sammen i et indeks, *jf. tabel 5.14.*

Tabel 5.14. Fordelingen af score på helbred i forhold til de forskellige indkomstgrupper

Point /Score	Kort- og mellemlangtidsfattige	Langtidsfattige og permanent fattige	Alle
		--- pct. ---	
0 – 2	63,3	52,2	65,0
3 – 5	21,7	18,9	19,6
6 – 8	8,8	12,3	10,3
9 – 12	6,3	16,6	5,2
I alt	100,0	100,0	100,0

Kilde: Egne opgørelser fra spørgeskemaundersøgelse af levevilkår og fattigdom i København

Jo højere en score jo dårligere et helbred. Således ses det, at de langtidsfattige og permanent fattige generelt har et dårligere helbred end alle københavnere. Samtidig viser gruppen af kort- og mellemlangtidsfattige igen en tendens til at være præget af på den ene side unge med et godt helbred og på den anden side af personer i risiko for at blive mere permanent fattige. Dette ses blandt andet ved, at andelen af personer med en lille score og derfor med et godt helbred, næsten er på linje med københavnernes generelt. Og det ses ved at andelen af kort- og mellemlangtidsfattige, som scorer flest point og dermed har et dårligt helbred, er lidt højere end andelen af københavnere.

KAPITEL 6. HVAD SIGER KØBENHAVNS KOMMUNES ANSATTE OM DE FATTIGE OG FATTIGDOM?

- De ansatte oplever, at de fattige i København har et begrænset økonomisk råderum, som er med til at fastholde borgerne i en uholdbar situation, da de f.eks. ikke kan spare op eller betale uforudsete udgifter.
- De ansatte oplever, at de fattige ofte har ringe boligforhold sammenlignet med resten af byens borgere. Dette både i form af mangel på plads i hjemmene og begrænset eller ingen muligheder for vedligeholdelse og udskiftning af gamle og slidte møbler.
- De ansatte oplever, at forældrenes dårlige økonomiske situation kan have konsekvenser for børn og unges hverdag. Familiernes begrænsede midler opleves således til tider at føre til, at børn ikke kan deltage i fritidslivet udenfor skolen og hjemmet.
- Generelt bruger de ansatte ikke begrebet fattigdom i deres daglige arbejde, de taler om mange forskellige problemstillinger, og mener, at fattigdom ikke kun handler om manglen på økonomi, men f.eks. også handler om manglen på sociale relationer.

I forbindelse med afdækningen af levevilkår og fattigdom i Københavns Kommune har medarbejdere ansat i kommunen været en kilde til viden om de forhold, der gør sig gældende for de af byens borgere, som har kontakt med Kommunen. Omdrejningspunktet i dette kapitel er at gengive de erfaringer og pointer, som er fremkommet gennem seks gruppeinterview, som Socialforvaltningen gennemførte med ansatte ved Kommunen i efteråret 2007. Fokus har været på at få kendskab til de problemstillinger, der ifølge nogle af medarbejderne knytter sig til fattige og deres liv. Herunder har målet været at få beskrevet, hvilke muligheder de ansatte har, for at afhjælpe fattigdom. Sidst har vi været interesseret i, hvordan de ansatte forstår og anvender begrebet fattigdom i deres arbejde. Der er ikke tale om en fuldstændig afdækning af hverken brugergruppens levetilstand eller de ansattes erfaringer. I stedet er der tale om en bred afdækning, som giver indikationer på hvilke forhold de fattige borgere med kontakt til kommunen lever under og hvordan de ansatte arbejder med problemstillingen.

Ifølge medarbejderne er ét fællestrek ved Københavns fattige deres begrænsede økonomiske råderum, som er med til at fastholde borgerne i uholdbare situationer. Et andet fællestrek ved de fattige er deres ringe boligforhold sammenlignet med resten af byens borgere. Dette både i form af mangel på plads i hjemmene og begrænset eller ingen muligheder for vedligeholdelse og udskiftning af gamle og slidte møbler. Et tredje aspekt af fattigdom i København er de konsekvenser, som forældres dårlige økonomi har på børn og unges hverdag. Familiens begrænsede midler medfører således til tider, at børn ikke kan deltage i fritidslivet udenfor skolen og hjemmet. Et fjerde forhold er, at fattigdom, ifølge de ansatte, ikke kun handler om økonomi, men i lige så høj grad handler om manglen på sociale relationer.

Ved interviewene medvirkede et udsnit af medarbejdere fra henholdsvis Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen, Sundhedsforvaltningen, Børne- og Ungeforvaltningen og Socialforvaltningen. Interviewene har foregået på et socialcenter, en hjemmeplejeenhed, et rådgivningscenter, en folkeskole, en vokseninstitution og ved et beskæftigelsestilbud. Målet med interviewene har været at få et bredt indblik i et udsnit af de erfaringer og observationer, som medarbejderne i en række centrale funktioner i de forskellige forvaltninger har gjort sig.

Interviewene skal derfor betragtes som øjebliksbilleder af livet for et udsnit af de Københavnske borgere, som har kontakt med Kommunen. Billederne er set gennem en mindre del af de ansattes briller, og er således billeder, som bygger på de ansattes faglige indstillinger og erfaringer, men som samtidig er et udtryk for de ansattes individuelle betragtninger og vurderinger. Det skal derfor pointeres, at der ikke er tale om en repræsentativ afdækning af de ansattes erfaringer og observationer, ligesom det skal fremhæves, at vi i interviewene ikke har søgt at afdække de ansattes holdninger til fattigdom og levevilkår i kommunen, men har fokuseret på deres faglige beskrivelser og observationer. Det er heller ikke en repræsentativ fremstilling af borgernes forhold, men en fremstilling af de brugergrupper, som fylder i de ansattes dagligdag.

Et vilkår ved interviewene er, at de ansatte sidder forskellige steder i kommunen og ser bestemte borgere, bestemte problemstillinger og bestemte løsninger afhængigt af disse steder. Det er også på disse steder de ansatte opbygger deres ekspertise. Således kan det ikke undre, at ansatte på en institution for misbrugere ofte ser fattige misbrugere og problemstillinger knyttet til misbrug. Dette betyder også, at det ikke er sikkert at vi kommer rundt om og i dybden med hele problematikken. I stedet vil det være de forhold, som er mest fremme i de interviewedes dagligdag, som vil præge resultaterne. Derfor skal de interviewedes betragtninger ses som indikationer på, hvor der opleves problemer, frem for en egentlig afdækning af et faktisk problem.

For en nærmere gennemgang af overvejelserne bag gruppeinterviewene skal der henvises til bilag 4.

Kapitlet indledes med en beskrivelse af, hvordan fattigdom kommer til udtryk igennem borgernes begrænsede økonomiske muligheder samt deres håndtering af denne. Herunder vil det blive beskrevet, hvilke muligheder de ansatte har til at afhjælpe borgernes økonomiske problemer. I afsnittet Borgernes hjem kommer vi ind på forskellige forhold, som adskiller fattige borgeres levevilkår fra andre borgere og hvordan disse forhold kan afhjælpes. Vi vil sidst i kapitlet belyse medarbejdernes forståelse af begrebet fattigdom, samt mere overordnet belyse aspekter af afhjælpning af fattigdom.

6.1 BORGERNES ØKONOMI

For de borgere, som kommunen har kontakt med, er problemer med privatøkonomien et udbredt problem ifølge medarbejderne, og derfor en problemstilling, der fylder i medarbejdernes arbejde med borgerne. Generelt er indtrykket, at en række af de fattige borgere har problemer med et lille rådighedsbeløb, med gæld og med at styre deres økonomi.

Ifølge de ansatte er det således for nogle borgere svært at få det månedlige budget til at gå op på grund af et meget lavt rådighedsbeløb. De grupper som medarbejderne peger på som eksempler er kontanthjælpsmodtagere og flygtninge samt danskere med anden etnisk oprindelse end dansk. At der mangler luft i det månedlige budget betyder, ifølge de ansatte, at nogle borgere ofte døjer med gæld, som de ikke har råd til at betale af på. Samtidig betyder den manglende luft at borgerne har ringe muligheder for at spare op, og sikre sig mod uforudsete udgifter, f.eks. til et nyt køleskab, hvis det gamle pludselig ikke virker længere. Dette betyder ifølge, medarbejderne, at borgerne ofte har dyre forbrugslån og lejer hårde hvidevarer eller el-artikler frem for at købe dem.

Et eksempel på en gruppe, som kan have problemer med gæld er misbrugere. Her siger nogle af de ansatte på et af byens rådgivningscentre og medarbejdere på en vokseninstitution, at det for de borgere, der gerne vil ud af deres misbrug, ofte er svært at komme økonomisk ovenpå. Dette skyldes, at en række af misbrugerne har prioriteret deres misbrug frem for

andre forhold og således skylder penge flere steder. F.eks. kan de have gæld til det offentlige i form af tilbagebetalingspligt på kontanthjælp og gæld til politiet. Ligesom de kan have private lån og lån via kontokort. Ifølge nogle af medarbejderne er dette med til at fastholde borgeren i en økonomisk dårlig situation.

Nogle af misbrugerne fremhæves også som et eksempel på personer, som har svært ved at styre deres økonomi. For eksempel peger medarbejderne på, at nogle misbrugere ikke har flere penge på kontoen efter den 5. i en måned. Dette skyldes ofte, at borgeren allerede har brugt pengene på stoffer eller har tilbagebetalt gammel gæld til privatpersoner.

6.1.2 Afhjælpning af borgernes økonomiske situation

Når vi ser på de redskaber, som de interviewede ansatte angiver, at de har adgang til når de skal afhjælpe en træng økonomisk situation træder fire muligheder frem. Således angiver nogle af de ansatte, at de hjælper fattige mere end de er forpligtiget til jævnfør deres jobbeskrivelse. Derudover peges der på muligheden for at sætte folk under administration, at man kan bevilge enkeltydelser samt at man kan give forskellig hjælp ved akutte situationer.

Igennem interviewene med ansatte i kommunen er det således et fællestræk, at de ansattes engagement i deres arbejde med borgerne er stort, når det kom til afhjælpning af borgernes problemer, der ikke lige falder indenfor medarbejdernes faste arbejdsområde. Dette kom blandt andet til udtryk ved, at nogle af de ansatte rådgiver borgerne i, hvor de eksempelvis kan købe billigt ind eller de henviser til den årlige julekurv, som uddeles af visse humanitære organisationer.

Af mere konkrete redskaber, som kommunens ansatte fremhæver, til afhjælpning af borgernes dårlige økonomiske situation er støtte til at administrere borgerens økonomi. Medarbejdere fra socialcentret og hjemmeplejen fortæller, at de hjælper nogle borgere ved at have borgernes økonomi under administration. Dette betyder, at sagsbehandlere sørger for, at borgerens månedlige udgifter bliver betalt, hvilket er med til at sikre at borgere ikke pludselig står uden penge eller tag over hovedet.

Udover at administration er en hjælp til den enkelte borger, er det ligeledes en hjælp til kommunen, idet mængden af ansøgninger om enkeltydelser bliver begrænset, når betaling af borgerens regninger er sikret. En medarbejder påpeger, at dette redskab i praksis er godt, men mener at det er med til at tage ansvaret fra borgeren. Medarbejderne fra Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen fortalte, at de allerede har undervisning i budgetplanlægning, som en del af deres kursusforløb. Dette fordi de mener, at det er vigtigt at give borgerne denne kompetence.

Et andet redskab, som nogle medarbejdere nævner, er muligheden for at bevilge enkeltydelser, hvis en borger står og har et akut behov, eksempelvis hjælp til betaling af en el-regning. Medarbejdernes mulighed for at bevilge enkeltydelser er ligesom andre forhold bestemt af lovgivning. Idet at nogle redskaber er skrevet ind i lovgivningen er borgerens mulighed for hjælp til tider knyttet til et fortolkningsspørgsmål, hos den enkelte medarbejder. Dette aspekt blev påpeget af en medarbejder på rådgivningscentret, der fortalte at hun oplevede forskellig praksis.

Ligesom med enkeltydelserne har nogle af kommunens ansatte mulighed for at yde en form for akuthjælp. Nogle af medarbejderne nævner deres muligheder for at tilbyde trængende borgere spisebilletter, tøj og tandlægehjælp. Andre medarbejdere fortæller om muligheden for at give borgeren en madkupon til Netto, så borgerne kan købe lidt mad ind. Medarbejderne påpeger, at der ikke kan købes tobak, øl, vin og vand for madkuponen.

6.2 BORGERNES HJEM

Omkring de fattige borgeres hjem nævnes fire problematiske forhold. Disse gælder ikke for alle, men afspejler samlet set de problematikker fattige kan stå overfor i forhold til en bolig. Disse fire forhold er, at huslejen kan være meget høj, at folk kan være fastlåste i deres boligsituation, at boligerne kan have gamle møbler og slidt inventar samt at nogle ikke har adgang til en bolig.

Et forhold, der ifølge de ansatte ofte er med til at udhule nogle borgeres budget, er de høje huslejudgifter. Nogle af medarbejderne på en af byens hjemmeplejeenheder siger f.eks. at huslejen for de ældre, der bor i ældre kollektiv kan udgøre en stor del af pensionen, især opleves det hos de personer, der ikke får supplerende pension. En medarbejder på et af byens socialcentre peger på en oplevelse med, at nogle indvandrere eller flygtninge blev anvist til en almennyttig bolig med en husleje, der kom til at udgøre en stor udgift på deres månedlige budget.

Hos nogle familier oplever de ansatte, at de er fastlåste i deres boligsituation, da de ikke har råd til eller har muligheden for at flytte til større lejligheder, hvor f.eks. hvert barn i familien kan få eget værelse.

Men boligsituationen viser sig ikke kun ved høje huslejer og manglen på plads. I citatet nedenfor udtrykker en medarbejder, således folks manglende muligheder for at vedligeholde deres hjem og erstatte slidte møbler med nye.

”Når man så ser folks hjem, så er man overrasket over, at den stigereol, som man havde med hjemmefra, da man flyttede hjemmefra for 25 år siden. Den er aldrig blevet skiftet ud og den sofa man har klunset sig til den bliver heller ikke skiftet ud, og fjernsynet det er sort/hvidt” (Medarbejder på socialcenter).

Blandt de ansatte som arbejder med misbrugere angives det, at der findes en gruppe, der har svært ved at håndtere en bolig. Dette skyldes, ifølge de ansatte på et rådgivningscenter og en vokseninstitution forskellige forhold, så som at misbrugere kan glemme at få betalt huslejen eller har prioriteret penge på misbrug. Men nogle gange er det også en omvæltning at få en lejlighed. I nedenstående citat gengiver en medarbejder en tidligere hjemløs misbrugers fortælling om det at få et hjem igen.

”Han [borgeren, red.] havde fået en lejlighed her for nyligt og han var ved at gå til af alle de rudekuverter, der kom ind af døren. Han havde været hjemløs i fem år. Han blev skilt og så havde han været på gaden i fem år. Og han sagde, at det var jo meget mere overskueligt at bo på gaden, der havde han ikke udgifter og han havde ikke nogen adresse så derfor fik han ikke rudekuverter, og nu hobede det sig bare op nede i hans postkasse” (Medarbejder på et rådgivningscenter).

6.2.1 Afhjælpning af borgernes boligsituation

I forhold til at afhjælpe de fattige borgeres boligsituation, angiver de ansatte, at det er vigtigt at have adgang til billige boliger samt at kunne visitere til boliger, som ikke ligger i socialt belastede områder. De peger også på boligsikringen som et middel til at afhjælpe borgerne med en dyr boligsituation.

Et redskab, som medarbejderne anvender i forbindelse med afhjælpning af høj husleje, er således borgernes mulighed for at få boligsikring. Denne kan ofte være med til at give borgerne luft i budgettet, men ifølge nogle af medarbejderne kunne boligsikringen godt være

højere. En medarbejder efterspørger endvidere muligheden for at gøre boligsikringen mere fleksibel, således at den bedre kan tilpasses borgernes individuelle forhold.

Nogle af de ansatte fremhæver det vigtige i, at have adgang til at kunne visitere til billige boliger. Hvis huslejen er for stor sidder folk ofte med en meget stor fast udgift, som de kan have svært ved at gøre noget ved. Således kan en for høj husleje komme til at udgøre en stor del af et ofte lille økonomisk råderum, hvilket kan betyde, at folk må skære ned på mad og tøj eller andre mere variable udgifter.

Et andet aspekt af boligproblematikken drejer sig om at have muligheder for at anvise boliger i ikke socialt belastede boligområder. Dette blev peget på af en medarbejder fra et rådgivningscenter. Ifølge medarbejderen kan det være uheldigt, hvis man bliver henvist til sit eget gamle kvarter, idet man har eksempler på at misbrugere, der lige er blevet stoffrie, falder tilbage igen, fordi de ender op blandt det samme slæng af mennesker som tidligere.

6.3 BØRN OG UNGES FATTIGDOM

En tredje problemstilling, der var gennemgående i de ansattes beretninger om fattigdom og fattige i København var børn og unge. Ifølge et udsnit af de ansatte har det indflydelse på børns levevilkår, hvorvidt deres mor eller far er økonomisk dårligt stillede. Medarbejderne påpeger, at det kan have konsekvenser for børnene, hvis de bliver begrænset i deres muligheder for at indgå i sociale relationer udenfor hjemmet. En medarbejder udtrykker det således:

”Der hvor forældrene ikke kan opfylde de behov, der er hos børnene (...) for at deltage i de sociale relationer, der er ens [børnenes, red.] skole ens liv og ens fritid. Dem er der rigtig mange af.” (Medarbejder på socialcenter)

Forældrenes dårlige økonomi har i nogle tilfælde betydning for om børnene kan komme med til fødselsdage hos kammeraterne eller deltage i fritidsaktiviteter udenfor skolen. Ifølge nogle af de interviewede lærere på en af byens folkeskoler og ansatte på et socialcenter påvirker det børn, hvorvidt mor og far har penge eller ej. Det kommer til udtryk på mange forskellige måder, hvor de konkrete situationer er tilfælde med børn, der ikke har ordentlig tøj på i skolen eksempelvis mangler sokker eller ikke har madpakke med.

I forbindelse med at hjælpe børn af økonomisk svage forældre nævner folkeskolelærerne, at de kan give de børn, der ikke har madpakke med noget at spise. Ligeledes fortalte lærerne, at de kan give børnene gummistøvler og regntøj, så alle børn får mulighed for at deltage i skolens aktiviteter.

Hos de ældre børn resulterer forældrenes dårlige økonomi, ifølge nogle af medarbejderne, i at de unge tager fritidsjobs, som kan påvirke lektielæsningen.

Den interviewede lærergruppe mente også, at der hos de unge er en stor bevidsthed omkring materielle forskelle eleverne imellem, hvilket kan resultere i mobning. I nogle tilfælde resulterer nogle unges mangel på eksempelvis mobiltelefon eller mp3-afspiller, i at nogle af de unge fremskaffer tingene af andre veje. Dette forhold beskrives af en medarbejder i citatet nedenfor.

”I ungeteamet ser vi det ved den kæmpe unge kriminalitet. Det handler om, at de unge mennesker herfra gerne vil have de samme ting, som velhavende familier har eller deres unge, og så er det det opstår. Behovet det er der og når de ikke kan skaffe det ordentlig, så er det vold og det er hærværk.” (Medarbejder på socialcenter)

De interviewede folkeskolelærere peger på, at Københavns kommunes forskellige klubtilbud og eksempelvis billedskole om eftermiddagen er gode virkemidler til at give børn og unge af fattige forældre oplevelser i deres fritid. Dette er ifølge medarbejderne vigtigt, at børn og unge får muligheder for at indgå i sociale relationer udenfor hjemmet og herigennem få udviklet sociale kompetencer.

6.4 FATTIGDOM SOM PROBLEMSTILLING I DE ANSATTES HVERDAG

“Fattigdom er for mig knyttet sammen med det begreb vi kalder inklusion: at være inkluderet i samfundet. Man kan være inkluderet i mange forskellige sammenhænge og grupper. Det er de færreste, der er fuldstændigt inkluderet, men hvis man ser på fattigdom som et spørgsmål om at være inkluderet. Så er der fattigdom. Det er jo fælles for mange af de borgere, vi har kontakt til, at det er svært for dem at blive inkluderet. Det kan være på mange forskellige områder. Det kan være at være inkluderet i sit boligområde.” (Medarbejder på socialcenter)

Citatet ovenfor illustrerer, hvordan en medarbejder forstår fattigdom og hvordan denne kæder det sammen med andre forhold, såsom borgernes inklusion i lokalområdet. Citatet er ligeledes udtryk for en generel tendens, vi har mødt i interviewene med et udsnit af kommunens ansatte, nemlig at fattigdom og fattige ikke er et udtryk som de ansatte til dagligt anvender i deres arbejde med borgerne. Dette skyldes, ifølge de ansatte selv forskellige forhold. For eksempel kan det skyldes, som en medarbejder på et rådgivningscenter nævner, at fattigdom for mange mennesker bliver forbundet med sult og nød. Sult og nød er ikke forhold, som de interviewede medarbejder ofte møder i deres kontakt med københavns borgere.

Dette betyder ikke, at der ikke er fattige i kommunen. Således fortæller de ansatte om fattige i form af, at nogle grupper af borgere ikke har mulighed for at få det månedlige budget til at løbe rundt eller ikke har mulighed for at erstatte det slidte tøj med nyt. Men de mener ikke, at der findes fattige i form af borgere, der sulter på gaden, også selvom der er nogle af byens borgere, der lever på gaden.

Ifølge et udsnit af de ansatte er det nødvendigt at skelne mellem social fattigdom og økonomisk fattigdom. Den sociale fattigdom er hos de ansatte knyttet til overvejelser om, hvorvidt den enkelte borger er inkluderet eller ekskluderet i samfundet. Det vil sige, hvorvidt borgeren indgår i sociale relationer. I forhold til den økonomiske fattigdom handler dette for de ansatte om, at borgeren er nødt til at vælge fornødenheder fra, som eksempelvis et af de tre daglige måltider. Denne skelnen kom blandt andet til udtryk hos ansatte i hjemmeplejens fortælling om byens ældre borgere. På denne måde møder Social- og sundhedsassistenterne i deres arbejde en gruppe ældre, der er ensomme eller socialt fattige, som de ansatte kalder det. Denne gruppe af ældre lider ikke nødvendigvis økonomiske afsavn, men mangler kontakt med andre mennesker i deres hverdag.

I interviewet med en gruppe folkeskolelærere blev der talt om kulturel/åndelig fattigdom som, ifølge lærerne, dækker over noget helt tredje end henholdsvis økonomisk og social fattigdom. Den kulturelle fattigdom bliver af en lærer beskrevet således:

”Det vi kan se er, at der måske ikke så mange økonomisk fattige, men så kan man så være fattig på en anden måde ved, at man stadigvæk ikke har de ressourcer eller muligheder ved, at der familiemæssigt ikke er det samme overskud til at give ens børn de samme oplevelser som de andre børn har. Så der kan være kulturel fattigdom eller oplevelsmæssig fattigdom. Det er fattigdom på nogle andre måder, hvor man stadigvæk er sat lidt udenfor mainstream eller det gode selskab” (Lærer på en folkeskole)

Her udlægges det, hvordan børn af eksempelvis studerende ikke nødvendigvis er kulturelt fattige selvom familierne i en periode er økonomisk fattige. Eksempelvis kan man godt være rig på sociale relationer i form af gode familieforhold eller have et stort netværk af venner samtidig med, at økonomien er sløj. Og man kan også mangle sociale relationer samtidig med, at man har en god økonomi.

Således skelner de ansatte ved Københavns Kommune mellem forskellige aspekter af begrebet fattigdom, men bruger ofte ikke direkte begrebet. Og når begrebet bruges, foretager de ansatte generelt set en afvejning af forskellige forhold, f.eks. sociale relationer, førend de betegner eller betragter nogle som fattige.

6.4.1 Afhjælpning af fattigdom

Det at betegnelsen fattig i stor udstrækning ikke anvendes af de ansatte afspejles blandt andet i deres forslag til, hvordan borgernes problemer generelt kan afhjælpes. Et stort udsnit af medarbejderne arbejder ud fra en helhedsorienteret tilgang til borgeren og mener, at hvis en borgers boligproblem skal løses, må borgerens beskæftigelsesproblem ligeledes løses. En dårlig økonomi er sjældent et enkeltstående problem for borgerne, mener de ansatte. En borgers dårlige økonomi eller manglende økonomiske overskud kan ifølge de ansatte ses som et udtryk for, at borgeren har andre problemer, eksempelvis mangel på arbejde, en sygdom eller eksempelvis et misbrug.

Nogle af de interviewede medarbejdere fra Beskæftigelse- og Integrationsforvaltningen ser beskæftigelse som en løsning for at få borgere ud af fattigdom, men mener ligeledes, at det ikke nødvendigvis løser eventuelle andre problemer, borgeren måtte have. En af de ansatte giver et eksempel på borgere, som får arbejde eller kommer i jobpraktik, men på grund af mangel på sociale kompetencer eller psykiske problemer mister borgeren hurtigt jobbet igen. De ansatte mener dog, at det er vigtigt, at man er realistiske omkring denne gruppe af borgers reelle arbejdsevne. Da det ellers vil føre til, at borgeren på forhånd opgiver eller må opgive undervejs.

Et tredje forhold, som de ansatte på et socialcenter og ved et beskæftigelsestilbud peger på kunne forbedre nogle borgers økonomiske situation, er ændringer af lovgivningen. De ansatte ved beskæftigelsestilbudet peger eksempelvis på, at indførelsen af starthjælp, kontanthjælpsloftet og 300 timers reglen har medført at eksempelvis grupper af indvandrere og flygtninge, som allerede er i kontakt med kommunen, bliver ramt af fattigdom. Ifølge en medarbejder har 300 timers reglen den konsekvens, at nogle indvandrere er nødsaget til at stoppe deres igangværende undervisningsforløb for at bevare den offentlige understøttelse. Det betyder blandt andet, at borgeren bliver begrænset i sin mulighed for at forbedre sin økonomiske situation på lang sigt.

KAPITEL 7. MULIGE FORKLARINGER PÅ ÅRSAGER TIL FATTIGDOM

- Fattigdom kan forårsages af pludselige forhold som sygdom eller skilsmisse.
- Fattigdom kan forårsages af mere selvvalgte forhold som at få et barn, købe en dyr bolig
- Fattigdom kan skyldes manglende evner til at styre økonomien.
- Fattigdom kan forårsages af mere fastlåste forhold, som at være på en passiv overførelsesindkomst, f.eks. førtidspension eller at have svært ved at komme i arbejde på grund af, at ens evner og helbred ikke passer til arbejdsmarkedets krav..

I forbindelse med gennemførelsen af spørgeskemaundersøgelsen foretaget af Socialforvaltningen i Københavns Kommune blev borgerne bedt om at give forklaringer på, hvorfor deres økonomiske situation ser ud som den gør og eventuelt hvorfor den er blevet forværret i de seneste tre år. Vi har set på forklaringerne hos de borgere, som lever under fattigdomsgrænsen, og har fundet frem til fire typer af forklaringer, som synes at gå igen. Det handler om, at der kan være opstået en sygdomssituation, om høje leveomkostninger, om ændringer i familieforhold og om at man kan være på en offentlig ydelse. Der er ikke tale om en facitliste, men snarere om en udtømt liste over mulige bud på forklaringer på fattigdom.

Nogle af disse bud på forklaringer handler om forhold som opstår pludseligt og overraskende, som f.eks. at blive syg, eller blive skilt, mens andre er mere eller mindre bevidste valg f.eks. at sætte sig i en dyr bolig. Nogle af forholdene synes, at bringe borgeren i en mere permanent situation, hvor det kan være svært at komme ud af fattigdom, f.eks. hvis man er blevet permanent syg eller hvis man er på en overførelsesindkomst, som betyder, at man har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet f.eks. førtidspension. Men også borgere på kontanthjælp, kan være i en mere permanent situation, som de kan have svært ved at komme ud af ved egen hjælp.

Således er ét af de forhold som borgerne nævner, at psykisk eller fysisk sygdom har medført en dårligere økonomisk situation. Det handler om, at en sygdom kan føre til at man mister sit arbejde eller må gå ned i tid, og dermed reducere sin indkomst. Men det kan også handle om, at man får højere udgifter til medicin, som udhuler ens økonomi. En borger forklarer for eksempel den dårlige økonomi således:

”Jeg blev under mit studie syg og måtte afbryde det samt arbejdet og jeg er på kontanthjælp. Har en stor studiegæld”.

Netop det at komme på overførelsesindkomst på grund af en sygdom nævnes, som en grund til en forværret økonomi. Fælles er, at understøttelsen eksempelvis sygedagpenge eller kontanthjælp ofte er lavere end den vanlige indkomst. Og situation kan være svær at komme ud af, hvis sygdomssituationen er permanent.

Et andet forhold som borgerne nævner som forklaring på en forværret økonomisk situation er gæld og dårlig håndtering af sin økonomi. En peger således på, at et boligkøb har forværret økonomien, men regner med, at der på lang sigt nok bliver en forbedring. Og en anden en skriver: ”bedre til at tænke over, hvad man bruger penge til”. Fælles er, at borgernes leveomkostninger synes at være højere end personernes indtægter, og at borgerne enten bevidst eller ubevidst sætter sig i en økonomisk trængt situation.

Et tredje forhold, som går igen er ændringer i familieforhold. For nogle er skilsmissen det, der har forværret økonomien, for andre er det at få barn en årsag til begrænset økonomisk råderum. Nogle af disse forhold er således uplanlagte, mens andre f.eks. det at få et barn synes mere planlagt.

En sidste forklaring, som ofte går igen er at den dårlige økonomi skyldes niveauet på de offentlige overførelsesindkomster, man får tildelt. Nogle nævner førtidspensionen andre kontanthjælpen. Forskellen er, at personer på førtidspension har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet og dermed synes at være i en relativ låst situation, hvor de ikke har mulighed for at uddanne eller arbejde sig ud af fattigdom. Denne mulighed har personer på kontanthjælp, men at dømme på svarene synes muligheden ikke lige for, når det f.eks. angives, at mange år på kontanthjælp er baggrunden for ens dårlige økonomi. En række personer synes således, at have svært ved at komme ud af fattigdom ved egen hjælp.

I relation til overførelsesindkomsterne nævner nogle af de fattige, at et forhold som f.eks. 300 timers reglen eller loftet over kontanthjælpen har forværret deres økonomiske situation.

Vi har ligeledes spurgt de ansatte til, hvilke forhold som de mener kan være årsager til fattigdom. Forklaringerne bunder i de ansattes erfaringer med de borgere som de har kontakt med, og skal derfor ikke ses som gældende for alle fattige. Men alligevel er de ansattes forklaringer sammenfaldende med borgernes. De ansattes forklaringer handler, som vi så hos borgerne, således også om sygdom, om blandt andet overførelsesindkomsterne og dårlig håndtering af den daglige økonomi. Men også om en række forhold, som synes at fastlåse borgernes situation i fattigdom. Her nævnes af de ansatte f.eks. at borgerne ofte sidder i en dyr bolig. En enkelt forklaring nævnes dog alene af de ansatte. Det handler om manglende job til udsatte.

Problematikken handler ifølge nogle af de ansatte ved Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen samt Socialforvaltningen om, at det er svært at finde varige jobs til de borgere, der ikke kan efterleve kravet om forandringsparathed og som ikke har de påkrævede sociale og boglige færdigheder. At der svært kan findes job er med til at fastholde folk på en ofte lav offentlig ydelse og dermed i en begrænset økonomisk situation.

Vi har også gennemført litteraturen for forklaringer, men har ikke afdækket nogen teorier eller forklaringer som specifikt handlede om årsager til fattigdom.

LITTERATURLISTE

Nedenstående litteraturliste afspejler både den litteratur, som danner baggrund for rapporten og resultatet af det litteraturstudium, som blev gennemført som optakt til analysen af levevilkår og fattigdom i Københavns Kommune. Dette betyder, at man i listen vil kunne finde bøger og rapporter, som der ikke refereres til i undersøgelsen.

Abrahamson, Peter, 2005: Coping with Urban Poverty: Changing Citizenship in Europe?, i *International Journal of Urban and Regional Research*, årg. 29, nr. 3, s. 608–621.

Adams, David, 2002: Poverty – A Precarious Public Idea, i *Australian Journal of Public Administration*, årg. 61, nr. 4, s. 89-98.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (AE Rådet), 2007: *Fattigdom og lavindkomst*.

Andersen, John, 1987: *Fattigdommens sociologi*, Sociologisk Institut Københavns Universitet.

Andersen, John, 1996: Køn, fattigdom og empowerment, i *Dansk Sociologi*, årg. 7, nr. 3, s. 61-72.

Andersen, Johannes, 2000: Når unge stemmer og laver politik, i *Tidskriftet Ungdomsforskning*, Tema: Unge og Demokrati, december 2000.

Bach, Henning Bjerregaard & Boll, Joachim, 2003: *De svageste kontanthjælpsmodtagere – barrierer for beskæftigelse*, Socialforskningsinstituttet.

Bach, Henning Bjerregård & Petersen, Kirstine Nærvig, 2007: *Kontanthjælpsmodtagerne i 2006*, Socialforskningsinstituttet.

Bak, Carsten Kronborg, 2004: *Demokratisering og individualisering af fattigdommen? - En kvantitativ og kvalitativ belysning af fattigdom i Danmark*, Sociologisk Institut Københavns Universitet.

Bardone, Laura & Guio, Anne-Catherine, 2005: In Work Poverty, i *Statistics in focus –population and social conditions*, nr. 5, for European Commission; Eurostat.

Bauman, Zygmunt, 2006: *Arbejde, forbrugerisme og de ny fattige*, Hans Reitzels Forlag.

Bekendtgørelse om inddrivelse af gæld til det offentlige BEK nr. 995 af 19/10/2005 (Gældende).

Benjaminsen, Lars, 2007: *Hjemløshed i Danmark 2007 -Den nationale kortlægning*, Socialforskningsinstituttet.

Bonke, Jens & Munk, Martin D., 2002: *Fordelingen af velfærd i Danmark*, Socialforskningsinstituttet.

Bonke, Jens, 2003: *Dårlige økonomiske forhold som risikofaktor: Hvordan klarer børn, der vokser op i fattigdom, sig?*, Socialforskningsinstituttet.

Borgeraas, Elling & Øybø, Anne Marie, 2003: *Minstestandard for forbrugsudgifter*, Statens Institutt for Forbruksforskning.

- Brandt, Preben, 1999: *Den sociale arv – særlig set i forhold til hjemløshed*, Arbejdspapir om social arv, nr. 1, Socialforskningsinstituttet.
- CASA & Socialpolitisk Forening 2006: *Social årsrapport 2006*.
- CASA & Socialpolitisk Forening 2004: *Social årsrapport 2004*.
- CASA 2003: *Sociale ydelser set i et fattigdomsperspektiv*, skrevet for og udgivet af Rådet for Socialt Udsatte.
- Coudel, Aline & Hentschel, Jesko S. & Wodon, Quentin T., 2002: Chapter 1, Poverty measurement and Analysis, PRSP Sourcebook, nr. 1, World Bank.
- Dalaker, Joe, 2005: *Alternative Poverty Estimates in the United States: 2003*, U.S. Census bureau.
- Danmark Statistik hjemmeside, www.dst.dk
- Danmarks Radio, 2007: *Hvad har licens kostet gennem tiden?*, <http://www.dr.dk/OmDR/Licens/Licenstal/20061009151903.htm>, d. 18-11-2007.
- Deutscher Bundestag, 2005: *Lebenslagen in Deutschland – zweiter Armuts – und Reichtumsbericht*.
- Det økonomiske Råd, 2006: *Dansk Økonomi, efterår 2006*.
- Diderichsen, Finn & Habroe, Maria & Nygaard, Else, 2006: *At prioritere social ulighed i sundhed – analysestrategi og resultater for Københavns Kommune*, Institut for Folkesundhedsvidenskab Københavns Universitet.
- Diderichsen, Finn m.fl, 2006: *At prioritere social ulighed i sundhed - analysestrategi og resultater for Københavns kommune*. Institut for Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet
- Diderichsen, Finn et al., 2005: *Folkesundhedsrapport 2005 for Københavns Kommune*, Institut for Folkesundhedsvidenskab Københavns Universitet.
- Domstolsstyrelsen, 2007: *Statistik for fogedsager, Huslejesager – Privatbolig i perioden 2002-2006*.
- Ekholm, Ola et. al., 2006: *Sundhed og sygelighed i Danmark 2005 & udviklingen siden 1987*, Statens institut for Folkesundhed.
- European Commission; Directorate-General for Research 2006: *Economic change, unequal life-chances and quality of life*.
- Fahey, Tony & Whelan, Christopher T. & Maître, Bertrand, 2005: *First European quality of life survey – income inequalities and deprivation*, European Foundations for the Improvement of Living and Working Conditions.
- European Commission; Directorate-General for Employment and Social Affairs, 2005: Regional indicators to reflect social exclusion and poverty, i *Policy Studies Findings*, nr. 4.
- European Commission; Directorate-General for Employment and Social Affairs, 2005: The role of culture in preventing and reducing poverty and social exclusion, i *Policy Studies Findings*, nr. 2, 2005.

European Commission; Directorate-General for Employment and Social Affairs, 2004: *Joint report on social inclusion*.

Finansministeriet, 2004: *Lavindkomstgruppen – mobilitet og sammensætning, juni 2004*.

Fisher, Gordon M., 1992: *The Development of the Orshanky Poverty Threshold and their Subsequent History as the Official U.S. Poverty Measure*, publiceret for U.S. Census Bureau.

Fisher, Gordon M., 1992: *The Development and history of the Poverty Threshold*, Social security Bulletin.

Finansministeriet, 2006: *Indkomstudvikling og –fordeling i Danmark*.

Fløtten, Tone, 2006: *Poverty and Social Exclusion – two sides of the same coin? A Comparative Study of Norway and Estonia*, Fafo.

Förster, Michael F., 1994: *Measurement of incomes and poverty in a perspective of international comparisons*, Labour Market and Social Policy occasional papers, nr. 14, Directorate for Education, Employment, Labour and Social affairs, OECD.

Gallie, Duncan & Paugam, Serge, 2002: *Social Precarity and Social Integration*, rapport udarbejdet for den europæiske kommission.

Giddens, Anthony, 2006: *Sociology*, Polity.

Guio, Anne-Catherine, 2005: Income poverty and Social Exclusion in the EU25, i *Statistics in focus –Population and Social conditions*, nr. 13, 2005, European Commission og Eurostat.

Guio, Anne-Catherine, 2005: Material deprivation in the EU, i *Statistics in focus–Population and Social conditions*, European Commission og Eurostat.

Guio, Anne-Catherine & Dennis, Ian, 2004: Poverty and social exclusion in the EU, i *Statistics in focus –Population and Social conditions*, nr. 16, 2004, European Commission og Eurostat

Hammer-Helmich, Lene & Sørensen, Kirstine, 2005: *En ensom kamp –Et indblik i fattige børns oplevelse af sundhed*, Institut for Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet.

Hansen, Erik Jørgen, 1989: *Fattigdom: Begreber og metoder i forskning og politik*, Socialforskningsinstituttet.

Hansen, Finn Kenneth, 2002: *Hvad koster det at leve? –standardbudget for familier*, CASA.

Hansen, Henning, 2005: *Fokus på enlige mødre*, CASA.

Hansen, Finn Kenneth & Hansen, Henning, 2004a: *”At eksistere eller at leve” Fattigdom og lave indkomster i Danmark – hvordan måler man fattigdom?*, CASA.

Hansen, Finn Kenneth & Hansen, Henning, 2004b: *Starthjælp og introduktionsydelse – hvordan virker ydelserne?*, CASA.

Hoover, Gary A. & Formby, John P. & Hoseong, Kim, 2002: *Poverty, non-white poverty, and the sen index*, Poverty, non-white poverty, and the sen index, nr. 02-04-01, Economics, Finance and Legal Studies, The University of Alabama.

Hoynes, Hilary W. & Page, Marianne E. & Stevens, Ann Huff, 2005: *Poverty in America: Trends and Explanations*, Working paper, Department of Economics, University of California Davis.

Hussain, Mohammad Azhar & Sloth, Dorthe Agerlund, 2004: Børn i fattige familier – få ramt men store afsavn, i *Social Forskning*, nr. 4, s.6-8.

Hussain, Mohammad Azhar, 2002: *Distributional Consequences of Change in Demographics and Unemployment in a Model of Real Equivalent Disposable Income*, Welfare Distribution, nr. 30, Socialforskningsinstituttet.

Hussain, Mohammad Azhar, 2003: *Børnefattigdom i danske kommuner 1984-2001*, Socialforskningsinstituttet.

Hvinden, Bjørn, 2001: *Fattigdom og tiltak mot fattigdom i Norge*, Arbeids- og Inkluderingsdepartementet.

Institut for Folkesundhedsvidenskab 2005: *Folkesundhedsrapport 2005 for Københavns Kommune*, rapport udarbejdet for Sundhedsstaben, Sundhedsforvaltningen og Københavns Kommune, Institut for Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet

IT- og Telestyrelsen, 1996-2007: *Hallo hallo, ved hvad det koster*.

Jæger, Mads Meier & Munk, Martin D. & Ploug, Niels, 2003: *Ulighed og livsløb*, Socialforskningsinstituttet.

Jørgensen, Steen, 2001: *Analysen af indkomstfordeling*, Arbejdsrapport 2001:6, Det Økonomiske Råds Sekretariat.

Kjøller, Mette & Rasmussen, Niels Kr., 2002: *Sundhed og Sygelighed i Danmark 2000 & udviklingen siden 1987*, Statens Institut for Folkesundhed.

Kristiansen, Maria et al., 2007: *Borgerrettet forebyggelse og lighed i sundhed – planlægning af forebyggende indsatser til socialt udsatte grupper*, Sundhedsstyrelsen.

Københavns Kommune, 2006: *Folkesundhed København 2006*, Sundheds- og omsorgsforvaltningen, Københavns Kommune.

Københavns Kommune, Statistisk Kontor, 2005: *Marginalisering*.

Københavns Kommune, Statistisk Kontor, 2004: *Fattige familier i 6-byerne*.

Larsen, Jørgen Elm, 2004: *Fattigdom og social eksklusion – tendenser i Danmark over et kvart århundrede*, Socialforskningsinstituttet.

Larsen, Jørgen Elm, 1999a: *Social arv: Erfaringer fra engelske og amerikanske undersøgelser af den sociale arvs onde cirkel' og af 'ghetto underklassen'*, Socialforskningsinstituttet.

Larsen, Jørgen Elm, 1999b: *Fattigdom og social arv som konstruktion*, i *Social Forskning*, temanummer om social arv, s. 72-81.

Larsen, Jørgen Elm & Møller, Iver Hornemann (red.), 2001: *Socialpolitik*, Gyldendal Uddannelse.

- Leonardsen, Dag, 2005: Empowerment in social work: As an individual vs. Relational perspective, i *International journal of social welfare*, årg. 16, s. 3-11.
- London Councils, 2006: *Tackling Child Poverty in London: A guide to borough initiatives and good practice*.
- Lov om individuel boligstøtte, Bekendtgørelse af lov om individuel boligstøtte LBK nr. 199 af 02/03/2007 (Gældende).
- Mackenbach JP et al., 1997: *Socioeconomic inequalities in morbidity and mortality in western Europe*. I *Lancet* 1997; 349:1655-9. The EU Working Group on Socioeconomic Inequalities in Health.
- Madsen, Mikkel Bo et al., 2007: *Vil de gerne have et arbejde?*, Socialforskningsinstituttet.
- MOVIA, 2007: *Prisudviklingen 1979-2007*, <http://www.movia.dk/Priser/hovedstadsomraadet/prisoversigt/Documents/prisudvikling.pdf>, d. 18-11-2007.
- Munk, Martin D., 2002: *Køn, marginalisering og social eksklusion*, Socialforskningsinstituttet, arbejdsrapport.
- Orshanky, Mollie, 1974: *The measure of poverty (Technical Paper I – Documentation of Background Information and Rationale for Current Poverty Matrix)*, U.S. Department of Health, Education, and Welfare.
- Oxford research, 2005: *Undersøgelse af ændringer i den kommunale og amtskommunale indsats i forhold til socialt udsatte grupper for 2005-2006*, udført for Rådet for Socialt Udsatte, notat.
- Peña-Casas, Ramón & Latta, Mia, 2004: *Working poor in the European Union*, European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions.
- Preisler, Marie, 2007: Boliggevinster bliver til arveforskud, i *Ugebrevet A4*, nr. 29. d. 3. september 2007.
- Rambøll Management, 2006: *Vejledende rådighedsbeløb – en kommunal praksis?* udarbejdet for Rådet for Socialt Udsatte 2006, Rambøll Management.
- Rådet for Socialt Udsatte, 2006: *Årsrapport 2006*.
- Rådet for Socialt Udsattes fattigdomshøring, 2005: *Har vi et fattigdomsproblem i Danmark?* (referent Karen Thøgersen, Roskilde Kommune), Christiansborg d. 6. december 2005.
- Sangstad, Lotte, 2002: *Tiggeri i København – en sociologisk undersøgelse*, Projekt UDENFOR.
- Socialforskningsinstituttet, 1999: *Social arv – en oversigt over foreliggende forskningsbaseret viden*.
- Socialministeriet, 2003: *Danmarks nationale handlingsplan til bekæmpelse af fattigdom og social udstødelse (NAPincl) 2003/2005*.
- Socialstyrelsen, 2006: *Riksnormen for førsørjningsstød 2007 – ændring i socialtjenstforordningen (2001:937)*.
- Statens Byggeforskningsinstitut og Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, 2001: *Det danske boligmarked – udvikling i boligforsyning og boligønsker*, udarbejdet for Byforum.

- Syed, Sadia et al., 2005: *Social Årsrapport 2005*, CASA og socialpolitisk forening.
- Søndergaard, Jørgen, 1999: *Om social arv i økonomisk forskning*, Socialforskningsinstituttet.
- Tandlægeforeningen, 2007: *Honorartabeller*.
- Underlid, Kjell, 2005: Poverty and experiences of insecurity. A qualitative interview study of 25 long-standing recipients of social security, i *International Journal of social welfare*, årg. 16, nr. 1, s. 65-74.
- Underlid, Kjell, 2005: *Fattigdommens psykologi: opplevningen av fattigdom i det moderne Norge*, Det Norske Samlaget.
- United Nations 2005: *Report on world situation*.
- United Nations Statistics Division 2005: *Handbook on Poverty Statistics: Concepts, Methods and Policy Use*.
- U.S. Department of Health and Human Services, 2007: Annual Update of the HHS Poverty Guidelines, i *Federal Register*, årg. 72, nr. 15.
- U.S. Department of Health, Education and Welfare, 1976: A Literature Review of the Definition and Measurement of Poverty (Volume I: Summary Review Paper og Volume II: Annotated Bibliography), *The Measure of Poverty*.
- Videns- og formidlingscenter for sosialt utsatte, 2005: tema: Fattigdom, i *udsat*, årg. 2, nr. 6.
- Valetta, Robert G., 2006: The Ins an Outs of Poverty in Advanced economies: Government Policy and Poverty Dynamics in Canada, Germany, Great Britain, and the United States, i *Review of Income and Wealth*, årg. 52, nr. 2, s. 261-284.

Kontakt
Københavns Kommune
Socialforvaltningen
Projektkontoret

KØBENHAVNS KOMMUNE

Telefon: 33 17 33 17

Telefax: 33 17 36 40

E-mail: projektkontoret@sof.kk.dk